

ТАМ, ДЗЕ ЖЫЎ АРФЕЙ...

Вольга ІПАТАВА:
“А што тычыць кнігавыдання,
дык мне там паведамлілі,
што ні ў адной краіне ў свеце не
выдаецца столькі балгарскай
літаратуры, акрамя, вядома,
самой Балгарыі, — як у Беларусі...”

4

СЕМ КІЛАГРАМАЎ ГРОШАЙ

Яўген РАГІН — пра матэрыяльныя
рэчы і прагматычныя пачуцці

5

ДАРОГА, ЯКАЯ ВЯДЗЕ Ў НЕБА

Васіль МАКАРЭВІЧ — пра выбраныя
творы Сяргея ЗАКОННІКАВА
“Лістам дарога запала”

6—7

ТУГА ПА ЖАНЧЫНЕ

Навума ГАЛЬПЯРОВІЧА

8

НАЧНЫЯ ЎСПАМІНЫ

Івана ШАМЯКІНА

8—9, 14—15

ВЯРТАННЕ РАГВАЛОДА І ТУРА

Апавяданне Кастуся ЦВІРКІ

13

БУДЗЬМА РАЗАМ У 2002 ГОДЗЕ!

Шаноўныя чытачы! Пачалася падпіска
на першае паўгоддзе 2002 года. Падпіску
можна аформіць у любым паштовым
аддзяленні. Кошт індыўідуальнай падпіскі
на адзін месяц — 1100 рублёў, на тры —
3300 рублёў, на шэсць — 6600 рублёў.

Індыўідуальны індэкс — 63856.

Кошт ведамаснай падпіскі на адзін месяц
— 2500 рублёў, на тры месяцы — 7500
рублёў, на шэсць месяцаў — 15000
рублёў.

Ведамасны індэкс — 63857.

Па дарозе ў снежань...

Фота Г. ЖЫНКОВА

КОЛА ДЗЁН

На гэтым тыдні пачаўся Піліпаўскі пост, які працягнецца ў праваслаўных да Каляд (Нараджэння Хрыстовага). Галоўным слянішкім заняткам у гэты час былі каліс маладзца, прадзенне кудзелі і догляд жывёлы. Царква на працягу посту забараняла вяселлі і гульні. Гэтая пара года — ад канца лістапада да пачатку студзеня — з'яўляецца самай цёмнай, панылай і тужлівай, ад назвы посту яна атрымала імя Піліпаўкі. Ваўчынай пары. Прыгадаем хоць бы радок са славаўтай Купалаўскай паэмы: "У Піліпаўку воўк нема вые..." Людзі з нецярпеннем чакалі павароту Сонца на цяпло, на вясну...

Цяперашняя беларуская Піліпаўка, калі метафарычна перанесці гэты назоў на ўсё наша сённяшняе нялёгкае жыццё, задоўжылася. Нашы людзі мараць усяго толькі аб нармальным лёсе, які не абдзяляе чалавека яго натуральнымі правамі: жыць у адмераным Богам адрэзку прасторы і часу, ведаць, хто ты такі і які твой род, любіць народ свой і родную мову, памятаць, адкуль, куды і дзеля чаго ты прыйшоў і ніколі не забываць пра гэта. Хіба ж гэта хоць трошкі празмернае жаданне?

САМІТ ТЫДНЯ

Сёння ў Маскве праходзіць юбілейная сустрэча кіраўнікоў дзяржаў СНД, прымеркаваная да дзесятай гадавіны ўтварэння гэтай паслясавецкай арганізацыі. Цікавы такі аспект: у сустрэчы прымаюць удзел і сёй-той, хто і па сёння настальгуюе па СССР і праклінае "трох белаежскіх зуброў", якія "развалілі магутную дзяржаву". А між тым, яны паспрабавалі цывілізавана развесці членаў вялікай савецкай сям'і па іхніх рэспубліканскіх кватэрах — сям'і, якая фактычна ўжо распалася. Урэшце і стварэнню самой СНД удзельнікі сённяшняга маскоўскага саміта абавязаны ім жа, "зубрам" — С. Шушкевічу, Б. Ельцыну і Л. Краўчуку...

ЗРУХ ТЫДНЯ

Паводле Глобалнай справаздачы Праграмы развіцця ААН аб чалавечым развіцці за сёлетні год, у рэйтынг краін Беларусь паднялася з 57-га месца на 53-е. Як адзначаецца ў дакуменце, "такі вынік сведчыць пра дасягненні Беларусі ў многіх галінах". Адзін з галоўных паказчыкаў — даход на душу насельніцтва. Аднак улічваюцца і такія паказчыкі, як сярэдняя працягласць жыцця, узровень пісьменнасці і агульны дабрабыт. Што ж, узровень пісьменнасці — факт неаспрэчны, тут мы сапраўды не ў хвасце. А што да працягласці жыцця і агульнага дабрабыту, дык цяжка зразумець, як яны паспрыялі гэтай зруху Беларусі ў рэйтынг краін уверх.

ПАКАЗЧЫКІ ТЫДНЯ

Заўчора "Белорусская нива" апублікавала інфармацыю аб вытворчасці малака і мяса ў раёнах рэспублікі за 10 месяцаў сёлетняга года. Лічбаў у табліцы на палову газетнай паласы — сотні, аднак жа пераважная большасць з іх — сумныя. Вось толькі паказчыкі надою малака ад каровы. Самы высокі — 3736 кілаграмаў — у Гродзенскім раёне, самы нізкі — 1335 — у Петрыкаўскім. Сярэдні паказчык па Беларусі — 2129 кілаграмаў. А кажучы, што амерыканскі фермер не трымае карову, калі яна не дае 5000 кілаграмаў малака за год — яна павінна даваць 6—8 тысяч. Бедныя калгасныя і саўгасныя рагулі! А разам з імі — бедныя і мы. А мо наадварот?

ПАЛІВА ТЫДНЯ

Свет усё больш вяртаецца да драўніннага паліва. Гэтага вымагае экалогія. Гэтае паліва не парушае ў прыродзе баланс вуглякіслага газу і, значыць, не спрыяе развіццю "цяпличнага эфекту". У паліўным балансе Швецыі, напрыклад, драўніннае паліва складае 20 працэнтаў, а ў вытворчасці цэплавой энергіі пераважае 50 працэнтаў. У нас жа лес дае толькі 4 працэнта паліва. У дадатак у нас вытворчасць і дастаўка драўніннага паліва ў 2-3 разы даражэйшыя, чым у той жа Швецыі ці Фінляндыі. І гэта пры нашай таннай рабочай сіле і гэткай жа таннай тэхніцы. Ці будзе ў нас калі-небудзь іначай? Што трэба зрабіць дзеля гэтага? Пра гэта ішла гаворка на семінары па скарыстанні драўнінных адходаў для цэплазабеспячэння, які быў наладжаны ў Мінску Глобалным эканамічным фондам ПРААН, Еўрапейскай эканамічнай камісіяй ААН і Камітэтам па энергаэфектыўнасці пры Савеце Міністраў РБ. Мо ўрэшце чаму-небудзь і мы навучымся ў тых жа шведаў і розных іншых фінаў?

РЭКАРДСМЕН ТЫДНЯ

Ідзе падпіска на 2002 год, і друк нямае піша пра гэта. "Народная газета" ў аўторак апублікавала такую інфармацыю: "Свіслацкі край — самы чытальны". У ёй паведамляецца, што на кожных 100 жыхароў тут прыпадае 70 экзэмпляраў перыядычных выданняў. Згаданы і больш канкрэтныя лічбы: у раёне, насельніцтва якога 26 тысяч чалавек, сумарны тыраж газет — 17,8 тысячы экзэмпляраў. Малайцы свіслаўцы! Жывучы больш заможна за іншых — могуць дазволіць сабе расквашацца і на перыядыку. А дзе матэрыяльная галота, там і духоўная беднасць. Атрымліваецца насуперак прымаюць: сьцяе бруха да навукі і глуха? Ды не! Проста гэта розныя рэчы...

ПРАГНОЗ ТЫДНЯ

Прыкладна на 34 працэнта павысяцца заробкі бюджэтных у снежні. Такі прагноз зроблены спецыялістамі Міністэрства працы і сацыяльнай абароны на падставе рашэння ўрада аб павышэнні "мінімалкі" і тарыфнай стаўкі першага разраду. Гэта будзе мець і яшчэ адзін адметны вынік — павышэнне заробку дазволіць амаль удвая скараціць колькасць работнікаў бюджэтнай сферы, якія атрымліваюць меней за бюджэт працягатачнага мінімуму, прасцей кажучы — колькасць жабракоў. Калі цяпер іх прыкладна 200 тысяч, дык у снежні стане 100—110 тысяч. Міжволі згадаецца колішні Горкаўскі рэкламны праект і ягоны аднайменны часопіс пад назваю "Наши достижения". Дасягненні, пра якія ідзе гаворка, акурат нашы і толькі нашы!

ВЫКЛЮЧЭННЕ ТЫДНЯ

На гэтым тыдні расійскі горад Нарыльск занесены ў спіс "закрытых гарадоў". Не таму, што там знаходзяцца сакрэтныя абаронныя аб'екты, а з-за вялізнага наплыву замежных грамадзян, якіх вабяць сюды высокія заробкі. Забарона тычыцца і грамадзян СНД. Выключэнне зроблена толькі для беларусаў — ім па-ранейшаму доступ у Нарыльск вольны. Так што — едзьце і багацеіце, браткі беларусы! Балазе, дома зрабіць гэта не так і лёгка.

БУТЭЛКА ТЫДНЯ

Гэткай радасцю нас адорваюць штогод такою парою, калі застаецца нейкі месяц да надыходу Новага года: маўляў, ніхто за навагоднім сталом не застаецца без шампанскага, на кожнага беларуса ў пераарозліку будзе выпушчана па бутэльцы шыпучага напою. Гэтым і сёлета нас абрадавалі. Праўда, нагадаці, што час адвыкаць ад назову "шампанскае" і прывыкаць да больш дакладнага словазлучэння "шыпучае віно". Дарэчы, і Мінскі завод шампанскіх він мае сёння назоў завода шыпучых він. Ну дык і што, спадарове, парадуюем? Зрэшты, а чаму б і не! "Павінна ж быць і ў зайца радасць перад халоднаю зімой"...

У Саюзе беларускіх пісьменнікаў

Шмат жадаючых сабралася на сустрэчу са старшынёй СБП Вольгай Іпатавай у сярэдняй школе № 12 горада Баранавічы. Разам з вучнямі і настаўнікамі на сустрэчу прыйшлі і прадстаўнікі грамадскасці горада і раёна.

В. Іпатава распавяла пра сённяшнія справы старэйшай у краіне творчай арганізацыі, адказала на пытанні прысутных. Вялікая ўвага з боку гледачоў была аказана ёй і як аўтару цікавых раманаў, аповесцяў, вершаў.

Разам з В. Іпатавай у сустрэчы прынялі ўдзел кіраўнік сталічнага тэатра "Зьніч" Галіна Дзягілева і баранавіцкі ансамбль старажытнай музыкі "Кантраданс".

На завяршэнне В. Іпатава ўручы-

ла падарункі для школьнай бібліятэкі — кнігі У. Караткевіча, А. Вярцінскага, Г. Бураўкіна і іншых.

"Каліна зімы" — так называлася вечарына маладых паэтаў, якая адбылася ў вялікай зале сталічнага Дома літаратара. Веў яе Леанід Дранько-Майсюк.

У цікавай творчай пераклічцы бралі ўдзел Валерыя Кустава, Мікола Віч, Сяргей Патаранскі, Аляксей Адзінец, Мікола Адам, Наталля Капа і многія іншыя.

З цікавасцю былі сустрэты таксама выступленні Адама Глобуса, гурта "Цвік", прадстаўнікоў літаратурна-мастацкага аб'яднання "Крокі" Беларускага дзяржаўнага

педагагічнага ўніверсітэта імя М. Танка (кіраўнік М. Шабовіч).

Свой 60-гадовы юбілей паэт, парадыст, празаік Павел Саковіч прыехаў адзначыць у родны яму горад — Оршу. Тут, у цэнтральнай бібліятэцы імя Пушкіна, адбылася яго творчая вечарына, у якой разам з юбілярам прынялі ўдзел кампазітар Мікола Яцкоў, намеснік старшыні СБП Навум Гальпяровіч і галоўны рэдактар штотыднёвіка "Літаратура і мастацтва" Аляксей Пісьмянкоў.

Але галоўным героем сустрэчы быў сам Павел Саковіч. Ён чытаў новыя вершы, пародыі, адказваў на пытанні прысутных.

"Мова і культура народа ў кантэксце глабалізацыі"

Міжнародная арганізацыя ЮНЕСКА, Саюз беларускіх пісьменнікаў выступілі ў ініцыятывай аб правядзенні (у ліпені 2002 года) Міжнароднага сімпозіума на тэму "Разнастайнасць моў і культуры ў кантэксце глабалізацыі". Партнёрамі пісьменнікаў у ажыццяўленні гэтай задумы выступаюць Белдзяржуніверсітэт, Белдзяржпедуніверсітэт імя М. Танка, Інстытут мовазнаўства імя Я. Коласа НАН Беларусі, грамадскія аб'яднанні Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны і "Фонд Льва Сапегі". Праект правядзення сімпозіума знайшоў падтрымку нацыянальнай камісіі па пытаннях адукацыі і культуры ЮНЕСКА, Міністэрства адукацыі, Міністэрства культуры, Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Утвораны аргкамітэт, яго ачольваюць некалькі сустаршынь. Адбылося першае пасяджэнне. На ім абмеркаваны і зацверджаны асноўныя пытанні, якія павінны атрымаць сваё асвятленне на форуме:

1. Мова, культура і адметнасць нацыі.
2. Роля мовы ў развіцці літаратуры і іншых аспектаў культуры.
3. Нацыянальныя культуры ў дыялогу цывілізацый.

4. Аб ролі дзяржавы ў кіраванні моўнымі працэсамі.

5. Перспектыва развіцця і карыстання беларускай мовай.

6. Ужыванне беларускай мовы ў сферы дзейнасці арганізацый дзяржаўнай улады.

7. Мова і адукацыйны працэс (тэхналогія беларускасці на Беларусі).

8. Разнастайнасць моў, нацыянальных культур і ўстойлівае развіццё цывілізацыі.

У сімпозіуме прымуць удзел як свае, айчыныя, так і зарубежныя спецыялісты, вучоныя, эксперты, законатворцы, палітыкі, прадстаўнікі міжнародных уплывовых арганізацый. На ім будзе прадстаўлена магчымасць для гледачоў выступленняў пісьменнікаў і прадстаўнікоў іншых колаў інтэлігенцыі.

У абмеркаванні плана падрыхтоўкі сімпозіума чыны ўдзел прынялі старшыня СБП Вольга Іпатава (сустаршыня), намеснік міністра культуры Валерыя Федройц (сустаршыня), першы прарэктары названых вышэй універсітэтаў Алег Яноўскі і Васіль Бондар, старшыня Камісіі па адукацыі, культуры, навуцы і навукова-тэхнічным прагрэсе Палаты прадстаўнікоў Ігар Катляроў, доктар гістарычных навук Ле-

анід Лыч, намеснік міністра інфармацыі Лілія Ананіч (сустаршыня), намеснік дырэктара Інстытута мовазнаўства імя Я. Коласа Аляксандр Лукашэнец, старшыня ТБМ Алег Трусаў (сустаршыня) і іншыя.

На наступным пасяджэнні, якое адбудзецца 11 снежня ў СБП, аргкамітэт разгледзіць прапановы па складзе асноўных дакладчыкаў і абмяркуе пытанне аб персаналіях гасцей, якіх належыць запрасіць на форум з-за межў рэспублікі. Прымаюцца прапановы.

Васіль ЯКАВЕНКА, каардынатар праекта

АДРЭДАКЦЫІ. Надаючы вялікую ўвагу маючаму адбыццю ў верасні 2002 года сімпозіуму па пытаннях мовы і культуры народа ў сучасным свеце, усведамляючы актуальнасць парадку дня форуму для грамадзянскай супольнасці ў нашай краіне, рэдакцыя штотыднёвіка "ЛІМ" прапануе сваім чытачам разгарнуць дыскусію па пытаннях, што выносяцца на абмеркаванне.

У наступным нумары мы паведамім аб плане асноўных мерапрыемстваў аргкамітэта, якія будуць праведзены ў парадку падрыхтоўкі ліпенскай падзеі ў культурным жыцці рэспублікі.

І гучала слова «Вытокі»

У мінулую пятніцу ў Лепельскім раённым Доме культуры панавала святочная атмасфера. Прадстаўнікі грамадскасці горада і раёна віншавалі свайго славаўтага земляка лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі Анатоля Вярцінскага ў сувязі з яго 70-годдзем з дня нараджэння. Урачыстасць пачалася выступленнем хору ветэранаў, які выканаў песню «Дваполі» Эдуарда Ханка на словы А. Вярцінскага. Прапазію, пра творчую і грамадскую дзейнасць юбіляра гаварылі паэты, намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Навум Гальпяровіч і галоўны рэдактар газеты «ЛіМ» Аляксей Пісьмянкоў. З чытаннем вершаў Анатоля Вярцінскага выступіла вядомая актрыса, мастацкі кіраўнік тэатра «Зьніч» Галіна Дзягілева...

Анатоля Вярцінскага віталі намеснік старшыні Лепельскага гарвыканкама Вера Закрэўская, загадчыца аддзела культуры Тамара Бароха, дырэктар раённай бібліятэкі Галіна Пшанко, дырэктар Дома культуры Тамара Харкевіч, кіраўніца народнага літаратурна-музычнага клуба «Выток» пры РДК Вольга Зайцава, сябры клуба, настаўніца Баброўскай СШ, пачынаючая паэтэса Іна Мароз і журналістка, супрацоўніца газеты «Лепельскі край» Людміла Барадзейка. Бралі ўдзел ва ўрачыстасці са сваёй адметнай праграмай настаўнікі і вучні-старшакласнікі Матэрынскай школы, у якой вучыўся юбіляр. Віншавалі знакамитага земляка выкладчыкі беларускай мовы і літаратуры іншых школ

горада і раёна. Вітала юбіляра сяброўка яго дзяцінства, былая мэр Лепеля В. Зарахава.

А. Вярцінскі гаварыў у сваім слове пра планы і новыя задумкі. Падчас урачыстасці гучала не раз слова «выток». Як назва папулярнага ў раёне самадзейнага літаратурна-музычнага аб'яднання (яму ў 1995 годзе было нададзена званне "народны"). І як сінонім роднага кута, малой радзімы Анатоля Вярцінскага.

Даруйце, адвечныя каменні! Даруйце, вытокі! Даруйце, карэнні! — гучалі радкі паэта ў выкананні Галіны Дзягілевай. Гучалі як своеасаблівы лейтматыў сустрэчы паэта з землякамі.

Н. К.

Анатоля ВЯРЦІНСКІ

Пра свой юбілей

ПАЎЖАРТАМ — ПАЎСВР'ЁЗНА

Гэта ж трэба — дажыць да сямідзесяці!.. Так, бацькі благаслаўлялі: "Вялікі расці!" Гадавалі, стаўлялі на ногі, рыхталі да доўгай дарогі. Але ж трэба было яе прайсці. І, глядзіце, дайшоў да сямідзесяці! "Сто лят!" — я чуў ад пары да пары. Так у дзень нараджэння віталі сябры. "Ты гадоў да ста расці, Толя!" — віншавала, бывала, застолле. Я павярнуў застоллю быў гатоў. І "дарос" да сямідзесяці гадоў. Мне казалі ў гасцях: "Пабудзь, пагасці!" Загасцяваў да сямідзесяці. Мне казалі: "Круціся, вярціся ў жыцці!" Давярцеўся Вярцінскі да сямідзесяці.

Адходзілі рана бацькі, сваякі. Ну, а ты, паглядзі, даўгавечнік які, доўгажыхар які спраўны, Мафусаіл новаўны... Хоць парой і хацеў адзіці, сысці, не адышоў да сямідзесяці. У свае семдзесят, кажучы, я молад-дуж? А таму, што люблю прымаць раніцай душ. Не зайздросціў нікому ніколі. Не насіў у душы злой волі... Што ж, кажу, так свой крыж і далей нясі! І далей так нясі пост-сямідзесяці! "Ой ты гой есі, ой ты гой есі..." 18—23 лістапада 2001 г.

Хацеў бы праз паважаны "ЛіМ", працы ў якім аддаў нямаля сілаў і часу, выказаць сардэчную падзяку ўсім, хто павіншаваў мяне ў той альбо іншай форме (публікацыі, лісты, тэлеграмы, тэлефонныя званкі) з сямідзесяцігоддзем. Асаблівае, з нізкім паклонам, дзякуй маім землякам-лепелчанам за іх увагу, віншаванні і надзвычайныя цёплыя прыём на роднай лепельскай зямлі.

А. В.

Румыны — народ старажытны

1 снежня 1918 года ўтварылася адзіная нацыянальная румынская дзяржава, якая сёлета адзначае 83-ю гадавіну свайго існавання.
З Павераным у справах Румыніі ў Рэспубліцы Беларусь Леанцінам ПАСТАРАМ гутарыць наш карэспандэнт Марыя РУДОВІЧ.

— Спадар Пастар, культура румынскага народа сягае глыбокай старажытнасці. Гісторыя і культура Румыніі — набытак усяго чалавецтва. Як сёння ў краіне ставяцца да ўласнай гісторыі, да вытокаў сучаснасці?

— Сапраўды, гісторыя для нас — гэта вельмі важнае пытанне, бо румынскі народ, як лічыцца, сфарміраваўся ў VI стагоддзі, гэтак жа як і румынская мова, што заснавана на латыні. Румыны — народ старажытны, але ва ўсе часы тут жылі і жывуць прадстаўнікі іншых народаў, што робяць свой унёсак у культуру дзяржавы. На той ці іншы гістарычны факт сёння маюцца самыя розныя пункты гледжання, гістарычныя падзеі абмяркоўваюцца падчас правядзення шматлікіх семінараў, сімпозіумаў, дыскусій, але трэба адзначыць, што імі цікавіцца ці не кожны румын, бо гісторыя — гэта барацьба за незалежнасць, за існаванне. На тэрыторыі сучаснай Румыніі першыя дзяржаўныя ўтварэнні — княствы Малдова і Валахія, а пасля Трансільванія — з'явіліся на пачатку II тысячагоддзя, калі Дакію пакінулі рымскія войскі. Мы заўсёды знаходзіліся на скрываваці шляхоў паміж Поўднем і Паўначчу, на сутыкненні інтарэсаў магутных імперый, што фарміраваліся побач. Доўгі час мы стрымлівалі націск Асманскай імперыі і гублялі пры гэтым багата матэрыяльных і людскіх рэсурсаў, пазней з намі суседзілі Аўстра-Венгрыя і Расія, а таксама Турцыя. Гісторыя адлюстроўвае жаданне нашага народа жыць спакойна, стабільна, ціха. Гісторыя для нас — узнікненне 1 снежня 1918 года адзінай румынскай дзяржавы — гэта доказ таго, што народ, які змагаецца за сваю свабоду, за сваё існаванне, заўсёды перамагае. Мы ганарымся тым, што ў нас існуюць шматлікія помнікі архітэктуры, якія былі пабудаваны за часамі грэчаскіх і рымскіх плямёнаў, захаваліся сляды рымскай інфраструктуры. Румынскі народ — гэта лучнасць мясцовага данскага насельніцтва з насельніцтвам рымскім. Сёння ў нас на першым плане пытанні эканамічныя, пытанні рэфармавання і стварэння рынкавай эканомікі, уваходжання ў Еўрапейскі саюз і Паўночны альянс. Мы падпісалі дамовы пра супрацоўніцтва з Венгрыяй, Балгарыяй, Югаславіяй, Украінай, зараз рыхтуемса падпісаць адпаведную дамову з Расіяй, зацікаўлены ў супрацоўніцтве з усімі краінамі, у тым ліку з Беларуссю, у стварэнні стабільнай Еўропы.

— Румынія — шматнацыянальная дзяржава. Як сёння на практыцы рэалізуюцца творчыя памкненні розных этнічных груп?

— У Румыніі побач і разам з румынамі жывуць амаль паўтара мільёна венграў, а таксама этнічныя украінцы, балгары, сербы, немцы, якія адыгралі вельмі істотную ролю ў гісторыі нашай краіны, а таксама яўрэі, армяне, грэкі, што жылі тут цягам стагоддзяў. Пытанне нацыянальных меншасцяў заўсёды было вельмі актуальным, таму прадстаўнікі еўрапейскай супольнасці дапамаглі нам выпрацаваць законы, якія забяспечваюць правы меншасцей і годныя ўмовы для іх развіцця, захавання культуры, традыцый і духоўных набыткаў. У апошнія гады мы, уласна кажучы, вырашылі гэтыя надзённыя пытанні. У тых мясцовасцях, дзе канцэнтравана больш за 20 % меншасцей, усе назвы ўжываюцца на дзвюх мовах, дзейнічаюць нацыянальныя школы, выдаюцца газеты і часопісы, якія, дарэчы, фінансуюцца дзяржавай, працуюць мясцовае радыё і тэлебачанне, дзейнічае адміністрацыя, дзе кіруюць прадстаўнікі нацыянальных меншасцей. Кожны народ на тэрыторыі Румыніі мае магчымасць атрымаць выхаванне і адукацыю на роднай мове, мы робім захады, каб усе мелі магчымасць карыстацца ёю ў судах, у дзяржаўных установах, свабодна спавядаць тую ці іншую рэлігію. Нацыянальным меншасцям належыць блізу 6 % месцаў у парламенце, і трэба адзначыць, што прадстаўнікі, якія вылучаны ў вышэйшы орган краіны, працуюць вельмі актыўна і плённа. Яскравым прыкладам удалага вырашэння праблем нацыянальных меншасцей у нашай краіне з'яўляюцца венгры, якія маюць свой саюз з паўнамоцтвамі партыйнай партыі, венгерскі ўніверсітэт, дзе выкладанне вядзецца адно на венгерскай мове, 1700 сумесных прадпрыемстваў у Трансільваніі — месцы кампактнага пражывання венграў, — якая раней была прыныцапам, а пасля доўгі час належала Аў-

стра-Венгрыі. Венгры маюць таксама магчымасць свабодна перасякаць мяжу, працаваць на тэрыторыі Венгрыі і вяртацца назад: толькі летась мяжу перайшлі 14 мільёнаў чалавек. На жаль, для нацыянальных меншасцей мы не можам стварыць эканамічных умоў лепшых за тыя, што маюць румыны, але калі мы будзем усе разам больш і якасней працаваць, дык і ўмовы будуць лепшыя.

— Якія ў сённяшняй Румыніі ўзаемадачынненні дзяржавы і творчых арганізацый, у прыватнасці, Саюза пісьменнікаў? У

якой ступені яны адчуваюць дапамогу і падтрымку дзяржавы, уплыў на свабоду творчасці?

— Творчыя саюзы засноўваюць свае часопісы і газеты, маюць свае выдавецтвы, публікуюць твары, якія лічаць вартымі выпуску: дзяржава не прычыняецца да кіраўніцтва гэтым працэсам. Што тычыцца Саюза пісьменнікаў, дык ён вельмі своеасаблівы і спецыфічны: тут існуюць розныя погляды і плыні, творцы могуць аб'ядноўвацца ў адпаведнасці са сваімі інтарэсамі. Некаторыя румынскія пісьменнікі не з'яўляюцца сябрамі саюза, бо маюць свой пункт гледжання на розныя жыццёвыя праблемы. Саюз пісьменнікаў падтрымлівае творцаў, дзейнічае літаратурны фонд, сістэма сацыяльнага забеспячэння. Адначасова пісьменнікі з'яўляюцца сябрамі розных рэдакцый, асацыяцый, займаюцца бізнесам. Сёння ў румынскую літаратуру прыйшлі маладыя паэты і празаікі, народжаныя новымі сітуацыямі, новай рэчаіснасцю. Кожны, хто хоча займацца творчасцю, зараз мае такую магчымасць.

— У Румыніі заўсёды была добрая паліграфія, друкарская справа развівалася з даўніх часоў. Як сёння жывуць выдавецтвы?

— Ёсць выдавецтвы розныя, у тым ліку і прыватныя. Некаторыя пратрымавалі дужа кароткі час, бо не вытрымалі канкурэнцыі, не маглі атрымаць прыбытак і развівацца ці кіраўнікі проста не разбіраліся ў справах належным чынам. Але ёсць і вельмі моцныя выдавецтвы, нават багатыя, якія выпускаюць не толькі кніжную прадукцыю, але і перыядыку. Узначальваюць такія выдавецтвы звычайна людзі, што доўга і плённа працавалі ў творчых саюзах, на тэлебачанні, радыё, маюць адпаведную прафесійную падрыхтоўку. Гэтыя выдавецтвы атрымліваюць і спонсарскую дапамогу, бо для тых прадпрыемстваў і устаноў, якія спансіруюць культуру, памяншаюць падаткі. Дзейнічаюць выдавецтвы, якія выпускаюць серыю "Універс", ёсць такія, якія знаёмяць чытача толькі з творами маладых аўтараў, ёсць тыя, што займаюцца выданнем адно перакладной літаратуры. Захаваліся друкарні, што друкуюць прадукцыю

палепшанай якасці. Але ёсць і прадукцыя масавага попыту, што каштуе значна танней. Трэба зазначыць, што людзі ў нас вельмі шмат чытаюць, маюць вялікія бібліятэкі, асабліва людзі сталага веку.

— Паміж Беларуссю і Румыніяй у галіне культуры існуюць даволі цесныя сувязі. У літаратурным штотыднёвіку "Лучафрул" былі апублікаваны творы беларускіх пісьменнікаў, у газеце творчай інтэлігенцыі Рэспублікі Беларусь плануецца падборка румынскай літаратуры на беларускай мове. У № 6 часопіса "Всемирная литература" змешчаны вершы М. Эмінеску, веча-рына, прысвечаная яго памяці, прайшла ў Доме дружбы. Якім вам бачыцца шлях далейшага супрацоўніцтва Беларусі і Румыніі ў галіне культуры?

— Сувязі паміж нашымі краінамі ў галіне культуры існуюць не адно дзесяцігоддзе. Неаднаразова мы арганізавалі ў Мінску розныя выставы, сюды прыязджалі нашы пісьменнікі, а беларускія творцы наведвалі нашу дзяржаву. Зараз гэтыя сувязі, якія не мелі належнага развіцця з-за фінансавых цяжкасцей, узмацняюцца, пашыраюцца, актывізуюцца. Адзін з найпершых клопатаў — апублікаваць зборнік румынскай паэзіі на Беларусі, а беларускай — у Румыніі, спадзяюся, спраўдзіцца, бо праца ў гэтым накірунку ўжо вядзецца. Гэта адна з задач румынскага пасольства ў Мінску і беларускага пасольства ў Бухарэсце. Увогуле, нашы народы маюць шмат агульнага: падобныя фальклор, абрады, строі, колеры, песні, музыка. Агульныя рысы ёсць у побыце, у псіхалогіі: абодва народы вельмі спагадлівыя, добрыя, цярплівыя. Беларусы і румыны заўсёды дапамагаюць тым, хто жыве побач, між тым уплунены, што чалавек — гаспадар тых мясцін, той зямлі, дзе жылі яго дзяды і прадзеды, гаспадар сваёй спрадвечнай спадчыны. Таму і канцэпцыі жыцця і творчасці ў нас вельмі падобныя, і культуры блізкія. Гэта вельмі важна для ўзаемаразумення, для духоўнага ўзаемаўплыву, для далейшага развіцця нашых краін на шляху сяброўства і згоды.

АБСЯГІ

БРЭСТЧЫНА...

Сустрэча праз дзесяць гадоў

Сталае сяброўства паэтаў Берасцейшчыны і Валыні пачалося 25 гадоў таму, бо з таго часу сумесныя літаратурныя святы зрабіліся штогадовымі, традыцыйнымі. А прамежкі перад кожнай сустрэчай запаўняліся ўзаемнымі перакладамі твораў, абменам кнігамі і навінамі з літаратурных часопісаў і газет, ліставаннямі. Пра творчае пабрацімства добра ведалі не толькі на памежжы, а і шырока ў дзвюх рэспубліках, бо гэта быў важкі ўклад у беларуска-ўкраінскія культурныя стасункі. На жаль, у 90-х традыцыя, важная і карысная не толькі для пісьменнікаў, пералынілася на дзесяцігоддзе. Сёлета, нарэшце, яна атрымала працяг. Нягледзячы на тое, што некалі сімвалічная "празрыстая" мяжа стала дзяржаўнаю.

17 лістапада сябры сустрэліся ў Ратнеўскім раёне Украіны, а 23-га — у Маларыце. У праграме — вітанні на беларуска-ўкраінскай мяжы, гутаркі з кіраўнікамі і работнікамі культуры раёнаў-суседзяў, наведванні спаленых падчас вайны вёсак Боркі (Беларусь) і Карталісы (Украіна), літаратурныя выступленні ў школах, калгасах, на прадпрыемствах, у бібліятэках. Зноў, як і сталася традыцыйна, сябры абмяняліся новымі кніжкамі, газетамі і альманахамі з узаемнымі перакладамі. Ад берасцейскай пісьменніцкай сябрыні ў літаратурных святах прынялі ўдзел Аляксей Каско, Мікола Пракаловіч, Анатоль Крайдзіч, Мікола Папека, Ярына Дашына, Аляксей Філатаў. Валынскія і берасцейскія літаратары маюць намер выдаць сумесную кніжку твораў на дзвюх мовах.

Сымон АКСЕНІН

ГОМЕЛЬШЧЫНА...

Памяць жыве

Гомель адзначаў 58-годдзе вызвалення ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Яго вызваліцеляў гэтымі днямі цёпла віталі ў вайсковых часцях, у ВУН, школах і вучэльнях. У гарадскім Цэнтры культуры адбылося ўрачыстае пасяджэнне, прайшоў канцэрт. А ў філіяле карціннай галерэі абласной арганізацыі Саюза мастакоў была разгорнута выстава работ гомельскіх жывальцаў, прысвечаная гэтай знамянальнай даце.

Сямейны дуэт

Вось ужо дзесяць гадоў як актыўна працуе творчы сямейны дуэт — Мікола і Яўгенія Феі. Яны — разьбяры па дрэве. Іх творы з поспехам экспанаваліся на выставе гомельскіх мастакоў "Адвечныя даялягды", якая прайшла ў Мінску. Першая персанальная выстава майстроў адкрылася ў Гомельскім абласным цэнтры народнай творчасці.

Паэтка з "Вясёлкі"

Пятнацігадовая Юля Каваленка — выхаванка Мазырскага цэнтры рэабілітацыі дзяцей-інвалідаў "Вясёлка" — піша вершы. Пры падтрымцы Беларускай асацыяцыі дапамогі дзецям-інвалідам у свет выйшла кніжка вершаў Юлі "Пусть на земле улыбки, как розы, цветут".

Аляксей ШНЫПАРКОЎ

ВІЦЕБШЧЫНА...

Свята Караткевіча

Дзень літаратуры, прысвечаны славітаму земляку Уладзіміру Караткевічу, пачаўся ў Віцебску традыцыйна — ля помнікі пісьменніку. У бібліятэцы, якая носіць яго імя, прайшлі літаратурныя чытанні. А літаратурны музей у праўленні культуры аблвыканкама і абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў ладзілі свята з нагоды ўручэння абласных прэмій імя Караткевіча. Яны былі прысуджаны рэктару Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта Аркадзію Русецкаму за кнігу "Уладзімір Караткевіч: праз гісторыю ў сучаснасць. Нататкі літаратурнай творчасці", якая была выдадзена летась у другі раз; паэту Давіду Сіманавічу за прапаганду жыцця і творчасці Караткевіча і за творы апошніх гадоў; літаратуры з Пастаўскага раёна Аркадзію Нафрановічу за кнігу "Мая Адвесея", якая выйшла сёлета ў выдавецтве "Юнацтва".

Сустрэча з чытачамі

У Віцебскім цэнтры культуры прайшла творчая вечарына Давіда Сімановіча. Гучалі творы розных гадоў, дэманстраваліся кадры кінахронікі аб сустрэчы вучняў і настаўнікаў Крынкаўскай сяродняй школы, дзе паэт пачаў свой творчы шлях. Нікога не пакінулі абаяваць вершы з новай кнігі паэта "Душа за облако цеплялася", якая выйшла нядаўна ў Віцебску. Гучалі песні на словы Сімановіча, пераклады ягоных твораў на нямецкую, англійскую і французскую мовы. Паэт, які ў наступным годзе адзначыць сямідзесяцігоддзе, у чарговы раз сустрэўся з прыхільнікамі сваёй творчасці.

Святлана ГУК

ГРОДЗЕНШЧЫНА...

Залатая рукі

Жыхарка вёскі Погіры Дзятлаўскага раёна Ніна Візір атрымала ў свой час пасведчанне трактарыста. Працавала памочніцай камбайнера. Разам з мужам не раз займала прызавыя месцы на жніве. Зараз яна на заслужаным адпачынку. Але часу сумаваць няма. У жанчыны залатая рукі. Умее прасці і ткаць, вязаць і вышываць, выразаць па дрэве, маляваць. Упрыгожвае адмысловымі вырабамі не толькі сваё жыццё, але й прыносіць радасць аднавяскоўцам.

Спявак прыехаў да сяброў

Летась жыхары Дзятлава пазнаёміліся з вядомым спеваком і кампазітарам Уладзімірам Ухцінскім. У бліжэйшы час артыст зноў прыедзе на Дзятлаўшчыну. Ён падрыхтаваў новую праграму "Маім сябрам-2".

Іосіф ЗАЯЦ

МАГЛЁЎШЧЫНА...

Лазовыя карункі

У Горках дзейнічае аматарскае аб'яднанне па адраджэнні аднаго з самых старажытных беларускіх рамёстваў — лозаплаценне. Называецца яно "Лазінка" і працуе пры мясцовым гісторыка-этнаграфічным музеі з 1994 года. Кіруе народным аб'яднаннем Тамара Багдановіч. У "Лазінку" уваходзяць больш за дваццаць майстроў — выкладчыкі сельгаскадэміі, студэнты, пенсінеры. "Лазінка" стала пераможцай фестывалю "Беларусь — мая песня", удзельнічала ў "Славянскім базары", прымала ўдзел у фестывалі сямейнай творчасці "Сузор'е талентаў", які праходзіў у Мсціславе.

Лідзія МАХІНА

Дні Латвіі ў Віцебску

У Віцебску прайшлі традыцыйныя Дні Латвіі, прымеркаваныя да латышкага дзяржаўнага свята — Дня незалежнасці. Афіцыйная дэлегацыя ў складзе нашых суседзяў з Даўгаўпілса, Рэзэксэ, Краславы ў гарвыканкаме абмеркавала планы далейшага супрацоўніцтва. Акрамя бізнес-сустрэч, улады Віцебска наладзілі вялікую культурную праграму. У тэатры імя Якуба Коласа з поспехам прайшоў спектакль даўгаўпілскіх артыстаў па п'есе Яніса Райніса "Вей, ветрык". Гэта было сімвалічна, бо 75 гадоў таму сам Я. Райніс прысутнічаў на адкрыцці БДТ-2. Вершы, прысвечаныя "духоўнаму мору" — Дэвіне-Даўгаве, райнісаўскаму пабрацімству, пераклады з латышкай мовы і на латышскую, а таксама на нямецкую прагучалі на літаратурнай сустрэчы, якую вёў старшыня Віцебскага аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў Франц Сіўко. Разам з гасцямі з Даўгаўпілса пастэтай Алай Львовай, Давідам Сімановічам, Анатолем Канпелькам, Сяргеем Панізікам, Уладзімірам Папковічам у пазытных перамовах прынялі ўдзел і супрацоўнікі консульства Латвійскай Рэспублікі ў Віцебску. С. ПАПАР

Бонскае біенале адзначае беларусаў

Тры гады назад спектакль па п'есе Алены Паповай "Улюбёнцы лёсу" Рускага драматычнага тэатра імя Горкага быў паказаны на Бонскім тэатральным фестывалі і стаў там сенсацыяй. З таго часу беларускае тэатральнае мастацтва знаходзіцца пад пастаяннай увагай гэтага прэстыжнага ў Еўропе біенале, якое распачалося з ініцыятывы і натхнення вядомага нямецкага драматурга Танкрэда Дорста і вось ужо дзесяцігоддзе праходзіць у пастаянным пошуку таго, што называецца "Новай драма Еўропы". За гэтыя гады ў Боне, былой сталіцы ФРГ, прайшло нямала спектакляў, якія вызначылі сапраўдны спектр сучаснай еўрапейскай драматургіі. З таго часу як спектакль "Улюбёнцы лёсу", пастаўлены рэжысёрам Віталем Баркоўскім, займае поспех на біенале (дарэчы, колішні пасол Германіі ў РБ Х. Вінкельман знайшоў час, каб у Боне пасля спектакля зайсці за кулісы і павіншаваць актёраў і ўвесь калектыў), драматург Алена Папова адчувае ўвагу нямецкіх аматараў яго Вялікай Тэатра. Так, пазалетась яна ездзіла ў Бон як патрон — каардынатар фестывалю, а сёлета па яе рэкамендацыі дырэктар біенале Манфрэд Байльгарц прыехаў праглядзець чатыры беларускія спектаклі. Замежныя госьці даў добраў ацэнку ўсім, хто рабіў гэтыя спектаклі, і ў кожным з іх знайшоў нешта сваё, адметнае. Ён адзначыў, у прыватнасці, цікавыя актёрскія работы Т. Мархель і Л. Сідаркевіч у спектаклі па п'есе М. Рудкоўскага "Жанчыны Бергмана", а таксама ўдалы дэбют маладога драматурга. У спектаклі "Адэль", пастаўленым М. Дудзіным па Я. Таганаву, М. Байльгарц вызначыў жывую інтанацыю і агульную атмасферу. Важна, што Тэатр нацыянальнай драматургіі, дзе "нарадзіліся" абодва спектаклі, працягвае традыцыю, удала распачаў Валерыем Мазынскім — шукаць творы сучасных драматургаў і працаваць над імі. У "Поле бітвы" па п'есе С. Бартохавай, пастаўленым В. Грыцэўскім, М. Байльгарц асабліва адзначыў мову і якасць драматургіі, а таксама рэжысёрскае рашэнне. Ацэнена і праца яшчэ аднаго рэжысёра — а менавіта Вітала Баркоўскага, які стварыў спектакль "Мадам Бон Шанс" па п'есе Драздова. Што будзе выбрана для паказу ў Боне? Пажажа час. Самае важнае, магчыма, тое, што беларускія тэатральныя творцы адчуваюць зацікаўленасць іхняй працы і ўласную запатрабаванасць. А яшчэ яны разам са сваімі еўрапейскімі калегамі шукаюць той пульс часу, адчуваюць яго, можна будзе гаварыць свету і пра Час, і пра сябе. Я. ФЯДЗЮШЫН

СУСТРЭЧЫ

Кожная паездка пісьменніка па зямных прасторах — падзея, бо ў выніку нараджаюцца мастацкія творы, у якіх адлюстравана убачанае, пачутае, перажытае. Ну а калі паездка ўяўляе сабой не проста шлях за новымі ўражаннямі, а ўмацаванне сувязяў паміж дзюма літаратурамі, дзюма культурамі, калі ў выніку атрымаецца плён для ўсяго айчыннага прыгожага пісьменства — гэта сапраўды важкая падзея. Менавіта такім стала нядаўняе падарожжа старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў, пісьменніцы Вольгі Іпатавай па Балгарыі. Наш карэспандэнт сустрэўся з Вольгай Міхайлаўнай і пагаварыў з ёй пра ўражання ад паездкі і яе плён.

— Акрамя агульнай высновы, што падарожжы для пісьменнікаў неспакойнай душы — неабходнасць, якія яшчэ былі афіцыйныя ці неафіцыйныя падставы для наведвання Балгарыі?

— Паездка гэтая планавалася загадзя, ледзь не за год. І таму, хоць па часе яна заняла ўсяго тыдзень, але ён быў неверагодна насычаны. Галоўнай жа падставой і вынікам, як я лічу, было падпісанне дамовы аб супрацоўніцтве паміж пісьменніцкімі саюзамі Беларусі і Балгарыі. З балгарскага боку дамову падпісаў старшыня Саюза пісьменнікаў Балгарыі Нікола Радзеў. Дамова прадугледжвае магчымыя агульныя акцыі, а таксама абмен раз на год дэлегацыямі. Як мы адзначылі, не больш чатырох-пяці чалавек у складзе дэлегацыі — у цяперашні складаны час літаратарскія арганізацыі не надта багатыя. Дамовіліся аб абмене інфармацыяй пісьменніцкімі газетамі — нашай "Літаратурай і мастацтвам" і "Български писател". Размова вялася і пра становішча нашых прафесійных саюзаў. Балгарскі пісьменніцкі саюз мае свой будынак, і не адзін. Мае магчымыя атрымліваць даход ад здачы памяшканняў у арэнду.

— Значыць, мы можам пааздросціць нашым балгарскім калегам?

— Ды не сказала б. Сродкаў не хапае і ў іх. Даводзіцца шукаць спонсараў. А што тычыць кнігавыдання, дык мне там паведамілі, што ні ў адной краіне ў свеце не выдаецца столькі балгарскай літаратуры, акрамя, вядома, самой Балгарыі, — як у Беларусі. Традыцыя перакладу твораў балгарскага прыгожага пісьменства на Беларусі вельмі даўняя. На старажытнай Полаччыне і Тураўскай зямлі нашы продкі чыталі царкоўна-дыдактычныя творы Клімента Ахрыдскага, Канстанціна Прэслаўскага, Іаана Экзарха, Казьмы Прасвітэра. Вучыць балгарскага пісьменніка і багаслова Яўхімія Тарноўскага Рыгор Цамблак у XIV стагоддзі прызначаны Наваградскім мітрапалітам. Выходзілі ў нас кніжкі класікаў балгарскай літаратуры Хрыста Боцева, Івана Вазова, Пенча Салавейкава. Шмат перакладзілі і сучасныя празаікі і паэты, у многім дзякуючы Нілу Гілевічу — Любамір Леўчаў, Найдзэн Вылчаў, Нікола Радзеў. Працуе над перакладам кнігі А. Дончова наш Уладзімір Анісковіч. У 1998 годзе часопіс "Польныя" пазнаёміў беларусаў з творами дваццаці балгарскіх літаратараў... Усяго не пералічыш. Другая важная падзея паездкі — прэзентацыя кнігі Найдзена Вылчава "Мой беларускі сшытак", якая летась выйшла ў выдавецтве Беллітфонду. Вечар пачаўся з верша Яўгеніі Янішчыц, які прачытала Аксана Бубнава, саветнік беларускага пасольства. Чытаў свае пераклады беларускіх паэтаў і сам Найдзэн Вылчаў. Аўдыторыя ўспрымала іх вельмі цікава, шчыра, некаторыя з прысутных дзве гадзіны стаялі ў праходах, бо не было вольных месцаў. А пасля мы разам з беларускім паслом у Балгарыі Аляксандрам Пятровым, саветнікам пасольства Уладзімірам Грыдзюшкім і пісьменнікам Найдзенам Вылчавым і Стэфанам Паптаневым адправіліся ў падарожжа па Балгарыі. Найперш наведвалі горад Враца, дзе адбыліся стварэнне Врацаўскага аддзялення таварыства дружбы "Беларусь — Балгарыя" і цікавая літаратурная вечарына. Вечарына праходзіла ва ўнікальным музеі. Там захоўваецца фракійскі скарб з Рагозена — сто тысячдзятая пяць сэрбных прадметаў. Гэта таксама старажытнасць, што цяжка ўявіць — больш за дваццаць чатыры стагоддзі да нашай эры! Дырэктар музея распавёў, што гэтыя прадметы хацелі забраць музей Сафіі. Але ў абшчыне Враца палічылі, што яны павінны захоўваць там, дзе былі знойдзеныя. І дамагліся свайго.

— Сапраўды, цяжка ўявіць, што прадметамі такой каштоўнасці — і гістарычнай, і матэрыяльнай, валодае раённы музей... У нас звычайна ўспрымаецца, што ўсё вартэе канцэнтруецца ў сталіцы...

— Дарэчы, у Врацаўскім музеі мне паказалі вянок з залатых лістоў. Настолькі тонкіх, што нават калі няма ветру, яны звяняць. Менавіта такі вянок я ўяўляла на галаве герані свайго рамана — жрыцы. І вось пабачыла яго на свае вочы...

— А памерцаць вам яго не далі?

— Я не прасіла аб гэтым, але ажыццявіць такое жаданне цяжка. Хаця музей знаходзіцца ў маленькім гарадку, у глыбінцы, але абсталяваны ён на апошнім слове тэхнікі. Дырэктар з гонарам паведаміў, што кожная з вітрынаў, у якой размешчаны экспанаты, каштуе дзевяць тысяч долараў. Залаты вянок захоўваецца ў такой зашкленай вітрыне, ды яшчэ пад пільнымі позіркамі двух ахоўнікаў. Такія рэчы я бачыла толькі ў музеях самага высокага класа, у найвялікшых гарадах свету.

— Напэўна, не толькі ў гэтым раённым балгарскім музеі маюцца падобныя каштоўнасці?

— Балгарыя ўвогуле найбагацейшая краіна на культурную спадчыну. Але шане ў культуры брацкіх народаў. У тым жа музеі ёсць зала

Там, дзе жыў Арфей...

лаўрэатаў міжнароднай прэміі імя Хрыста Боцева. Там вісіць партрэт Ніла Гілевіча. Было вельмі сімвалічна, што на ніжнім паверсе ў час літаратурнай вечарыны, якая ўвечары адбылася тут жа ў музеі, гучалі вершы нашага народнага паэта, а на верхнім быў яго партрэт. Абшчына, дзе знаходзіцца музей, звязана з імем Хрыста Боцева. Мы ўсклалі кветкі да яго помніка. Ездзілі ў горы, дзе ён загінуў яшчэ маладым, змагаючыся за незалежнасць сваёй краіны. Там вялікі мемарыял, каплічка... Для Балгарыі гэта — святое месца. Мне назаўсёды запамнілася, як мы там былі, і якой ірзальна-казанай была навакаменная прырода — першыя замаразкі, шэрань на галінках, кветкі шыпыны і глогу — у ледзяных шарыках...

— Што яшчэ найбольш запамнілася?

— Паездка ў г. Клісура, дзе адбылося Свята

Бульбы. Яго ладзяць у самай старой хаце, якая ацалела пасля знішчэння астатніх туркамі. Бульба прадстаўленая ва ўсемагчымых выглядках. І стравы, і вырабы... Напрыклад, была кніжка, зробленая з бульбянога піёрэ. На старонках — вершы Хрыста Боцева, і тыя старонкі можна было нават гартаць. Іншыя стравы елі, а вось гэтую кніжку ніхто не наважыўся... Астатнія — і паравозікі, і вожкі з бульбы, і гадзіннікі — было блэзлігасна з'едзена, бо ўсё было надта ж смачна. Там нам паказалі яшчэ адзін прадмет, выраблены з нетрадыцыйнага матэрыялу — гарматы з чарэшнавага дрэва. Гэтай гарматай палохалі туркаў — у паўстанцаў не было зброі.

— Акрамя літаратурных, грамадскіх сустрэч, ці былі навуковыя, літаратурна-учыцельскія імпрэзы?

— Я чытала лекцыю ў Сафійскім універсітэце аб беларускай літаратуры. Звесткі аб тэндэнцыях у нашай паэзіі і прозе ўспрыняліся з вялікай цікавасцю. Бо калі пра старэйшае пакаленне беларускіх пісьменнікаў у Балгарыі яшчэ ведаюць, то пра сярэдняе пакаленне не ведаюць амаль нічога.

— А ці добра ведаюць у Балгарыі ўвогуле пра нашу краіну, пра яе культуру?

— На жаль, не. У Карлава мы прысутнічалі на адкрыцці плошчы "Баранавічы" — у гонар нашага беларускага горада. На цырымоніі прысутнічалі тры дзяўчыны ў нацыянальных касцюмах — рускім, балгарскім і чамусьці ўкраінскім. Калі я спытала, чаму няма такой жа прыгажуні ў беларускім касцюме, мне адказалі: "Мы ўспрымаем вас, як рускіх". Я запярэчыла: "А калі б мы сказалі, што не адразу ведаем вас ад сербаў, як бы вы ўспрынялі такі пасаж?" Але не хацелася псаваць агульны святочны настрой, і я толькі паабяцала, што папрашу, каб з нашага Міністэрства культуры прыслалі ім беларускі касцюм. Хаця, вядома, выпадак прыкры.

— Ці сустракаліся вы ў Балгарыі з нашымі суайчыннікамі?

— Мы бачыліся з беларускімі дзецьмі з аздаўленай базавай школы ў Велінградзе, якая створаная дзякуючы фонду "Мы — дзецям" і асабіста яго прэзідэнту Уладзіміру Грыдзюшкі. Літаратурны вечар разам з велінградскімі паэтамі які адбыўся ў гэтай школе, быў цудоўным: дзеці чыталі і свае вершы, задавалі пытанні, а пасля на канцэрце спявалі і танчылі. Унук Міколы Купрэва паказаў у гэтым сапраўдны міжнародны ўзровень — ён дыпламант многіх конкурсаў. Вяла праграму дырэктар Надзея Лялькоўская, вельмі прыгожая і абаяльная настаўніца гісторыі. Дзеці прыязджаюць у школу пастаянна — за дзесяць год там прайшлі курсы лясчэння амаль 15 тысяч хлопчыкаў і дзяўчынак з Беларусі. Не магу не згадаць Марыю і Івана Станчавых, цудоўных людзей, у доме якіх сяляцка нашы дзеці. Велінград называюць горадам сямідзесці сямі крыніц. Яшчэ рымскія імператары рабілі там свае купальні. Непадальк, у Хісары — дом творчасці

балгарскіх пісьменнікаў, амаль усцільную да старажытных рымскіх руінаў. Але, як і нашы пісьменнікі, балгарскія не часта ездзяць у свой дом творчасці, бо гэта і там не бясплатна.

— У кожным падарожжы мусяць быць не толькі знаёмствы з вядомымі ўсяму свету адметнасцямі, але і таямніцы...

— Адно з самых моцных уражанняў, гэта тое, калі дзякуючы паслу Беларусі ў Балгарыі Аляксандру Пятрову, знаўцу фракійскай культуры, мы пабывалі ў нядаўна раскапаным свяцілішчы ў Стараселе, куды могуць патрапіць пакуль нямногія. Калісьці там адбыліся антычныя містэрыі. Бо гэта, па сутнасці, радзіма Арфея, які, як вядома, быў фракійцам з Радопскіх гор. А загадка фракійцаў яшчэ не разгаданая, у прыватнасці, сувязь іх з нашай краінай. Згадаю хаця б знак конніка, які сустракаецца там паўсюль — на камянях, на прадметах побыту, і мае вялікае падабенства з нашай Пагоняй, а таксама імёны фракійцаў на надмагіллях — Скор, Мікула, Уна (юная)...

— Але ж Балгарыя не толькі месца старажытных культур, але і краіна з даўнімі хрысціянскімі традыцыямі...

— Так, і мяне вельмі ўразіла наведванне старажытных манастыроў. Менавіта манастыры ў цяжкія часы захавалі пісьменнасць і духоўную культуру балгарскага народа. Калі ішло суцэльнае атурчванне, манастыры былі апірыш-

чам нацыянальнага супраціўлення. Я ведала пра цяжкую барацьбу балгар супраць асманскага панавання, але толькі ўбачыўшы сведчанні яе на месцы, змагла асэнсаваць значэнне і веліч гэтай барацьбы. Вось маленькая цэрква, дзе на два метры ад зямлі адбіта тынкоўка... Яе адбілі асманы, каб схаваць сляды злучнасці — бо ў тым будынку амаль на два метры стаяла кроў бязвінных ахвяраў. Там забілі дзве тысячы чалавек. Калодзеж метраў паўтара глыбінёй — яго капалі ў каменнай скале жанчыны ўласнымі пазногцямі, бо іх дзеці паміралі ад смэглі. І ўрэшце натрапілі на вялізарны камень, які жанчыны ўжо падняць не змаглі. І дзецім давалі піць кроў... Побач помнік князю — вестуну, які першы расказаў рускаму цару аб тым, што робяць з балгарскімі хрысціянамі. Але хаця ўся Еўропа абуралася зверствамі заваёўнікаў, і Віктор Гюго выступаў з палымнай прамовай з гэтай нагоды ў французскім парламенце, ніхто не пайшоў на дапамогу балгарам, акрамя рускіх. Партрэты Гурко і Скобелева ёсць у кожным музеі. Спалдаюся, што балгарскія гісторыкі ўсё-ткі ідэнтыфікуюць тых беларусаў, што былі тады ў рускім вызваленчым войску, як беларусаў. Балгары вельмі здзівіліся, калі даведаліся ад мяне, што Гурко па паходжанні — беларус. Суднасны хрысціянства і мусульманства для балгар — вельмі балючая тэма. І як многа значыла слова нацыянальнага паэта, таго ж Хрыста Боцева, у той час, калі яго суайчыннікі атурчваліся, калі нацыя стамлялася змагацца за ўласнае існаванне... Руская царква вельмі дапамагала балгарам ва ўсе часы. І нават у часы Івана Жахлівага прысылалі грошы ў Рыльскі манастыр, на ўтрыманне братаў-хрысціян. Таму ў Балгарыі вельмі выразна адчуваюць сябе славянамі. На ўсіх сустрэчах гучала, што мы, славяне, павінны трымацца адзін аднаго.

— І ў маладога пакалення тое ж стаўленне? Ці моладзь усё-ткі "амерыканізуецца"?

— Вядома, моладзь падпадае пад уплыў маскультуры. Але асноўная маса насельніцтва выступае ўсё-ткі супраць працэсу амерыканізацыі.

— Якія будуць бліжэйшыя сумесныя праекты двух пісьменніцкіх саюзаў?

— Велінград — горад-пабрацім нашага Маладзечна. Былы мэр Велінграда, паэт А. Аўрамаў, прапанаваў выпусціць агульны зборнік узаемных перакладаў паэтаў Велінграда і Маладзечна. У Балгарыі, на шчасце, будуць і надалей выходзіць кніжкі беларускіх паэтаў. У хуткім часе рыхтуецца выхад кнігі Сяргея Законнікава. Было вельмі кранальна, калі ў Велінградзе пачалі на памяць чытаць вершы Анатоля Грачаникава. Бываюць паездкі афіцыйныя, бываюць — для душы... Дык вось гэтая паездка была — для душы.

— Дзякую за гутарку, Вольга Міхайлаўна. Гутарыла Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

Я не люблю грошай. Але талікі яны могуць даць у нашым грамадстве хоць бы ўяўную свабоду. А свабода — гэта не нешта абстрактнае, гэта тое жыццё, пра якое ты марыш...

Барыс ПЯТРОВІЧ

Уводзіны ў прадмет

Некалі, у часы спаракхнелай мінуўшчыны, хтосьці нахабны, жыццярэадасна памахваючы каменнай сякерай, прымусяў кагосьці нясмелага (у каго сякера, як на грэх, зламалася) аддаць яму мамантавае сцягно. А ўзамен гэты хтосьці, захлапаючыся пераможным рогатам, "аддзячыў" прыніжанага ўшчэнт кагосьці першым, што патрапілася ў рукі. Скажам, хваёвай шышкай. Здаецца, так узніклі грошы.

Калі ж пакрыўджаны паскардзіўся на нахабніка, старэйшына племені хуценька навіў "справядлівасць". Абраў з асяродка самага дужага і прыдуркаватага, які сукаватым дручком увобмірг супакоіў і

ку" ўрываў нейкай спартовай радыёперадачы. Беларускі гімнаст, пераконваючы слухачоў у жыццяздольнасці сваёй алімпійскай каманды, усё растлумачыў проста. Маўляў, мы, у залежнасці ад займаемых месцаў, атрымліваем у месца ад 500 да 700 долараў, таму і б'ём рэкорды на злом галавы. Маўляў, грошы хоць і не надта важкія, але пры невялікіх беларускіх цэнах на прадукты і тавары таксама пражыць можна. Вельмі захацелася зазірнуць гімнасту ў вочы. Каб наталіцца пачуццём уласнай запатрабаванасці і шматзначнасці. Каб хоць на хвіліну перахапіць позірк упэўненага чалавека, праца якога па заслугах аддзячана дзяржавай. Моцна захацелася гэтага, бо ў свой час у выцвілых вачах бабкі Мар'і, якая сорок год даіла калгасных кароў, я нічога падобнага ніколі не бачыў. А яна ж таксама за свой век ох як багата пабіла рэкордаў. І ферма на ёй трымалася, і па хатняй гаспадарцы гэтыя з маладосці перакручаныя паралозам рукі ўсё пас-

каць месца для сябе. Хто я — воўк ці заяц, вол ці зубр, "тварь дрожащая" ці чалавек? Няўжо ўсяго пакрысе?..

Калі выкладаў літаратуру ў школе і разбіраўся з вучнямі ў хітраспльценнях "Трэцяга пакалення" Кузьмы Чорнага, ледзь не вар'яцеў ад пастаяннага пытання хітрых старшакласнікаў: "А вы б, Яўген Мікалаевіч, тыя грошы, якія Тварыцкі ў лесе знайшоў ды прысвоіў, на яго месцы дзяржаве б аддалі?"

Дык колькі каштуе загадкавы беларускі рубель? Яшчэ адно пытанне з шэрагу вар'яцкіх. І адказ адпаведны: паўна-вартаснасць запалоханага беларускага "зайчыка", вядома ж, залежыць ад паўна-вартасці беларускай свядомасці.

Хтосьці з паляўнічых расказваў: толькі тады вушасты да апошняга за жыццё змагаецца, калі яго ў кут загнаць...

"Калі б я быў мільярдэрам..."

"Грошай не бывае шмат". "Шчасце не ў грашах, а ў іх колькасці". "Грошы —

здраднікі і ў шэсцьдзсят можна пераўтварыцца. Як, зрэшты, і ў дваццаць...

Калісьці даў сваім вучням не вельмі хрэстаматыіную тэму для класнага са-чыннення: "Калі б я быў мільярдэрам". Ох, пагналі б мяне за савецкім часам са школы! А зараз нічога. Справа нармалёвая, нат рэалістычная ў нейкім сэнсе. Сапраўды, не пра паўлікаў жа марозавых сённяшнім вучням пісаць. Іншыя ў іх куміры зараз — рафелеры ды крэзы. Дык вось, пабурчэлі крыху ды за асадкі ўзяліся. Хто ўладальнікам шыкоўнай вілы сябе ўявіў, хто пра кіраўніцтва буйной бізнесовай кампаніі з густам памарыў. Пра матэрыяльную падтрымку родных, сваякоў і сяброў ніводзін не забыўся. Як і пра фундатарства мовы беларускай ды культуры (відаць, у настаўніцкі бок адчапнага). Хтосьці вырашыў на рэшткі мільёнаў прытулак для бадзьяных сабакаў усталяваць, хтось за прымусовую рэанімацыю нашай эканомікі ўзяўся, маўляў, няхай жа ўрэшце яна і на беларусаў папраце (дай вам Бог, даражэнькія, здароўя моцнага на ажыццяўленне вашых мараў!). А вывад усё шэсцьдзсят творцаў-адзінаццацікласнікаў зрабіў у сваіх творах ледзь не аднолькавы: вялікія грошы на Беларусі зарабіць сумленна проста немагчыма! А хто абвергне?

Гаварыў я аднойчы з сапраўды заможным чалавекам, бадай, адным з самых багатых на Беларусі прадпрыемальнікаў. Да газетнага інтэрв'ю справа, на жаль, не дайшла (у гаворцы мы заўжды адчайныя, у канкрэтных справах — не вельмі). Але шмат чаго павучальнага той нараспяваў.

— Ты ведаеш, ад чаго па начах у халодным поце вялікі комік Чаплін падхопліваўся? А чалавек жа ў сталых гадах заможны быў, грошавы... Ад аднаго і таго ж жахлівага сну прачынаўся: мроілася яму, быццам бедным стаў! Не паверыш, і я па той жа прычыне пакутую страшэнна. Сёння — поўны кашалёк, а заўтра — не дай Бог, у жабракі! А ўсё ж, ведаеш, уласным потам нажыта, уласным мазалём. Не дасыпаючы, не даядаючы! Ледзь не кожнага чыноўніка ды падатковага інспектара з уласнае рукі прыкромліваў. А гаранты ўсё роўна аніякія. Так што заўтрашняга дня, як агню, баюся!..

На Беларусі без стомы енчаць не толькі жабракі, не ступаюць ім і багатыя. Не зайздросчу я і ім. Занадта небяспечная ды мулкая ношка. Гэта ў Расіі ў адпаведных рэйтынгах і прэстыжных спісах людзей нябедных не-не дый прамільгнучы самаўпэўнены Чубайс, Лужкоў ды Чарнамырдзін. Хто палітык? Хто крмінальнік? У Расіі патроху "дапялі" і да разумення гэтых жыццёва важных пытанняў. У нас пакуль — не.

Але шчаслівых на Беларусі хапае. Вунь, гляньце, пабег. Задаволены і чырванашчокі. Ад яго патыхае балотам, ён толькі што кагосьці са смакам пракаўтнуў і з задавальненнем пачаў пераварваць. Сыты, жвавы і вясельны. Вы здагадаліся, колькі яму заплацілі?

...Сем кілаграмаў грошай...

Замест заключэння

Мы самі вырашылі застацца беднымі. Нас ніхто не прымушаў. Нам з гадоўнасцю пайшлі насустрэч. Нават з радасцю і цеплынёй. І гэта па-чалавечы вельмі зразумела. У абдымаках лягчай душыцы. Але не ўсё, спадарове, так песімістычна. Грошы ніхто не адмяняў. Ёсць яны на Беларусі, ёсць, і, паміж нами, беларусамі, у надта дастатковай колькасці. Проста трэба ўмець з імі абарачацца. Трэба вучыцца быць шчаслівым, жвавым і вясельным. Каб, да прыкладу, вось так не атрымалася. Жыла ў забытай Богам палескай вёсачцы бабуля адзінокая. Так сабе жыла, па-жабрачку. Водой з хлебам перабівалася. Быццам і пенсія неבלагая — аж сорок тысяч за ўдарную калгасную маладосць, але па вёсцы зашмалцаваная ды галодная жоўдалася. І куды тыя тысячы траціла, бо ж ні сыноў, ні ўнукаў? За вар'ятку лічылі. Мо такой і была? А калі незаўважна памерла і гнілую хаціну пачалі раскідваць, ватоўку на гарышчы знайшлі, зношаную ўшчэнт, бабульчыну. Занадта цяжка ўдалася. Глянулі — а там грошы зашытыя. Новенькія беларускія тысячы. Падлічылі — шмат. Але да сямі кілаграмаў так і не дацягнула, бядачка. Волі так і не купіла. Жыццё не хапіла. Што возьмеш з вар'яткі! А на месцы хацінкі, кажуць, балота ўтварылася. Людзі туды і днём не ходзяць. Страшна.

Яўген РАГІН

Сем кілаграмаў грошай

ПРА МАТЭРЫЯЛЬНЫЯ РЭЧЫ І ПРАГМАТЫЧНЫЯ ПАЧУЦЦІ

нахабнага, і нясмелага, безваротна прысвоіўшы і сцягно, і шышку. Так пачалі зараджацца высакародныя і гуманныя прыныцы падатковай інспекцыі. Так пачалі ўдасканальвацца таварна-грашовыя адносіны.

Але дужага і прыдуркаватага перамагла ўладная хітрасць. Сцягно катэгарычна захапаў старэйшына, паабяцаўшы таму, з дручком, пасаду свайго намесніка з паўнамоцтвамі міністра беспекі і пнячонай эканомікі адначасова. Так пачалося будаўніцтва дзяржавы.

А шышку (ці ж шкада!) кінулі нягледу бессякерніку, а каб не енчыў небарака, далі наўздагон дагістарычнай дубінай па дагістарычнай галаве. Так з'явіліся продкі сённяшніх інтэлігентаў-філосафаў...

Колькі каштуе рубель?

Я не пра эканоміку, я пра жыццё, а значыць — пра грошы.

З сённяшняга ранку ў мяне гэтка элегічны настрой. Таму што часова адклаў убок журналісцкую барацьбу з чыстым аркушам паперы і заняўся настальгічнай арыфметыкай. Вось яе плён. Калі вам за сорок, то ў сярэдзіне 80-х вы атрымлівалі штомесяц дзесьці 130 паўнаважкіх савецкіх рублёў. У чым вымаралася іх вартасць? Па цвёрдым перакананні майго суседа, прафесійнага п'яніцы, — у колькасці набытай за заробак гарэлкі. Згаджаемся і прымаем яго зыходнае. Дык вось, тады за месячную зарплату пры жаданні можна было купіць трыццаць адну з паловай пляшку "Сталічнай". Зараз пры заробку, скажам, у 200 тысяч беларускіх можна парадаваць сябе штомесяц амаль сотняй паўлітравак з гаючай вадкасцю. Прынамсі, сусед, як мне здаецца, так і робіць. Божухна, як мы файна жывём, калі мераць нацыянальны дабрабыт чаркамі, келіхамі і кувалімі! У параўнанні з брэжнеўскай застойнай эпохай у тры разы лепей і веселей! Што яшчэ, суайчыннікі, трэба? Суседу — нічога. А вось шматдзетная жанчына (суседава жонка) чамусьці не надта радуецца, штодня пазіраючы на захмеленага гаспадара. Яна, дзівачка, ніяк не дацяміць, чаму дваццаць год таму магла купіць у месяц амаль 800 боханаў хлеба, а сёння — удвая менш. Яна, не разабраўшыся ў дыялектыцы нашага жыцця, не навучылася быць шчаслівай. Каб быць шчаслівым на Беларусі, трэба навучыцца атрымліваць асалоду ад кожнай драбязы. Прачнуўся без болю — радасць; не пазычыў ні ў кога тысячу-другую да авансу — шчасце; крутануўся, там-сям падхалтурнуў, там-сям падпрацаваў, здаў урэшце шклатару і ажыццявіў даўно задуманае, купіўшы новыя шкарпэткі, — грамадзянскі подзвіг, чарговая натужлівая перамога над сабой, якая і вылучае асобу з шэрага натоўпу няўмела-шчаслівых і непрыстасаваных! Вучыцеся быць шчаслівым!

Згодны, усё пад гэтым сонейкам адноснае. Камусьці, каб выкупіць уяўную волю, хапае трыццаці манет. А хтосьці і за мільён не можа пазбавіцца ад пажыццёвага бразгату ўласных кайданоў. З замілаваннем і пачуццём глыбокага патрыятызму праслухаў днямі па "Мая-

п'явалі. Але нічога я не заўважыў у выцвілых вачах бабкі Мар'і. Ёй бы зараз тыя 500-700 долараў у месяц. На, трымай, як знак пашаны! Даруй, гэтага мала, але будзь гордай, як сцяг, бо ты карміла гэтую дзяржаву, ты, працуючы на знос, не дала яе ў згубу! Мо тады б і засвяціліся яе вочы? Але памерла перадавая даярка, пераможца шматлікіх сацыялістычных спаборніцтваў, знесла ў магілу лютую нянавісць да жабрачка-калгаснага ладу жыцця. Толькі ганаровыя граматы на сценах вясковай хаты й засталіся...

Не думайце пра мяне кепска. Я ведаю, што лічыць чужыя грошы — справа невысакародная. Гэтым і без мяне вельмі ўважліва і вельмі дыферэнцыравана займаюцца штотомесць дзесьці нават тры, каму гэта прызначана. Яны, напэўна, цудоўна арыентуюцца ў дэнамінацыях, эмсіях і інфляцыях. Яны мо нават ведаюць, што такое дэфолт. Яны, відаць, доўга гэтак вучыліся і, не выключна магчыма, не дарма ядуць свой хлеб. Бог з імі. Я ж папросту хачу разабрацца, што ж гэта за рэч такая — беларускі рубель (даруйце, тысячы!). Рэпрадукцыя суперпапулярнай карціны Хруцкага ці стабільная мера кошту, сродак гарантанай і справядлівай аплаты працоўнай дзейнасці кожнага грамадзяніна рэспублікі?..

Калісьці за лімаўскі ганарар можна было купіць тэлевізар. Зараз — хіба што кніжку ў бліскучай вокладцы пад шматзначным назвам "Як стаць багатым". Відавочна, ісаць не сталі горш. Проста з цягам часу штосьці закарпызіла ў сістэме матэрыяльнага забеспячэння і заахвочвання нашых неўтаймаваных патрэб.

Не, я не ствараю па начах маніфест капіталістычнай партыі, не, мне не мроіцца прывід бадзьяжнага капіталізму ў цэнтры Еўропы. Але, хоць напалову і савецкі, не агітую за грашовую экспрапрыяцыю: забраць у спартоўцаў (барані Божа, паквапіцца на святое!), чыноўнікаў і прадпрыемальнікаў, падзяліўшы паміж настаўнікамі, пісьменнікамі і мастакамі. Не! Карціць іншае. Напрыклад, зразумець, чаму інжынер нежыццяздольнага і амаль прастойваючага завода атрымлівае ўдвая больш за настаўніка, знясіленага ледзь не катаржнай працай; чаму самы танны прадукт на сёння — кепская гарэлка, а розум, сумленне і прафесіяналізм без бою саступаюць нахабству, абыякавасці і неспрактыкаванасці. Відаць, камусьці вельмі выгадна, што большасці насельнікаў Беларусі сёння хранічна не стае грошай на набыццё няхай і ўяўнай, але волі. Заробленага ледзь хапае на хлеб, сала і кепскую гарэлку. Не робім, а зарабляем, не жывём, а выжываем.

Не, маніфест капіталістычнай партыі не пішу. Моцна вабіць, узяўшы на ўзбраенне вопыт Брэма і Кіплінга, стварыць гэткую "Казку джунгляў", дзе паказаць не жывельны свет, а свет людзей. Свет, дзе між балотных купін спрадвечнай беларускай дрыгвы хтосьці кагосьці пастаянна спрабуе на смак, дзе пахне крывёю і мерцвячынаю. Але літаратурная мера разабрацца ў таямніцах натуральнага адбору застаецца неажыццёўленай, бо ў гэтай іерархіі відаў, класаў, групаў галодных і сытых вельмі страшна адшу-

гой, сёння пуста, а заўтра — гарой". "Беражы палцінку на ліхую гадзінку..." Працягваць можна бясконца. Прымавак пра грошы больш, чым пра працу. Усё натуральна. Нават Зошчанка ў сваёй знакамітай "Блакітнай кнізе" пра гісторыю чалавецтва раздзел "Грошы" паставіў перад раздзелам "Каханне". Ён меў рацыю. І не памыліўся, відаць, бацька Кола-са, які аддзячыў першую пазтычную сынаву спробу рублём. І невядома, якім бы шляхам пайшла наша літаратура, калі б не гэты заслужаны і своечасовы коласаўскі ганарар... Так, грошы павінны быць, каб на іх не зважаць. Так, грошы — вынік сумленнага і высокапрафесійнага ўнёску кожнага ў агульную справу ўзбагачэння матэрыяльнай і духоўнай культуры. Калі гэта не так, штосьці трэба неадкладна мяняць. У дзяржаве, эканоміцы, у разуменні таго, што мы называем сэнсам жыцця. Інакш дрыгва засмокча па макаўку...

З затоенай цікаўнасцю сачу за расійскімі тэлегульнямі. Не палітычнымі, ад якіх ужо ванітуе. За сапраўднымі інтэлектуальнымі кштату "Што? Дзе? Калі?" ці "Свая гульня" (не блытаць з "Полею цудаў"). Не ведаю, чым яны падабаюцца. Мо тым, што тут сапраўды перамагае розум, а самы дасведчаны і кемлівы атрымлівае важкі прыз. "На кану сем кілаграмаў грошай!" — радасна абвешчае вядучы. І пачынаецца спаборніцтва інтэлектаў. Так, ведаю, галавастаны у былым Саюзе шмат (хоць і бягуць за мяжу, як атручаныя прусакі), тэлегульняў на ўсіх не хопіць, хоць і ідуць яны зараз ледзь не на кожным канале. А таму мроіцца нешта досыць уталічнае: вось ты, сярод натоўпу, калі не прайдзісвет, калі разумны, шчыры і працеш як мае быць на Беларусі — на табе сем кілаграмаў грошай! Калі дбаеш пра роднае, не грэбуеш матчыным і ведаеш, што і як рабіць, каб не здрадзіць сумленню — на! Не ў якасці выпадковай ці выключнай узнагароды, не для таго, каб вылучыць лепшага з горшых, а проста таму, што заслужыў. На — і не ламай галаву, чым накарміць сям'ю, як разлічыцца з даўгамі і заплаціць за кватэру. На — і не думай пра іх, гэтыя зашмалцаваныя паперкі са шматлікімі нулямі. На — і пішы, малой, стварай, вучы, будуй, дай, бі спартовыя рэкорды. Грошы ж патрэбны толькі для таго, каб на іх не зважаць! Калі ўсё наадварот, жыццё губляе сэнс. Калі ўсё наадварот, ты не робіш, а зарабляеш, ты не творца, а рамеснік, які ўжо не вагаецца ў выбары паміж дарагім хлебам і таннай гарэлкай...

Калі ты разумны, дык чаму такі бедны? Я б з радасцю прыняў на веру катэгарычнасць гэтага выказвання, калі б не бачыў навука працёму багатых дурняў. Калі ты разумны, значыць, пад сумніў усё бярэш, значыць, сумленне ўласнае ашчаджаеш, не столькі грашыш, колькі каешся, а таму не пойдзеш па галовах, не ўчэпішся ў горла, не атрымаеш асалоды ад хрумсту чужых костак. І дзяцей уласных да гэтага прывучыш. Так што, спадар разумны, бедным ды няўдалым застанешся, калі розум у хцівую хітрамудрасць не трансфармуеш. А багатым ніколі не позна стаць. З барацьбітоў за волю ў

Каму нецікава ўзяць у рукі акуратна і любоўна выдадзены томик выбранай паэзіі, пазнаёміцца з вершамі і паэмамі, якія змяшчаліся ў ранейшых зборніках паэта? Чытаючы выбранае, можна вызначыць: папершае, наколькі самакрытычна падышоў аўтар да таго, што было надрукавана раней, і ці хапіла рашучасці адабраць самае таленавітае і адсяць слабое і неабавязковае; па-другое, ці ўсе радкі і строфы вытрымалі выпрабаванне часам, і наколькі актуальна гучаць яны сягоння, пасля таго, як прайшло два ці тры дзесяці гадоў, і патрэця, ці могуць зрабіць творы тое самае ўражанне на чытача, якое яны зрабілі калісьці?

Але перш, чым перачытваць вершы, што ўвайшлі ў книгу выбраных твораў Сяргея Законнікава “Лістам дарога запала”, мы

Дарога, якая вядзе ў неба

не можам не пазнаёміцца з прадмовай, напісанай народным паэтам Беларусі Пімемам Панчанкам. Ведаючы, што мінула не дзе каля дзесяці гадоў, як Панчанкі няма сярод нас, можна меркаваць, што сваё слова пра паэзію Сяргея Законнікава ён пісаў, магчыма, не да выбраных твораў маладзейшага калегі па пры, а з нейкай іншай нагоды, і тым не менш, прадмова не страціла свайго значэння і сэнна. “Адзін з самых таленавітых і шчырых паэтаў — Сяргей Законнікаў. Ён увесь у сучаснасці, у турботах нашых дзён”, — піша народны паэт. І ведаючы высокую патрабавальнасць Панчанкі як да сваіх твораў, так і да чужых, міжволі верыш, што сказана гэта не ў якасці кампліментарнага авансу ці з-за душэўнай далікатнасці і шчодрасці, а пасля ўзважанага падыходу і скрупулёзнага разгляду кожнага радка і слова паэта. І знаёмчыся з высокай ацэнкай, дадзенай майстрам і знаўцам паэтычнага радка, нельга не паверыць, што хай сабе не кожная страфа, не кожны верш, але большасць з іх забяспечана залатым запасам паэзіі. Такія паэты, як Панчанка, не стануць кідаць словы на вецер, гаворыць пахвалу ў адрас таго, хто не заслужыў яе.

З такімі думкамі мы паглыбляемся ў вершы з першай кніжкі Сяргея Законнікава “Рунь”, з якой ён узяў усяго чатыры творы. Дык пра што яны? “Зямля мая, ты для мяне, як дзіва, як першы дотык любяе рукі, як у спякоту млосную ільдзінка, як на кашулі белае васількі”, — гаворыць паэт, і мы адзначаем, што і на самым пачатку творчасці Сяргей Законнікаў імкнецца да канкрэтных дэталей, прадметных зрокавых вобразаў і параўнанняў. Уражае гарачае пачуццё, высокая эмацыянальнасць і экспрэсіўнасць гучання радкоў. Але найбольшае ўздзеянне робяць вершы тады, калі паэт звяртаецца да сялянскага жыцця і побыту, гаворыць пра малых, якія “вогнішча, як птушкі акружылі”, дзе пяцэцца бульба. І паэт заўважае, што яны “далоні бульбе падаюць”. Вось як! Не выкочваюць яе з прыску, а падаюць свае далоні. Паэт прымушае нас дзівіцца і захапляцца тым малюнкам, які мы бачылі ўсе, можа, сотні, тысячы разоў. “Развёў аглоблі, нібы рукі, воз”. Здавалася б, адзін усяго вобраз, адна метафара, а як многа яна гаворыць пра паэта, яго творчую фантазію, ягонае бачанне свету! Па адным гэтым радку ўжо тады, на пачатку творчага шляху Сяргея Законнікава, можна было вызначыць, што мы маем справу з сапраўдным паэтам, і што яго чакаюць творчыя ўдачы і адкрыцці. Вядома, пры ўмове, што ён будзе шукаць, працаваць над сабой.

Першыя крокі ў паэзію Сяргей Законнікаў рабіў навобмацак, і перш, чым ступіць наперад, ён, здаецца, пільна прыглядаўся да мясціны, — ці трывалая яна, ці не праваліцца пад нагой. У яго вершах — падзіячы чыстае і наўнае здзіўленне гэтым светам, жаданне зразумець існасць жыцця. Паэт прызнаецца: “Я ніяк не прывыкну, што жыю на зямлі”. Тут перададзена тое

незразумелае пачуццё, якое прыходзіць звычайна да падлетка ў пераломным узросце, калі пачынае не даваць спакою пакутнае пытанне: дзеля чаго мы прыйшлі на гэты свет? Дзеля чаго жывём? І лірычны герой пачынае шукаць сваё месца ў гэтым жыцці, задумвацца над тым, хто ён і што значыць, як асоба? У радках ледзь улоўная душэўная разгубленасць перад гэтым няпростым светам, і адначасова ўменне пранікаць у самыя аддаленыя куткі чалавечай псіхалогіі.

Сяргей Законнікаў піша: “У жалобе ля брачкай магілы, нібы маці, стаіць цішыня”. Тут яшчэ мала ўласнага жыццёвага вопыту, але колькі прагі і жадання далучыцца да трывогі і перажывання іншых. Напорыста, упарты і плённа працуе аўтарская фантазія. Пра халады С. Законнікаў кажа, што яны ступаюць “няспешна і вуглавата”. Тое,

што халады прыходзяць няспешна, здаецца, нікога не можа здзівіць, ні надта ўразіць. А вось тое, што яны ступаюць “вуглавата” і пры гэтым азначэнне пападае пад рыфму, што ўзмацняе яго сэнсавае значэнне і нагрук, — завязь паэзіі. Ёсць вабнасць у няхітрых, але шчырых і даверлівых радках: “З цнатлівага ўсмешкай рабіна ўпала ў сон”. Тое самае можна сказаць і пра радкі: “Бы ясны твар жанчыны, твой ціхі сум, зямля”. Усё гэта ўбачанае пільным і вострым зрокам мастака, знаходзіць адпаведны водгук у душы чытачоў. Паэт перадае сваё душэўнае адчуванне ад судакранання з рэаліямі гэтага свету. Ён, гэты свет, выступае ў ролі крэсіва, а душа нагадвае сабой крэмень, з якога і сыплюцца іскры — буйныя, зырккія, агністыя. Бачна, што душа паэта жывая і гарачая, не хоча ведаць, што такое дрымота. Як гаварыў Пастэрнак, душа паэта працуе “і дзень і ноч, і дзень і ноч”. Гэта сведчыла, што да Сяргея Законнікава прыходзіла творчая сталасць.

І тым не менш, у вершах як бы адчуваецца незадаволенасць паэта самім сабой, сваім словам. Ён як бы імкнецца прабіцца праз нейкія перашкоды да самога сябе, да запаветнага слова, каб увасобіць у ім асабіста пражытае і перажытае. Але таго драматычнага, што глыбока і балюча параніла б душу паэта, дзякуй Богу, здаецца, яшчэ не было, а тое, што спадарожнічала ў маленстве, калі будучы паэт хадзіў у школу, а пасля вучыўся ва ўніверсітэце ў Мінску, а потым працаваў у раёне, упісалася ў звычайныя каардынаты паўсядзённага жыцця інтэлігента, і не давала адчувальнага штуршка, каб звярнуцца да нечага вострага, і нават трагічнага, што магло не толькі ўзрушыць, але і скалануць душу мастака. Ці не таму паэт і гаворыць: “Запамінаю кожны дзень, якім ён ёсць запамінаю — і сонца над зялёным гаем, і пад старою вішняй цень”. Што гэта? Душэўная абыякавасць і інфантальнасць, прымірэнне з цяжкімі і жыццёвай супакоенасцю? Ды не! Гэта ўсяго хвіліна, а можа, і імгненне мінорнага адчування вечнасці, да якой трэба ўмець прыслухацца, каб адчуць яе хаду, як і хаду пясочнага гадзінніка. Неда-рэнна недзе ў сярэдзіне верша паэт заўважае, што ён запамінае ўсё, што праходзіць у яго перад вачамі па той прычыне, “нібыта гэты дзень апошні, апошні на календары”. І дададзім ад сябе, не толькі на календары, але, магчыма, і ў жыцці. Толькі ў такім стане чалавеку хочацца запомніць усё да апошняй драбніцы. Але хіба лірычны герой стаіць на парозе жахлівага расстання з гэтым светам? Вядома, не! У такім разе, дзеля чаго яму трэба помніць пражытае і перажытае? А для таго, каб параўноўваць сягонняшняе з учарашнім, не задавальняцца дасягнутым, імкнуцца да больш значнага і сур’ёзнага, да новых поспехаў і здабыткаў. Паэт папярэджвае:

*Не важна, хто ты — хлэбароб, паэт,
Адно на ўсіх людзей зямное шчасце.
Галоўнае, які пакінеш след, —
Па ім ступаць далей твайму нашчадку.*

Падобныя выказванні можна было б палічыць банальнымі сентэнцыямі, калі б яны не былі падмацаваны паэтычнымі вобразамі і метафарамі, свежымі, арыгінальнымі і дакладнымі. Ну як можна адмовіць паэту ў прысутнасці ўсяго гэтага, калі ён гаворыць: “Я іду. Цалуе ногі босыя травамі сасмяглымі зямля”. І далей: “З воблака-кудзелі цягне нітку рэактыўны — ўвішны павучок”. У такіх абставінах у паэта, здаецца, адпадае патрэба нагадваць сабе — не пралуціць ніводнае драбніцы. Хіба можа забыцца такі дзень, калі “ластаўкі снуюць над полем нізка, быццам хочучь сесці на плячо”, “і таму здаецца дзіўнай краскай лебяды на сцэжцы палявой”. Ну хто можа сказаць, што лірычны герой бачыць свет у ружовым святле? Такі ў яго душэўны настрой, настолькі ён усхваляваны і ўлюбыны ў фарбы, адценні і прыгажосць усяго навакольнага.

Услед за гэтым паэт пачынае звяртацца да Сусвету, абжываць яго ў сваіх вершах, і не для таго, каб у іх з’явілася маштабнасць, касмічны размах. Аўтар як бы набліжае да ўсіх нас пяты акіяны і ўсё тое, што маецца ў ім, бо палёты ў космас сталі звычайнай і будзённай з’явай. Ці не таму пра космас Сяргей Законнікаў гаворыць ёміста і метафарычна, не губляючы душэўнай цеплыні і пяшчоты: “Варухнецца, як дзіця, зямля ў сусвету вечнага пад сэрцам”. Да ўсяго аўтар не прамінае выпадку асвоіць касмічны абсяг па-свойму, наблізіцца да бытавых рэалій: “Ляціць Зямля — Сусвету прыбыва, і мы прада вечнасцю на ёй”. У іншым месцы паэт гаворыць: “Роснай галінкай чаромхі затрапятая Млечны Шлях”. Маштабнасць не робіць вобразы сухімі, казённымі і пазбаўленымі эмацыянальнай афарбоўкі, экспрэсіўнасці і лірычнага пачатку. Паэт як бы ўводзіць Космас у кола свету, у якім мы жывём, знімае з яго арзол чагосьці недаступнага і недасягальнага, робіць блізкім.

Што тычыцца бытавых рэчаў і з’яў, Сяргей Законнікаў умее паказаць іх, высвецціць перад нашымі вачамі нейкімі такімі контурамі і гранямі, што яны не толькі прымаюць новыя абрысы і значэнне, але і ззяюць каштоўнымі камянямі. Ды часцей за ўсё і само мастацкае слова пачынае свяціцца, набываць такія рысы, нібы яно пабывала ў руках вопытнага гравера, гэтак умеў абыходзіцца з ім чарадзейны паэтычнага радка Анатоль Вялюгін. Ну каму не запомніцца вось гэты яркі малюнак:

*Малыя ля бабкі балбочуць,
Як цецеручкі на таку.
На лаўцы сядзяць крывабокай,
Што боб у зялёным струку.*

Карціна настолькі маляўнічая, шматфарбная і пластычная, што ад яе, здаецца, нельга адарваць вачэй. Тут усё на сваім месцы, — кожная рыска, кожны штрышок нясуць сваю адпаведную нагрук. Іх нельга пераставіць. Страфа — прыклад таго, як трэба эканомна выкарыстоўваць плошчу верша, дзе няма пустот. У страфе вольнае і лёгкае дыханне, гарэзна і ў той жа час стрыманая інтанацыя. Лірычны герой, ад імя якога вядзецца апавед, прадстае перад намі, як мастак, што мае пільны і востры зрок, досціп і жыццёвы вопыт. Вобразы, створаныя пры дапамозе параўнанняў, не нясуць у сабе разнабою. Нельга не заўважыць, што нават звычайны прыметнік становіцца той мастацкай дэталлю, без якой страфа страціла б закончанасць і поліфанічнасць.

Дзеці сядзяць на лаўцы, як “боб у струку”, і не гамоняць, а “балбочуць”. Здавалася б, і вось гэтае, крыху грубаватае, слова, можа кепска паўздзейнічаць на інтанацыйны лад страфы. Але адбываецца адваротнае: у гэтым слове маецца нешта жыццёвае і праўдзівае, што і робіць гэты эскіз вабным і прыцягальным. Гэта яшчэ раз падвядвае, што ўсё таленавітае — вельмі простае. Сапраўды, хіба ў страфе прысутнічае нешта неверагоднае?! Тут

Назву новай кнігі Франца Сіўко, выпушчанай у “Белліфондзе” дала аднайменная аповесць. Гэты твор, як і наступная аповесць “Голас”, што з’яўляецца ў пэўнай меры як бы працягам папярэдняй, трывожны роздум пісьменніка над лёсам Бацькаўшчыны. Паміж аповесцямі ёсць цэментуючая аснова — загадкавая расліна пад назвай удог, якая здатная так паўплываць на чалавека, што ён перастае быць самім сабой: “Дрэўца гэтае незвычайнае. Ягад як пясці, дык абы-што будзеш рабіць. Пітво таксама можна гатаваць”. І знаходзіліся тыя, хто ахочы быў пакармстацца ўдогам у сваіх карыслівых мэтах. А пачатак усяму быў пакладзены яшчэ ў 1831 годзе, з якога і пачынае разгортвацца дзеянне ў аповесці “Удог”. Дарэчы, хранікальнасці Ф. Сіўко прытрымліваецца на працягу ўсяго твора: 1831—1960—1965—1966—1972... “Завязка ж адбываецца менавіта ў 1831, калі, як няцяжка здагадацца, адбылося адно з паўстанняў супраць рускага царызму, ялася барацьба за нашу і вашу свабоду”. Пісьменнік расказвае пра групу касіянераў з 14 чалавек, якія спыніліся на пастой у адной з беларускіх вёсак. Зрабілі і добрую справу — адрамантавалі ў вёсцы школку. Настаўніца ў знак падзякі прапанавала ім самаробнага пітва. Каятан Аўласевіч, які быў за старэйшага. Западозрыў надобрае, але настаўніца разумна заявіла: “Не верыце — першая выпіў Паверылі... Яна пакідала вёску, калі з хаты ўжо даносіліся спевы... Сэрца Пелагіна зайшлося нянавісцю. Каб яны паздыхалі! Колькі ты іх ні вучы людскай мове, як аб сцяну гарох. Як ёй усё абрыдзела ў гэтым чужым, незразумелым краі! Але ж неяк будзе, нездарма кажуць: вада і камень точыць. Зараз галоўнае — пра ўцёкі падумаць. Пакуль не спыхапіліся”.

Паўстанцы ж, выпіўшы пітва, быццам звар яцелі: “змясіўшы дарэшткі глебу на дзядзінцы, яны ўзяліся нішчыць кустоўе. Ледзь-ледзь набрынялыя пупыршышкамі кусцікі ружаў, язміну, базу бездапаможна валіліся ніцма пад ударамі косаў, бяжаласяна ўтопталіся ў траву”. І толькі удог у гэтай калатнечы ўцалеў, нібыта нічога і не здарылася.

Удог у аповесці — увасабленне таго страшнага, што ўспрымаецца нейкім наканаваннем. Аднак за гэтай наканаванасцю ёсць і канкрэтная сіла — тыя, хто, жывучы на беларускай зямлі, не любяць яе. Воляй лёсу апынуўшыся тут, яны на ўсё жыццё засталіся прышлымі. Да ўсяго надзіва агрэсіўнымі ў сваёй напорыстасці, у непрыманні мясцовых звычаяў, у пагардлівым стаўленні да беларускай мовы. Пачынаючы ад Пелагіі, якая хацела атруціць паўстанцаў, атрымліваецца свайго роду ланцуг пагардлівага ўспрымання беларусаў. З пакалення ў пакаленне чужакі перадаюць гэтую нянавісць. Больш таго, з цягам часу становяцца яшчэ больш агрэсіўнымі. Калі напачатку дзейнічаюць цішком, як тыя злачынцы, дык паступова не хаваюць сваіх поглядаў. Замахваюцца на самае святое і, як гэта не прыка, дамагаюцца свайго, бо знаходзяць аднадумцаў. І ў перайменаванні назвы вёскі, а ў выніку Дуброўка ператвараецца ў Падкрайна.

Ва “Удогу” моцныя публіцыстычныя матывы, але Ф. Сіўко, закранаючы вострыя, балючыя моманты ў жыцці грамадства, далёкі ад лававога вырашэння гэтых праблем. Аповесць (як і “Голас”) чытаецца з неаслабнай цікавасцю. У сюжэтнай канве нямае адгалінаванняў ад асноўнага дзеяння, аднак яны не з’яўляюцца другаснымі, а добра працуюць на асноўную аўтарскую задуму. Разам з тым прысутнічае так званая ўнутраная публіцыстычнасць, выразна праступае тое галоўнае, што хоча сказаць (і гаворыць!) Ф. Сіўко. А думка гэтая заключаецца ў тым, што пазбаўлена пачуцця нацыянальнага нігілізму можна толькі пры ўмове, калі рашуча даваць адпор любым праўленням непавагі да ўсяго беларускага.

Цікава чытаць і аповесці “Трое”, “Маціна дачка”, “Там, дзе найлепш”, “Боты сінёра Паскуліні”, “Чалавек з армянскім прозвішчам”. Шырокі ахоп тэм і ў апавяданнях. У “Выпадку на згоне зімы”, для прыкладу, па-свойму вырашаецца праблема стаўлення да злачынстваў, здзейшаных у гады сталінізму. “Ля схову”, “Пікет” — розныя аспекты нацыянальнай праблематыкі.

Міхась ГЕНЬКА

«Міг вышоты»

Аўтарскае прысвячэнне надае кнізе Леаніда Ляшчынскага «Міг вышоты» (яе выпусціла УП «Тэхнапрінт») своеасабліваю падсветку: «...Пісал я эту книгу, будучи уверенным в нашей с тобой, Мама, победе. Но тяжелая болезнь не отступила. Выйди книга чуть раньше, ты бы ей очень порадовалась».

Я дарю Тебе желанную книгу, памяти твоей посвящая. Прими ее...

Нарадзіўся Л. Ляшчынскі 7 ліпеня 1977 года ў Мінску. Скончыў прафесіянальнае вучылішча, працаваў на заводзе «Гарызонт» сталаром, затым перайшоў у тэлевізійную вытворчасць. Завочна скончыўшы Вышэйшы радыётэхнічны каледж, набыў спецыяльнасць радыётэхніка. Цяпер

працуе ў рэдакцыі часопіса «Пищевая промышленность». «Міг вышоты» — яго першая кніга. Яна складаецца як бы з двух зборнікаў — паэтычнага і празаічнага.

У верхах і згадкі аб маленстве — радасныя, шчаслівыя:

*Детство разное бывает.
Детство вкусное бывает.
В детстве весело бывает.
В детстве я хочу попасть.
Там всегда играют дети.
Там звучат смешные речи.
Только это было раньше.
Только — это не догнать.*

Маленства жыве і ў прозе Л. Ляшчынскага. Праўда, у гэтых згадках больш смутку. Як у нацеле «Автопортрет»: «Мир славного, давно прошедшего и никогда мной не забываемого детства. Детства, оставшегося в моем сердце как нечто светлое и самое доброе. В этом добром и светлом осталась память о тех, кто со мною был рядом. Кто по-прежнему остается со мной и теперь».

Особенно дорога мне память о матери...

Потому я так хотел бы снова вернуться в свое детство.

В то самое, где была моя мама».

У апаваданні «Капелька росы» адзін з персанажаў таксама жыве падобнымі ўспамінамі. І вымушаны ўспрымаць жорсткую рэчаіснасць: «Но жизнь в один день перевернулась — просто кувиркнулась вверх тормашками, и все пошло совсем не так, как мечталось, совсем не так, как хотелось. Все пошло очень больно и безжалостно».

Кніга невыпадкова мае назву «Міг вышоты» (дарэчы, так называецца і адзін з празаічных твораў, як сам Л. Ляшчынскі ў жанравых адносінах вызначыў, як аповесць, хоць гэта хутчэй апаваданне, абцяжаранае непатрэбнымі падрабязнасцямі). Пошук сваёй вышыні — імкненне да таго недасягальнага, што засведчыць і аб моцнасці духу, і аб магчымасці паказаць сваю сілу волі. Таму і Валодзя з «Міга вышоты» — падлетак, які ў выніку аўтамабільнай катастрофы стаў інвалідам, прыкаваны да калясці, усё ж узнікаецца ў неба на самалёце, які паспеў пабудаваць, калі быў здаровым. Па-свойму гэтая тэма вырашаецца ў вершы «Царь вышоты».

Арол, седой покоритель высот и хребтов, бесконечных долин и зеленых лугов, разумеет: «никогда ему больше уже не летать». Але падобны стан яго не задавальняе: «И шагнул со скалы гордый царь вышоты — и уплыл в бесконечную бездну ночи».

Лірычны герой Л. Ляшчынскага — у пошуку гармоніі:

*Гармония, как свет, чиста,
В страданиях музы рождена.
Она свободна и вольна
Творить великие дела
Во имя счастья и добра...
Она — Бетховена душа.*

Верш называецца «Патетическое». А поруч безыменны верш, які можна назваць «Элегия»:

*Облетела листва,
опустили поля —
охладела природа к жизни...
Одиноко в лесу,
и в душе — никого.*

Кніга «Міг вышоты», як бачым, шматпланавая і рознанастраёвая. І, несумненна, гэта толькі творчая заяўка аўтара. Як складзецца яго мастакоўскі лёс, пакажа час.

Міхась ГЕНЬКА

ПАЭЗІЯ

Навум
ГАЛЬПЯРОВІЧ

Туга
па жанчыне

●
*На доўгіх аблыжных вятрах
Праб'ецца ў самотнай часіне,
Каб свет не рассыпаўся ў прах,
Туга па жанчыне.*

*Туга па таемнай, адной,
Што сее цяпло і спагаду,
Што быццам анёл за спіной
Ці птушка з чароўнага саду.*

●
*Якой не стае нам заўжды,
Якую праз хвілі адчаю,
Праз нашы ўсе дні і гады
Нібы ратавання, шукаем.*

●
*Жоўтая рыска лістоты
У неба густой сіняве
Раптам шчымлівай нотай
Беражна ажыве.*

*Перамагу прастуду,
Выйду ў асенні сад.
Ведаю, там я буду
Як год таму назад.*

●
*Як дваццаць год, і трыццаць,
Як у дзяцінстве, як...
Будзе мне шчасце сніцца
Гордае, быццам сцяг.*

●
*Каб да яго прыпасці,
Укленчу, бы верны сын,
У прадчуванні шчасця
Гэтых сівых раўнін.*

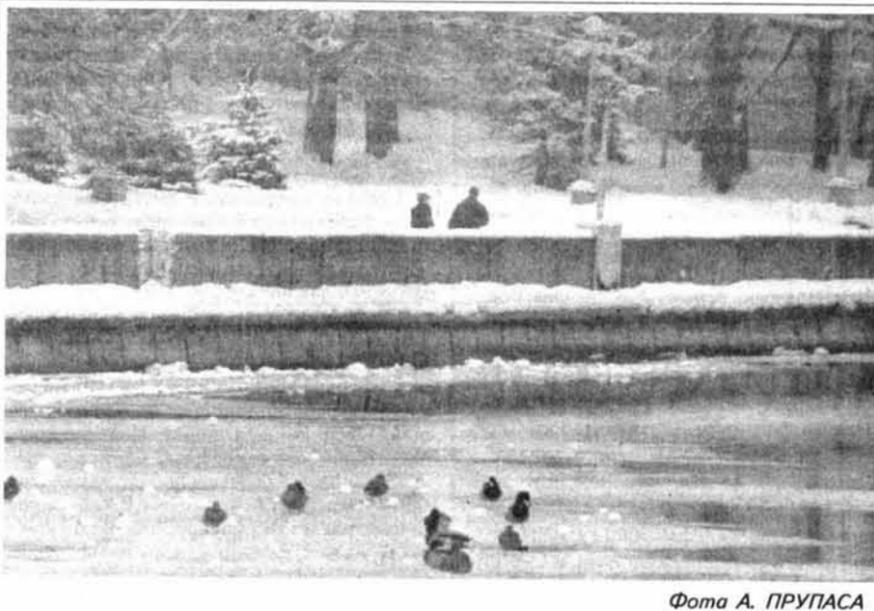
●
*Як само адчуванне
Застарэлай віны,
Зноў прыходзяць пад ранне
Да мяне мае сны.*

●
*Як іх песціў і гушкаў,
Як выношваў, бы лёс...
А цяпер вось падушка
Узмакрэла ад слёз.*

●
*І пльве пакрыёма
Свет праз далеч і пыл
Да бацькоўскага дому,
Да бацькоўскіх магіл.*

●
*Галінак цені, сідуэты дрэў
І птушкі голас у цішы напятай...
Я быў бы зноў бясконца панаваты,
Каб момант гэты светлы не заспеў.*

●
*Каб не заўважыў за тваім плячом
Праменьчык, што хавасца ў аблоках,
Каб не адчуў у радасці высокай,
Што мы з табой у аднасці жывём.*

Фота А. ПРУПАСА

●
*Знаходзіць тое, што згубілася,
А што набылася — згубіць...
У вокны сёння птушка білася,
Не ведаючы, што рабіць.*

●
*І свет праз шкло світаў нязведаны,
Таёмны, быццам бы не ён,
Напоўнены тугой і бедамі,
Учора быў, нібы праклён.
Ён абуджаўся, палымнеючы,
Сатканы з радасці быцця,
І быў, на небе ружавеючы,
Чысцюткі, светлы, бы дзіця.*

●
*І сам сябе перамагаючы,
Ён паўставаў супроць бяды,
Нібы на шчасце бласлаўляючы
Машыны, вуліцы, сады.*

Малітва

●
*Праз танюткае люстра слязы
Перад тварам — твае абразы.
І ты ўся нібы тут — перад тварам.*

●
*Як пакутна і доўга ішоў
Я праз морак учынкаў і слоў,
І вось ты — быццам даўня мара.*

●
*І праз цёмную далеч начэй
Свеціць позірк жаданых вачэй.
А над намі — высокае неба.*

●
*Матылёк, нібы зорка на шкле
Шклянкі чаю. І хлеб на стале.
Вось і ўсё, што на сёння мне трэба.*

●
*Маналог гарадскіх ускраін
У асенняй начной пары...
Як дзяцінства сваё, чытаю
Я і вуліцы, і двары.*

●
*Адступаюць туга і гора
І вяртаюць душу назад,
І зусім не чужы мне горад,
Што схавалася за свой фасад.*

●
*А вакол — ліхтары і цені,
І лістоты калянай тлум,
І загадкавае спляценне
Даўніх мараў і дзіўных дум.*

●
*І салодка душа згарае
На бязлітасным тым кастры
Адзінокіх начных ускраін,
Дзе і вуліцы, і двары.*

●
*Сівізна сярод густой лістоты
І ў шурпатах звілінах кары...
Ты маўчыш. Вачэй тваіх самота
Нібы серпik месяца ўгары.*

●
*Ты заўжды мне, як жыццё і воля,
Як туман, як талыя снягі,
Ты — заўжды! Бо без цябе ніколі
Не пазбыцца мне маёй тугі.*

●
*Ты узнікаеш, каб ізноў прапасці,
Нібы зорка ў ранішнім святле,
Пакідаючы ўспамін аб шчасці —
Недапіты кубак на стале.*

●
*Душы нялёкая работа
Туга паперы і пяра...
Мой край — каханне і пяшчота,
І салаўіная пара.*

●
*І зноў світанне ружавее,
І чырванню усход гарыць.
Мой край — гаркота і завая,
Мой край — світанне і надзея,
І — сонца ў залатым бары.*

ПРОЗА

Выхавацель

Дні, тыдні, дэкадылітаратуры, мастацтва ў братніх рэспубліках — не былі паказухай, прыдуманай Сталіным, як імкнуцца гэта даказаць навейшыя «тэарэтыкі». Праўда, цяпер змаўкаюць, бо традыцыя гэтая савецкіх часоў аднаўляецца ў больш шырокай геме формаў. Прыклад — наш «Славянскі базар», кіна- і тэатральныя фестывалі. Акрамя палітычных мэт — умацавання дружбы народаў — тыдні, дэкады служылі расшырэнню пазнання іншых краін, іншых людзей, узаемнай вучобы адзін у аднаго. Асабліва гэта тычылася нашага брата, пісьменніка. Выезды за мяжу — для выбраных. Выезд у Малдавію — калі ласка, даволі было рашэння прэзідыума Саюза пісьменнікаў, хто едзе, бо гэта была і ацэнка твайго месца ў літаратуры. Калі я самастойна паехаў бы ў Арменію, Таджыкістан, як часта ездзіў туды, напрыклад, Станіслаў Куняеў? У нас такіх падарожнікаў было нямнога — ехаць аднаму (хіба што Уладзімір Караткевіч), але ў групе жадалі бадай усе. У мяне, кіраўніка СП, былі найбольшыя магчымасці, на жаль, я не выкарыстоўваў іх, бо шкадаваў часу, хацелася больш напісаць, сюжэтаў хапала сваіх.

Параднымі «прагулкамі» і гаспаваннем з запоямі дэкады не маглі быць ужо таму, што рыхтаваліся да іх загадзя, мінімум за год, а то і за два. І ў гэты час і гасці, і гаспадары стараліся як мага шырэй пазнаёміць сваіх чытачоў з творчасцю ўдзельнікаў дэкады — многа перакладалі адзін аднаго, друкавалі, асабліва паэзію, прывячалі нумары часопісаў, а яны ў той час былі ёмістыя (у нас «Польмя», «Нёман»).

Успамінаю дэкаду ва Узбекістане, калі здарыўся землятрус. Брыгаду ўзначаліў сам Броўка, я мусіў застацца кіраваць саюзам. Колькі было перапалоху, калі перадалі пра землятрус у Ташкенце. Мяне ўзнялі з ложка жонкі, дзеці нашых дэкадаўцаў. Ледзьве здзела — я кінуўся ў саюз. Дазваніцца да Ташкента не мог («Лінія занятая» — адказ тэлефаністак). З сардэчным болям дачакаўся 9 гадзін — пачатку рабочага дня. Па «вяртушы» пазваніў Старшыні Савета Міністраў Кісялёву Ціхану Якаўлевічу (у нас былі дэмакратычныя адносіны — мы землякі, Карма ад Агародні — тры кіламетры).

Маё паведамленне, што 15 нашых у Ташкенце, устрывожыла і яго. І ён хутка, мінут праз дваццаць, патэлефанаваў мне: — Радуйся. Усе твае жывыя, здаровыя. Беларусы такі землятрус не зваліць з ног.

Я пазваніў ва ўсе сем'і, супакоіў бацькоў, жонак, дзяцей. На другі дзень мы сустрэкалі ў аэрапорце нашых герояў усім Саюзам, з добрай паўсотняй сваякоў, з кветкамі.

У дзень землятруса адбыўся заключны вечар, не адмянілі. Адбылося некалькі штуршкоў, але ніхто не пакінуў залы, што ўцалела ў час ранішняга землятруса. Героі! І ўзбекі, і нашы.

Была яшчэ іншая форма сустрэч. У Саюзе пісьменнікаў СССР існавалі камісіі па нацыянальных літаратурах і па некаторых відах, жанрах, напрыклад, па дзіцячай літаратуры, па нарысе. Але самай актыўнай і моцнай была камісія па ваенна-патрыятычнай літаратуры. Яна арганізавала выязных пасяджэнняў больш, чым хто іншы. Жылі тэмай вайны. А дзе ж і пагаварыць пра ваенную літаратуру, як не ў Беларусі! Броўку захапіла ідэя. Рыхтаваліся грунтоўна. Інстытут літаратуры паднялі на ногі, разварушылі інертнага Васіля Барысенку, дырэктара. Падрыхтавалі добры дзесятак грунтоўных дакладаў. Я займаўся не менш за Броўку, але, як кажуць, «працаваў у масах». Усе перамовы ўгары — у ЦК — веў Броўка. Там удакладняліся даты, экскурсіі, культмерарыямствы для гасцей, прыём у іх гонар і г.д.

Але перад прыездам баталістаў Броўка некуды з'ехаў, не помню куды, здаецца, за мяжу, на нейкі кангрэс.

Усё лягло на мае не вельмі яшчэ загартаваныя плечы. Але гасцей я ўмеў прыняць і асабліва не хваляваўся: побач ЦК — памогуць.

Прыехала чалавек дваццаць. Пісьменнікі розных рангаў. Майстры і падмайстры. Быў сівы ўжо Канстанцін Сіманаў. І прыехаў партызанскі мемуарыст Пятро Вярышгара. А ў яго ў Беларусі была асабліва «слава». Цэлую зіму злучэнне Каўпака, у якім Вярышгара быў камісарам, панёсны значныя страты ад фашыстаў на Чарнігаўшчыне, стаяла ў Беларускім Палессі, у раёне Петрыкава—Лельчыц. Мелі падтрымку беларускіх злучэнняў Казлова і Каржа, елі хлеб нашых сялян. І пасля ўсяго гэтага партызан-пісьменнік назваў беларусаў туземцамі. Думаю, без злога сэнсу — «для краснаго слова». Але слова гэтае страшэнна абурала начальніка партызан-

Заканчэнне. Пачатак у № 47

скага штаба, першага сакратара ЦК КПБ П.К.Панамарэнку. А за ім, пасля яго злых выступленняў з трыбуны, і усіх беларускіх партызан. І раптам Вяршыгара прыехаў у Мінск. Можна, усё сышло б шха. Але Вяршыгара быў няўрымслівы прапагандыст сваёй біяграфіі і сваёй творчасці. Груба кажучы, самарэкламшчык.

У той час толькі яшчэ пачыналася беларускае тэлебачанне. Працавала пакуль без праграм. Як кажуць, на падхопе — каго падхопяць, хто з'явіць жаданне, толькі з гэтак для цензуры. Я сам так выступаў разы тры і, між іншым, там вучыўся гаварыць без напісанага, хоць "літ" меў. Вяршыгара сам напросіўся на тэлебачанне, у дзень прыезду. Маладыя супрацоўнікі, не ведаючы даўняй ужо гісторыі з "туземцамі", з радасцю далі яму магчымасць вылезці на экран. Тэлевізары было нямнога, але ў былых партызан, якія займалі

кам. — Вы не ведаеце — дзе?! Дзе вашы госці? Пастух!

Я не бачыў тэлевізійную перадачу. Здзіўляўся, што ў рэстаран Вяршыгара не з'явіўся. Спытаў, дзе Пятро Пятровіч. Мне казалі, што выступае на тэлебачанні. І я не надаў гэтаму ніякага значэння. Антывяршыгораўская кампанія была, калі я яшчэ рабіў настаўнікам, і тут, у ЦК, у самым вялікім кабінете сядзеў Панамарэнка. У мой час пра Вяршыгара, бадай, забыліся, тым больш, што нашы мемуарысты ў сваіх кнігах яго не чапалі. Але тут я ўспомніў даўнюю гісторыю. І адразу сцяміў, што Шаура атакаваў партызаны, можа, сам Казлоў пазваніў.

— Думаю, яго запрасілі самі тэлевізійшчыкі. У нашай праграме ёсць выступленне аднаго Сіманавы.

— З тэлевізійшчыкамі размова будзе

была цікавая. А якія практыкі і тэарэтыкі прыехалі! Сіманаву гаварыў з гадзіну. Заваражыў. Без абеду, з'еўшы ў арганізаваным Алер буфэце па бутэрбродзе і выпіўшы кавы, госці на чале з намі выйшлі з "дома Кубэ" на Энгельса, павярнулі на Карла Маркса, дзе насупраць цэнтральнага ўваходу ў будынак ЦК стаяў зялёны, вымыты да бляску аўтобус. Я пахваліў Алер, якая круцілася тут жа.

— Малайчына, Фані Яфімаўна, што трэба.

Госці селі ў аўтобус, а я з Міколам Ткачовым і Алер стаялі на паўдарозе ад дзвярэй ЦК да аўтобуса — чакалі свайго шэфа.

А вось і ён. Мінута ў мінута.

— Добры дзень, Васіль Філімонавіч.

Ён не адказаў на прывітанне і кінуў на мяне спапяляючы позірк пажайцельных ад гневу вачэй. У мяне ёкнула сэрца. Што яму не спадабалася? Што не так?

Іван ШАМЯКІН

НАЧНЫЯ ЎСТАМІНЫ

высокія партыйныя і з'явіліся пасадзі, ужо стаялі "скрынкі" і ў нячэрні час семі не адрываўся ад новага дыя; канал быў адзін.

Адразу ж пасля з'яўлення на экране Вяршыгара, а гаварыў ён з гадзіну, зазванілі тэлефоны ў кабінетах адказных работнікаў ЦК. Партызаны выказвалі абурэнне: чалавек, які абразіў беларусаў, на беларускім экране!

Пасланец ЦК знайшоў мяне ў рэстаране, дзе мы добра частаваліся з гасцямі.

— Вас выклікае Васіль Філімонавіч Шаура.

Шаура быў сакратар па ідэалогіі.

Я спалохаўся хіба таго, што ўжо на падліці. Але я, бадай, ніколі не браў лішняга. А начальства перастаў баяцца, можа, яшчэ з арміі, дзе быў камсоргам і дзе з маёй начытанасцю лічыўся і камандзір дывізіёна, і яго намеснік па палітчасці, і мой "бацька" парторг Калбека. Позна выклікаў. Але тады яшчэ трымалася сталінская звычайка — працаваць увечары і нават уначы. Устрывожыў міліцыянер у бюро прапускоў, які яўна пачуў пах каньяку, аблізнуўся, але дакорліва паківаў галавой: куды, маўляў, лезеш у такім стане? Але пропуск быў заказаны да майго прыходу.

Шаура прыняў мяне адразу, хоць у прыёмнай сядзелі два работнікі апарату — чакалі сваёй чаргі.

Інтэлігентны Васіль Філімонавіч не выйшаў з-за рабочага стала, не павітаўся за руку, на мой "добры вечар" адказаў здзіўленнем і гнеўным бляскам вачэй:

— Добры? Для вас добры? — сесці да століка не запрасіў, але і з адлегласці пачуў маю "тэмпературу", падагрэтую хвалюваннем. — Дзе вы налізіліся?

— Я прымаў гасцей і выпіў чарку.

— Якіх гасцей?

Я здзіўляўся: не ведае, хто да нас прыехаў? "Літ" месяцы тры ўжо распісвае гэтую знамянальную падзею. І радыё не раз вясчала.

— Маскоўскіх літаратараў. Камісію па ваенна-патрыятычнай літаратуры.

— Хто іх запрашаў?

— Мы пісалі вам, праграму дасылалі. Броўка казаў, што гутарыў асабіста з вамі, і вы ўхвалілі...

— Броўка далёка...

— Я — яго намеснік, — нагадаў я, відаць, недарэчна. — Даты ўзгоднены з СП СССР.

— Вы — намеснік? — грэблівая скрывіўся сакратар. — Вам свіней трэба пасвіць, а не літаратарамі кіраваць.

Гэта моцна абразіла. Я — даўрэат Сталінскай прэміі, аўтар трох раманаў... І маёй працай намеснік былі задаволены і Броўка, і мае калегі, маладыя і старэйшыя — Глебка, Гурскі, і адсюль, з высокага дома, нараканняў не было. Перасохла ў горле, закалаціліся ногі, зашумела ў галаве не як ад ста грамаў — як ад трохсот, выпітых залпам, без закусі. Што адказаць? Не хапіла духу адказаць дзёрзка. І я вінавата сказаў:

— Каровы я пасвіў, свіней не пасвіў...

Шаура, відаць, адчуў, што перагнуў — абразіў, і голас яго набыў звычайны тон — не гнеўны. Ён спытаў:

— Хто арганізаваў выступленне Вяршыгара?

— Дзе?

— Дзе?! — гнеў Шауры выплеснуўся кры-

асобная. Ды і з вамі прыйдзеца прадоўжыць.

Я ледзьве праглынуў густую сліну. Падумаў: "Скончылася мая кар'ера намесніка старшын". Ад крыўды спазм сціснуў горла. І я ледзьве паўтарыў асіплым голасам тое, што сказаў ужо ў пачатку разгону:

— Пра нараду мы вам пісалі.

— Я кажу не пра нараду, а пра арганізацыю яе, пра вашу работу. Калі заўтра засядзеце?

— З адзінаццаті.

— Чаму так позна?

— Хацелі — з дзесяці, але масквічы пажадалі...

І раптам — спагада і іншы тон:

— Сядайце.

Я сеў у канцы доўгага стала, што для пасяджэнняў.

— Я, на жаль, не здолею быць на адкрыцці. Бюро. Але сам пакажу гасцям горад. Заўтра ў шаснаццаць. Закажыце аўтобус. лепшы, які ёсць у аўтабазе.

Нечаканы паварот здзіўляў мяне. Я ажно падхапіўся з крэсла, па-армейску гукнуў:

— Слухаюся, Васіль Філімонавіч!

— Можна ісці.

Толькі ў калідоры адчуў, што ў самледыя ногі вяртаецца сіла. Не на ліфце — па лесвіцы, сягаючы праз тры ступенькі, скаціўся з чацвёртага паверха. І адразу — у саюз, дзе нікога ўжо не было. Саюз знаходзіўся побач з ЦК, у доме, у якім падпольшчыкі пакаралі гаўляйтэра Кубэ. Пазваніў дырэктару Літфонду Алер:

— Фані Яфімаўна, заўтра а палове чацвёртай аўтобус да ЦК.

Дырэктрыса наша не вырашала ніводнай справы без пытанняў:

— А каму гэта трэба?

— Нам! Нам! Гасцям горад паказаць.

— А чаму да ЦК, а не да саюза?

— Паедзе сам Шаура. Яго загад.

— Дык у яго няма каму заказаць аўтобус? У іх сваіх поўны гараж.

— Ідзі скажы яму!

— Я? Каб я была на тваім месцы... — яна ўсім казала ты — не толькі нам, маладым, але і сваім равеснікам — Броўку, Гурскіму, Якімовічу, толькі да Крапівы звярталася на вы і, безумоўна, да Коласа, яму яна нават баялася званіць, прасіла нека я мяне.

"А чаму вам самой не пазваніць?" — "Я, канешне, магу, але ж гэта, скажу табе, не той чымус".

— Я хацеў бы пабачыць вас на маім месцы. Дзесяць мінут назад... на чацвёртым паверсе.

— Ён даў табе прапашанку? За што? Не тыя прыехалі?

— Я іх збіраў там, у Маскве!

— Ай-ай... Так стараліся. Усе. І не дагадзілі. Што?

— На аўтобус не забудзьце!

— Будзе табе аўтобус.

— Не мне. Гасцям. Шауру.

— Яму што, трэба залаты?

— Скажы дырэктару базы, хто будзе ездзіць.

— Не бойся. Дырэктар мой сваяк.

Да вайны Алер рабіла сакратаром гаркома, і ўсе, хто кіраваў у той час у горадзе, хто ацалеў падчас "вялікай чысткі" і ў вайну і займаў пасады пасля вайны, былі яе сваякамі. Да часу замены кадраў яна была незаменимым гаспадарнікам.

Я спакойна пайшоў да гасцей.

Нарада ішла, што па рэйках. Сама тэма

— Усе ў зборы. Аднаго Сіманавы ўкралі генералы.

— Я ведаю.

— Нарада ідзе цікава.

— Мне далажылі, — і ніякай увагі да маёй асобы.

Мікола замаргаў вейкамі і паціснуў плячамі. Шаура нырнуў у аўтобус. Мікола спытаў:

— Каго ён такі няласкавы да нас?

— Відаль, усё яшчэ з-за Вяршыгара, — я раніцаю раскажаў яму пра ўчарашні адлуп мнэ.

Але ў аўтобусе Васіль Філімонавіч весела павітаўся з гасцямі і... звярнуўся адразу ж да Вяршыгара:

— Чуў, Пятро Пятровіч, ваша выступленне.

— Чулі і бачылі?

— Чуў і бачыў. Выдатны вы прапагандыст. І таленавіты паэт.

— Дзякую. Навучыўся ў партызанах. Давучыўся ў літаратуры... І там і там — людзі асабага складу.

У аўтобусе быў галоўны архітэктар горада, але яму Шаура даў сказаць толькі калі ехалі назад, — пра генеральны план забудовы горада. Сам прагаварыў гадзіны дзве, нямала дзе наблытаўшы, што датычылася гісторыі. Але хто адважыўся б паправіць? Я? Дзякуй. Ён і так ні разу не звярнуўся да мяне, не глянуў у мой бок з чалавечай павагай.

Выйшаўшы з аўтобуса, Васіль Філімонавіч развітаўся з усімі гасцямі за руку. Мяне абмінуў — свой. Але павярнуўся і, як бы перапрашаючы, сказаў:

— А вы зайдзіце да мяне.

Але ад такога перапрашэння ў мяне закалаціліся каленкі горш, чым учора, калі ён распякаў за Вяршыгара, і далоні сталі мокрыя ад поту. І спіну як абдало ледзяной вадой. А лоб гарэў.

Не запрасіў мяне ў ліфт, у які сам увайшоў, адразу націснуў кнопку. І ў прыёмнай трымаў з паўгадзіны. Астываў сам ці што?

Калі памочнік адлучыўся, я адважыўся зайсці ў кабінет сам: нырнуў, што ў палонку, хутчэй бы прасвятліць, што я зрабіў не так.

— Я слухаю вас, Васіль Філімонавіч.

Ён нейкую хвіліну глядзеў на мяне, як бы пазнаючы ці ўспамінаючы, што меў сказаць мне.

— Які вы аўтобус заказалі?

— А што? Я даручыў Алер. Скажаў — самы лепшы.

— Вы не знаеце, якія ў горадзе ёсць аўтобусы?

— Я ж не міністр транспарту.

— Вам хочацца быць міністрам? — і зноў, як учора, абразліва: — Пастухом вам трэба быць!

На абразу лепш не адказваць, чаго я, між іншым, прытрымліваўся і да таго, і яшчэ больш упарта пасля гэтага "вясёлага" інцыдэнту.

— Пазваніце гэтай вашай... якая за вас працуе... даручыцельніцы! З якой базы яна заказала аўтобус? Я голас сарваў. І скажыце Спірыдовічу: дырэктару базы да мяне! Зарэз жа!

Узрадаваны, я выскачыў з кабінета у прыёмную, праз яе ў пакой памочніка, далікатнага чалавека, з якім у мяне былі амаль сяброўскія адносіны.

Хвілін праз пятнаццаць, не больш (я не

паспеў расказаць Спірыдовічу ўсю эпопею), у прыёмную нясема ўвайшоў высокі хударлявы вусаты мужчына, больш падобны на грузіна, чым на яўрэя. Спартыўна падцягнуты, аднак запыханы, быццам прабег па лесвіцы на чацвёрты паверх.

— Я дырэктар... — назваў нумар базы, прозвішча, але я не запомніў.

— Пачакайце, я далажу, — сказаў памочнік.

А мне раптам стала весела ад яго страху. Можна падумаць, узарвалася атамная бомба. Магчыма, я пасміхнуўся, і ён палічыў мяне за супрацоўніка апарату.

— Вы не ведаеце... за што мяне? Я так высока першы раз.

Я зразумеў яго стан і паспачуваў чалавеку, які кіруе, пэўна ж, немалым калектывам. "Але ж там перад ім гэтак жа дрыжаць, не тое, што ў нас у саюзе", — падумаў я.

Памочнік з'явіўся ў дзвярах.

— Заходзьце.

Адзін дырэктар ці мне таксама? Але я не стаў удакладняць і пайшоў першы: падтрымаць чалавека.

Дырэктар забыўся зняць капялюш, і я ў кабінете штурхнуў яго локцем, паказаў яму на галаву. Ён сарваў капялюш і выцер ім твар.

— Прабачце, прабачце.

Але Шаура гэтага не бачыў, бо апусціў галаву да папер, што ляжалі перад ім. Доўга не падумаў вачэй, быццам забыўся і на мяне, і на дырэктара. Потым рэзка падняўся. Дырэктар ад нечаканасці схопіў мяне за руку. Мы стаялі побач. Ён — высачэнны, што жардзіна, я — што кароткі камялёк.

— Вы які далі аўтобус?

— Каму?

— Саюзу пісьменнікаў? Заказвалі вам?

— А які трэба было?

— Навейшы...

— Я даў лепшы.

— Лепшы не радыёфікаваны? Сакратар ЦК сарваў голае.

— Вы масце на ўвазе новыя "Ікарусы"? Дык іх у мяне няма. Іх усёго чатыры радыё... радыё... Тры ў Саўміне, адзін — у Інтурьсеце.

Шаура доўга моўчкі глядзеў на нас жоўтымі вачамі. І я зноў парадаваўся і ўдэліва падумаў: "А што, сеў у лужу, Васілек?"

— Ніколі ні раней, ні пазней не чуў я ад яго, выкшталёванага інтэлігента, слова, якое ён са злосцю кінуў тады нам: — Вымятайцеся!

У калідоры мой таварыш па няшчасці прытуліўся да сцяны і дастаў з кішэні шклянны шобік з валідолам.

А я зусім па-хлпачкуўска пахваліўся:

— Мне прыходзіцца часта бываць у гэтым кабінете.

— Вам — што... Вы — пісацель.

Пра Вяршыгара і пра аўтобус я раскажаў, як пра вясёлую прыгоду. Але нікому тады не прызнаўся, што пасля яе, прыгоды гэтай, кожны выклік туды — у вуглавы кабінет чацвёртага паверха, куды некаторыя мае калегі марылі трапіць, — мяне палыхаў.

Такая боязь трымалася да нашага палёту на тыдзень літаратуры з Таджыкістан.

У Маскве мы даведаліся, што з намі паліць Шаура. Пазваніў Броўка з Мінска. Узрадаваліся: як гэта ўзнімала ўзровень тыдня! Не было яшчэ, каб у рэспубліцы ехаў з пісьменнікамі ці акцёрамі сакратар ЦК, у Маскву ездзілі сакратары і нават старшыні Саўміна.

Брыгаду ўзначальваў я. Броўка не любіў ездзіць, на джаках трэба працаваць: па тры выступленні ў дзень. Ездзіць любіў Глебкі.

Але, едучы ў аэрапорт, мы ўжо не верылі, што Шаура ляціць: ніякага сігналу, што ён у Маскве, ні ад яго, ні з Пастпрэдства.

У аэрапорт прыехалі рана, да адлёту было гадзіны тры. Глебкі экзаменаваў нас, неўзабав, па геаграфіі і гісторыі Таджыкістана, знаёміў з яго літаратурай. Не ўпершыню ён здзіўляў ведамі пра народ, да якога мы ляцелі ў госці. Не ленаваўся пачытаць. Высока трымаў марку акадэміка.

За гадзіну да адлёту Ён з'явіўся, наш высокі кіраўнік. Як заўсёды элегантны, але з пакаменчаным тварам, з сінякамі пад вачамі. Як пасля перапою. Узрадаваў нас не толькі сваім з'яўленнем, але і паведамленнем, што паліцім мы з Касыгіным у яго самалёце. І падаваў гэта так, што нібыта арганізаваў гэта ён, Шаура. Як не паважаць такога кіраўніка!

Хутка нас пасадзілі ў самалёт. Але не адну нашу групу — чалавек пятнаццаць таджыкаў, на выгляд зусім простых людзей, не інтэлігентаў. Шаура сеў у трэцім радзе, перад салонам Старшыні Саўміна. Адгароджана было нямнога плошчы. Усё гэта было цікава нам, творцам, усё ж трэба ведаць, усё спатрэбіцца для чарговага рамана. Ды і Касыгіна мы любілі — чалавек!

(Заканчэнне на стар. 14—15)

Крыху фантазіі — і можна сабе ўявіць, як ператвараўся гэты прасторны цёплы пакой у музычны салон, як ладкаваліся тут вечарыны сямейства Ваньковічаў з удзелам суседзяў-Манюшкаў, чый дом быў непадалёк...

Традыцыю хатняга музыцыравання, характэрную для беларускіх сядзібаў 19 стагоддзя, па-свойму адроджаюць і пераасэнсоўваюць у адным з самых маладых сталічных музеяў — Доме Ваньковічаў. І актыўна далучаюцца да справы адроджэння музычнага духу знанай у свой час мінскай сядзібы нашы кампазітары. Дзякуючы ініцыятыве Дзмітрыя Лыбіна, які з нядаўняга часу ўзначальвае Беларускае таварыства сучаснай музыкі, у траўні тут прайшоў першы канцэрт. І вось у Доме Ваньковічаў — зноў сябры таварыства сучаснай музыкі.

Надвечоркам, калі сціхла ўласна музейнае штодзённае жыццё, ва ўтульнай дагледжанай сядзібе сабраліся меламамы. Тры аўтары, двое выканаўцаў; аўстрыйскі раяль, якому ўжо каля 160 гадоў; салон 19 стагоддзя, аздоблены старымі жывапіснымі палотнамі ды творамі вытанчанай пластыкі; чулая публіка; гасціннасць супрацоўнікаў і дырэктара музея Н. Сычовай... Вось, бадай, і ўсё, што паспрыяла стварэнню атмасферы давяральнасці ды мастацкай вытанчанасці.

Дзмітрый Лыбін прадставіў пяцічасткавы вакальны цыкл на вершы ранняга А. Блока. Выканаўцы — Святлана Старадзедка (уладальніца яркага моцнага сапрана, якому было "цеснавата" ў камернай аўдыторыі) ды канцэртмайстар Таццяна Дуброўская асэнсавана і тонка перадалі эмацыйны стан лірычнага героя твора, пазначанага эстэтыкай сімвалізму.

Два фартэп'яныя творы Ганны Кароткінай прагучалі ў выкананні аўтара. "Ірмас" — адна з рэдкіх спроб у беларускай музыцы ўвасобіць на фартэп'яна старадаўні знаменны распей. Кампазітар у гэтым сваім пошуку атрымала высакродны творчы вынік. "Званы Чарнобыля" (п'еса, напісаная для выдатнага беларускага піяніста Юрыя Блінова і ўпершыню сыграная ім у Лондане) адцягвалі ўвагу ад мастацкіх якасцяў музыкі сваім, скажам так, даволі распаўсюджаным назовам.

Творам, які "вылежэўся ў шуфлядзе", чакаючы годнага выканаўцы, аказаўся вакальны трыпціх Вячаслава Кузняцова на вершы Федэрыка Гарсіі Лоркі "Роспач". Пранізлівыя тэксты, з якімі на роўных — інтанацыйна выразная музычная мова, вымагалі высокай пецынай тэхнікі ды сталага акцёрскага майстэрства (дарэчы, сярэдня частка цыкла выконваецца без падтрымкі фартэп'яна, акапэла). Дуэт С. Старадзедка — Т. Дуброўская, пераканаўча выканаўшы твор Д. Лыбіна, аказаўся і ўдумлівым інтэрпрэтатарам вакальнага цыкла В. Кузняцова.

Змрочная экспрэсія рамантычных метафар ("Не паўтарай жа, як балюча быць травою", "Хачу заснуць я сном восеньскіх яблыкаў") перагукалася з настроем лістападаўскага краявіду — імжыстага, бязлістага, калі шэры дзень, без прыцемкаў і змяркання, проста пераходзіць у ноч. Але пры гэтым (дзіўная рэч — мастацтва!) слухачы адчувалі душэўнае замірэньне, унутраную раўнавагу і... радасць.

Радасць! Яна гучала сапраўдным апафеозам канцэрта, добрым святлом напаяннячы вочы і ўсмешкі ўсіх, каго сабраў на музычную вечарыну Дом Ваньковічаў.

С. БЕРАСЦЕНЬ

"Беларуская думка", № 11

У раздзеле "Літаратура і жыццё" змешчаны артыкул А. Марціновіча "Космас душы", у якім аўтар разважае пра творчасць М. Багдановіча.

Е. Бондарова гутарыць з кінарэжысёрам, мастацкім кіраўніком Тэатра-студыі кінаакцёра ў Мінску А. Яфрэмавым ("І надзея не пакіне нас..."). Субяседнік А. Раманава — аўтар трох опер, дзесяткаў твораў вакальнай і камернай музыкі В. Радзіёнаў ("Маім галоўным арбітрам было і застаецца сумленне"). А. Русецкі напісаў творчы партрэт паэта Г. Сакалоўскага ("Патрылізм. Грамадзянскасць. Лірыка..."). У нумары прадстаўлены пастаянныя раздзелы "Улада", "Філасофія і сучаснасць", "Эканоміка", "Адукацыя і выхаванне", "Духоўнасць", "Планеты і мы" і іншыя.

ВЕЧАРЫНЫ

Не толькі ў песнях Беларусь

20 лістапада для мінскіх меламамаў было днём пакутлівага выбару. Афішы «Беларускай музычнай восені», у прастамоўі «БМВ», заклікалі ў падарожжа са старымі добрымі кампазітарамі-рамантыкамі, чые творы значыліся ў вялікай філарманічнай праграме Дзяржаўнага камернага аркестра Беларусі ды яго знакамітых гасцей, салістаў М.Пятрова і Д.Когана. Або — «дагнаць падзею» ў зале на Залатой Горцы і пазнаёміцца з нідэрландскімі перкусіяністамі Л.Фернандзісам ды Г.Гіменам і творчасцю іх суайчыннікаў.

А ўсё ж многія памкнулі ў той вечар да Траецкай Гары, дзе Нацыянальны акадэмічны тэатр оперы Беларусі даваў спектакль «Дзікае паляванне караля Стаха», прымеркаваны да 50-годдзя знаага артыста і музычнага дзеяча Віктара Скорбагатава.

Насуперак устойліваму меркаванню пра незапатрабаванасць беларускіх опер у публікі, на «Дзікім паляванні...» было людна. Ці то рэдкі госьць оперных сезонаў — ганараваны Дзяржаўнай прэміяй твор У.Солтана прывабіў глядачоў, ці то прысутнасць за дыржорскім пультам самога маэстра А.Анісімава, ці то яркая і па-свойму папу-

Яркая асоба юбіляра? Пэўна, усё разам. Прэм'ера «Дзікага палявання...» адбылася ў 1989 г. Публіка з таго часу змянілася.

І не толькі таму, што вырасла новае пакаленне. Тыя нават, хто быў сведкам нараджэння адной з лепшых беларускіх опер 20

ГОСЦІ

Прафесар Варшаўскай акадэміі музыкі Альжбета Гаеўска зноў наведала Мінск. Пад яе кіраўніцтвам прайшлі курсы вышэйшага выканаўчага майстэрства па спецыяльнасці «Флейта». Адбыўся таксама канцэрт нашай знанай госці ў Беларускай акадэміі музыкі. У праграме, падрыхтаванай з піяністам Вадзімам Сідаравым, прагучалі творы І. С. Баха, С. Пракоф'ева, Ф. Крэйслера. Узрушаныя артыстычнай і высокатэхнічнай іграй Альжбеты Гаеўскай, знаўцы флейтовага мастацтва ўспаміналі яе мінскія выступленні двух мінулых гадоў, прынамсі, прэм'еру Канцэрта У. Славінскага ў філарманічнай праграме Дзяржаўнага камернага аркестра Беларусі...

Што ж казаць, упрыгожваюць жыццё нашай сталіцы відзіты знанай польскай салісткі, удзельніцы многіх міжнародных фестываляў, для якой пішуць творы яе суайчыннікі-кампазітары; прапагандысткі сучаснай флейтовай школы, выдатнай Настаўніцы, майстаркласы якой ладкуюцца ў Бразіліі, Канадзе, Паўднёвай Карэі, Францыі.

Нягледзячы на тое, што пані Гаеўска жыве паводле насычанага працай раскладу гастроляў, запісаў у студыі, педагогічных заняткаў, яна ўжо трэці год

Чаканыя візіты

запар знаходзіць магчымасць прыехаць у Мінск. Дакладней, яна знаходзіць для гэтага час. А падтрымку забяспечвае Польскі інстытут. Вырашэнне ж арганізацыйных праблем — клопат Беларускага саюза музычных дзеячаў.

Намеснік старшыні праўлення саюза Наталля Вітанка распавядае:

— Імя Альжбеты Гаеўскай добра вядомае ў музычным свеце. Яна прайшла выдатную школу выканальніцкага майстэрства ў Варшаве, Парыжы, Ніццы, Празе, а цяпер і сама лічыцца аўтарытэтным педагогам. Выкладанне яна паспяхова спалучае з канцэртнай дзейнасцю: выступала ў краінах Еўропы, у Бразіліі, Індыі, Канадзе і на Кубе, у Паўднёвай Карэі, Тайландзе, Японіі. Беларускія спецыялісты таксама ведалі пра яе рознабаковую музычную дзейнасць. І ўрэшце, дзякуючы Польскаму інстытуту ў Мінску, прафесар Гаеўска прыехала і да нас.

Адметна, што яе першы візіт ў 1999 годзе не стаўся разовай акцыяй. Яна не проста правяла майстарклас з маладымі беларускімі флейтыстамі, а наладзіла планамерныя, рознічаныя на працяглы час, курсы сучаснага выканаўчага майстэрства. Сёлетні, трэці прыезд пані Альжбеты дазваляе рабіць высновы пра плённасць гэтых курсаў.

Іх слухачы — пераважна выхаванцы му-

зычных вучылішчаў з розных беларускіх гарадоў, юныя мінскія музыканты. Некаторыя наведвалі заняткі прафесара Гаеўскай трэці год запар і трэці раз атрымалі адпаведныя сертыфікаты, якія могуць адыграць спрыяльную ролю ў будучай творчай кар'еры маладых музыкантаў. Шкада толькі, што фінансавыя праблемы не дазволілі музычным вучылішчам скарыстаць нашы запрашэнні ў поўным аб'ёме: не ўсе, хто хацеў трапіць на курсы, змаглі прыехаць у Мінск.

За чатыры дні свайго візіту пані прафесар паспявае падрыхтаваць уласную канцэртную праграму (сёлета яна выступала з ужо добра ёй знаёмым канцэртмайстрам Беларускай акадэміі музыкі Вадзімам Сідаравым), паслухаць ігру ўдзельнікаў майстар-класа, памеркаваць-папрацаваць з імі над актуальнымі праблемамі сучаснай флейтовай школы.

Як яна працуе? З велізарнай самааддачай! Не лічыцца з часам, захапляецца працай сама, захапляе і маладых флейтыстаў, і спрактыкаваных беларускіх выкладчыкаў, якія таксама прысутнічаюць на занятках. Прафесар Гаеўска працуе з настойлівасцю сапраўднага Настаўніка, але надзвычай далікатна і цярпліва, каб не зламаць тое, што ўжо зроблена вучнем пад кіраўніцтвам іншых педагогаў. Дае флейтыстам шмат цікавых

ФЕСТИВАЛІ

"Восень" раздае ўсмешкі?

Сказаць, што пятая пара года, "Беларуская музычная восень", нясе нам вялікі мех усмешак, якія вечарамі спраўна раздае ў канцэртных залах ці яшчэ на прыступках да іх, — гэта значыць сказаць праўду і... І не сказаць амаль нічога. Так-так, фестываль (ад слова "свята") усмешкі абавязкова раздае. Вось толькі ўсмешкі розныя бываюць. Радасныя, іранічныя, збянтэжаныя, здэклівыя, хітраватыя, дзяжурныя, загадкавыя, някаватыя... Словам, розныя — і ўсё.

Нават адны і тыя ж людзі (я таксама не выключэнне) па-рознаму ўсміхаліся на працягу аднаго і таго ж філарманічнага вечара, праграма якога распачала фестываль у сталіцы. А яно і не дзіўна: розная музыка, стракаты вобразны свет, эмацыйныя перапады, супярэчлівыя ўражанні...

Адкрываў праграму новы твор Андрэя Мдзівані, Сімфонія-канцэрт для скрыпкі з аркестрам. Прэм'еру прадставілі Акадэмічны сімфанічны аркестр Беларусі, якім у той вечар дыржыраваў Міхал Казінец, ды саліст Сяргей Белазерцаў.

"Радуйся!" — нібы заклікаў публіку (больш прадстаўленую адметнымі асобамі, чым адметнай колькасцю) кампазітар. Спасылаючыся на ягоныя словы, безыменны аўтар анатацыі, змешчанай у філарманічнай праграмцы, зазначаў, што Сімфонія-канцэрт адкрывае ў творчасці А. Мдзівані новую тэму: "Радуйся". І гэтую тэму ён плануе развіць у дзвюх наступных задумах: канцэрте для хору і маштабным сцэнічным творы.

Увасабляючы ідэю ўзнісла радасці — ідэю, вытокам якой маглі быць тэксты хрысціянскіх песняспеваў з кананічным воклічам

"радуйся!", А. Мдзівані не здраджвае свайму творчаму крэда. Ёсць угрунтаванасць у філасофскую тэму, акадэмічная сур'ёзнасць, важкасць мовы, музычная эрудыцыя, ад якой — густата, яркасць, шматфарбнасць сімфанічнага пісьма, складанасць вобразнай структуры.

Сімфонія плюс Канцэрт — гэта само па сабе складана. Слухаеш, як саборнічаюць аркестр і саліст, імкліва супастаўляюцца саборнічаюць фактуры, стылі... Раптам

ловіш сябе на адчуванні няўгледнага відовішча, (рытуалу радасці?), тэатра гукавых вобразаў. Эфектныя эмацыйныя "ўспышкі", рытмічныя акцэнтны, наўмысны "рух па крузе" — міхволі або ўспомніш кульмінацыйныя сцэны галівудскіх фільмаў, падтрыманыя майстэрскім саунд-трэкам, або ўявіш пластычна-танцавальныя малюнкi нейкай фантазійнай балетнай пастаноўкі. Мажліва, стварыўшы "Страсці" ("Рагнеду"), кампазітар працягвае паглыбляць свой музычна-

стагоддзя, глядзелі спектакль нібы свежым вокам, хаця, адначасова, — і памудрэлым вокам. Бо колькі ўсяго давялося наглядзецца за прамінулае дзесяцігоддзе, на зломе эпох, — і не толькі ў тэатры! Гэта ж яшчэ да нас заўважана: жыццё — тэатр...

Андрэй Беларэцкі ва ўвасабленні В.Скорбагатава таксама пасталеў, памудрэў, загартваўся духам. Артыст нібы загрузае ролю тым асабістым светнічка-даследчым досведам, што прыдбаў за дзесятак гадоў працы ў створанай ім "Беларускай Капэле" на карысць нашага музычнага, нацыянальна-культурнага адраджэння.

Аднак у грунтоўнасці, мэтанакіраванасці, перакананасці героя адчуваць і дамешак шчыmlвай безабароннасці, неабароненасці адвечнага рамантыка-беларуса, кранальна і горкая наіўнасць патрыёта-ідэаліста. Самаахвярнага, трыушчага. Ды, бадай, таму і непераможнага перад самай пачварнай, цынічнай, хітрай, грубай навалай.

Побач з такім героем акрыяе і запалоханая-зацкаваная "дзікім паляваннем" Надзея. І адвечна "тутэйшы" Рыгор. І знявераны Свеціловіч, які распачна ўздыхае-выгуквае: "І толькі ў песнях слова "Беларусь"..."

Спектакль "Дзікае паляванне караля Стаха" даў досыць разнастайную спажыву для роздуму самым розным людзям. Даў нагоду прыслухацца да голасу ўласнага сумлення, паразважаць над каштоўнасцямі

эстэтычнымі, звычайнымі, сацыяльнымі. А потым — далучыцца да віншаванняў юбіляра, якога ў той вечар падтрымалі лепшыя сцэнічныя партнёры: Т.Глаголева, А.Кеда, Я.Пятроў, А.Тузулкоў, А.Жукаў, М.Дружына, У.Генералаў, Ю.Слонаў, М.Качаноўскі, артысты хору.

Тут жа, на сцэне, В.Скорбагатава павіталі генеральны дырэктар Нацыянальнага Вялікага тэатра А.Кірыенка, намеснік міністра культуры Беларусі В.Гедройц; ад Магілёўскага гарвыканкама была ўручана Ганаровая грамата і грашовая прэмія — знак удзячнасці артысту за актыўную падтрымку ў арганізацыі ды правядзенні штогадовага Міжнароднага фестывалю "Магутны Божа".

Шматлікія прыхільнікі, вучні, сябры мусілі пастаяць у чарзе, каб павітаць бенефіцыянта кветкамі, якія той неўзабаве мусіў складваць проста ля рампы. Ці не ўвесь партэр перамясціўся бліжэй да сцэны. А галёрка падтрымлівала імпрэзу працяглай аваяцыяй. У оперным доме панаваў беларускі дух...

С. ВЕТКА

На здымку: Леся ЛЮТ, Віктар СКОРАБАГАТАЎ, Ганна КАРЖАНЕЎСКАЯ ды Рыгор ПАЛІШЧУК падчас працы ў радыёстудыі над запісам "Агаткі" Я. Голанда — першай беларускай оперы.

Фота В. СТРАЛКОЎСКАГА

"падказак" адносна інтэрпрэтацыі вядомых твораў, раскрывае прафесійныя сакрэты гуказдабывання, артыкуляцыі...

Сёлетнія курсы прайшлі на базе Беларускай акадэміі музыкі. Тут адчувалася цёпла, шчыра, творчая атмасфера, усё было добра арганізавана, і ў гэтым вялікая заслуга шанюўных беларускіх музыкантаў, педагогаў Ніны Аўраменкі ды Уладзіміра Будкевіча. І яшчэ адно прозвішча: Якаў Гелер. Незамены чалавек у стасунках Альжбеты Гаеўскай з аўдыторыяй! Менавіта ён, цудоўны наш флейтыст, мог перакладаць з польскай усе адмысловыя нюансы тлумачэнняў прафесара — такога не здолеў бы зрабіць ніводны дыпламаваны перакладчык.

Мне здаецца, што пані Альжбета не з-за проста вельваасці прызнаецца ў сваіх цёплых пачуццях да Мінска і да людзей, з якімі сустракаецца тут. Яна аб'ехала ці не ўвесь цывілізаваны свет. Але кажа, што гэтак шчыра, як у нас, яе не прымалі нідзе. Амаль даслоўна: "Цельныя сэрцаў куды даражэй каштуе, чым камфорт, і да вас я гатовая ехаць у любы час".

Прыемна такое пачуць. Вось толькі ў наш час планавачы штосьці наперад не стае ўпэўненасці. А тым не менш, планы ёсць! Як паведаміла Наталля Вітчанка, курсы пад кіраўніцтвам Альжбеты Гаеўскай будуць працягвацца. І ў наступным годзе Беларускі саюз музычных дзеячў мяркуе арганізаваць іх... на базе Гродзенскага музычнага вучылішча. Магчыма нават, што наша госця выс-

харэаграфічны досвед? Невыпадкова ж ён задумаў маштабны сцэнічны твор і яшчэ ў мінулым сезоне прадстаўляў вакальна-сімфанічны "напрацоўкі" да будучага оперна-балетнага палатна!

Аркестр пад кіраўніцтвам М. Казінца разам з Акадэмічнай харавой капэлай імя Р. Шыры (мастацкі кіраўнік Людміла Яфімава) і салістам-тэнарам, артыстам Нацыянальнага тэатра оперы Беларусі Аляксандрам Тузулковым адкрыў (для большасці мінчукоў гэта было насамрэч адкрыццё) выбуховы ў моцы сваёй выразнасці твор С. Пракоф'ева "Сям'ера іх". Кампазітар вызначыў гэтую адначасткавую кантату як "Халдзейскае заклінанне" для аркестра, хору і тэнара сола. Напісана яна была ў 1917—18 гг., перад ад'ездам кампазітара з Расіі за мяжу (1918—33 гг.) і ўпершыню прагучала ў 1924 г. у Парыжы — з вялікім поспехам у тамтэйшай публіцы.

Чаму ж наша публіка дыя прафесійныя музыканты доўгі час не ведалі гэты твор? Адказ — у гісторыі яго напісання.

Рэвалюцыйныя падзеі, якія літаральна абярнулі ход расійскага жыцця, моцна паўплывалі на свядомасць, а магчыма, — на падсвядомасць С. Пракоф'ева і мусілі нейкім чынам выявіцца ў творчым акце. Урэшце, кампазітар знайшоў сугучныя свайму часу думкі ды пачуцці ў тэксце, які перажыў многія тысячагоддзі, — у змрочным халдзейскім заклінанні, якое легла ў аснову "Поклічаў даўніны" К. Бальмонта. Яго верш увасабляе вобраз семярых пачварных волатаў — цёмныя сілы, якія кіруюць светам і якім супрацьстаяць прыгнечаны імі самотнік-чалавек, чый кліч звернуты да Нябёсаў. Толькі закладзе духу Нябёсаў можа прыпыніць разбуральныя справы "семярых"...

Лаканічна, моцна, ярка пераствораны С. Пракоф'евым вобразны змест першакрыніцы знайшоў у нашых музыкантах удумлівых

і захопленых інтэрпрэтацый. Кантата "Сям'ера іх" захапіла і публіку, прагучала пераканальна, у кагосьці выклікаўшы нават лёгкі шок — сваёй незнаёмасцю, свежасцю, афарыстычнасцю зместу і сцісласцю формы.

Гучанне Першага фартэп'яна канцэрта Д. Шапаставіча таксама выклікала шок. Ад непажаданай "навізны" ў добра знаёмай музыцы.

Бывае: штосьці не зладзілася пры канцы праграмы, і аркестр як падмянілі, і нотны тэкст. Атрымалася кшталту канцэрта для імправізаванага блюзавага сола трубы, фальшывых скрыпак і слабамоцнага, адсутнага на тло, голасу раяля. Паважаны музыкант, вядомы трубак У. Давыдоўскі ў той вечар апынуўся відавочна па-за межамі акадэмічнага выканальніцтва і трактаваў сваю партыю досыць адвольна, упрыгожваючы яе каскадам смачных "блюзавых" нот. Скрыпкі, падалося, спрабавалі даць яму фору, але імкненне да чысціні інтанацыі ў іх аказалася мацней. Усё гэта было прыкрым атачэннем для нашай госці — лаўрэата міжнародных конкурсаў, маскоўскай піяністкі Ірыны Чукоўскай.

Знаёмства з ёю можна было б лічыць проста няўдалым, калі б пасля шчодрой авацыі нашай самай удзячнай у свеце публіцы не адбыўся маленькі музычны суд. Аркестранты засталіся на сваіх месцах, маэстра далікатна ўладкаваўся за імі на вольным крэсле, а Ірына Чукоўская зайграла хрэстаматыі Шапаставічаў твор — 10-ю прэлюдыю. Выразнае і тонкае прачытанне гэтай "сімфоніі ў мініяцюры" вярнула на твары меламаў светлыя шчаслівыя ўсмешкі...

С. Б.

На здымку: народны артыст Беларусі прафесар М. КАЗІНЕЦ.

Фота К. ДРОБАВА

СУСТРЭЧЫ

Лепш захоўваць, чым добра рэстаўраваць...

26 лістапада 2001 года ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі адбылася творчая сустрэча з супрацоўнікамі Кіева-Пячорскага гісторыка-культурнага запаведніка. Асноўная тэма — праблемы захавання і рэстаўрацыі помнікаў іканапісу.

Дырэктар Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі Уладзімір Пракапцоў адзначыў, што выстава "Украінская ікона трох стагоддзяў" мела вельмі вялікі рэзананс у мастацкім жыцці Мінска. За няпоўныя два месяцы выставу наведвалі 26 тысяч яе прафесіяналаў, так і простых наведвальнікаў. Некаторыя прыходзілі па некалькі разоў, і каб выстава ікон доўжылася год, яна мела б такі ж поспех. Ён адзначыў таксама, што дагавор, які падпісалі два бакі, будзе садзейнічаць далейшаму супрацоўніцтву, а нам ёсць чаму павучыцца ў сяброў з Украіны, бо яны валодаюць вялікім вопытам у галіне рэстаўрацыі. А яшчэ Уладзімір Пракапцоў прапанаваў арганізаваць і правесці сумесную беларуска-украінскую выставу.

Рэстаўратар з Кіева Васіль Рамашчанка практыкуе ўжо даўно. Ён распавёў пра іконы з выставы, якія ўжо некалькі разоў былі ў рэстаўрацыі, і галоўная задача на сённяшні дзень — зберагчы аўтарскае пісьмо. Рэстаўратар адзначыў, што ў нас з украінцамі шмат агульнага як у іканаграфіі, так і тэхналогіі рэстаўрацыі. А самае галоўнае, што іх майстэрні на рэстаўрацыі самыя вялікія на Украіне і абслугоўваюць у асноўным Кіева-Пячорскі запаведнік. Шмат суп-

рацоўнікаў не вельмі вялікі, але эксперты і спецыялісты маюць вышэйшую кваліфікацыю па адрэджэнні экспанатаў, ёсць неабходнае абсталяванне. І рэстаўратар па тканіне, адзіны з вышэйшай кваліфікацыяй, працуе ў іх. Між тым, галоўны дэвіз майстэрняў: "Лепш захоўваць, чым добра рэстаўраваць". Ёсць у іх цікавы праект з Прыбалтыкай, але вельмі хочацца, каб быў і сумесны праект з беларусамі, бо ўсё ж мы славяне...

Надзея Высоцкая адзначала, што ўсе яны выйшлі з Маскоўскай і Пецябургскай школы рэстаўрацыі. Стылістычная эвалюцыя музеяў Расіі, Беларусі і Украіны ідзе ў адным напрамку. На Беларусі рэстаўрацыйная справа не так добра адладжаная, як на Украіне, паведаміла яна, бо ў нас у ніводным інстытуце не рыхтуюць спецыялістаў-рэстаўратараў, толькі ў Брэсце ў вучылішчы нядаўна адкрылася аддзяленне. Вось чаму прадстаўнікі нашай царквы вымушаны запрашаць рэстаўратараў з Польшчы. І напрыканцы Надзея Фёдарэўна пазнаёміла гасцей з партрэтамі, якія рэстаўравалі беларускія майстры. Гэта выявы Грызельды Сапегі, Крыштофа Весялоўскага, Януша Радзівіла. Яна адзначыла таксама вялікую працу Алены Аладавай па пошуку ікон і іх кансервацыі. Трэба адзначыць, што украінцы ўжо даюць інфармацыю пра сябе ў Інтэрнэт, ёсць у іх і інфармацыйная карта. Гарадскія ўлады абяцалі дапамагчы ім з базай дадзеных. А як у нас?

Галіна ФАТЫХАВА

Помнік чакае свайго адкрыцця

Газеты "Беларуская маладзёжная", "Беларускі Дайджэст", "ЛіМ", "Наша слова" паведамілі ў свой час пра тое, што створаны аргкамітэт па ўзвядзенні ў Зэльве помніка Ларысе Геніюш, што ён ужо адліты стаіць у кабінце старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў і чакае толькі таго часу, калі мясцовыя ўлады дадуць дазвол на яго ўзвядзенне. Але, як вы ўжо здагадаліся, дазволу няма. Ні ад Зэльвенскага райвыканкама, ні ад Гарадзенскага аблвыканкама. Нягледзячы на тое, што кіраўніцтва Саюза пісьменнікаў неаднаразова звярталася ў гэтыя інстанцыі з хадэйніцтвам. Мабыць, пабаяліся кіраўнікі, што ад устаноўкі гэтага помніка адбудзецца ў Зэльве землятрус? Неба ўпадзе на зямлю?

Вясной гэтага года аргкамітэт зразумеў, што ўсталяваць помнік у Зэльве да восені не ўдасца. Паўстала пытанне, што рабіць з ім. Разглядаліся тры прапановы: Анатоля Белага — помнік паставіць часова на сядзібе музея ў Старых Дарогах, дзе дазвол на яго ўстаноўку непатрэбны; Міхася Скоблы — помнік часова паставіць у памяшканні краязнаўчага музея ў вёсцы Гудзевічы; Вольгі Іпатавай — помнік часова пакінуць у ДOME літаратара.

Сябры аргкамітэта адхілілі маю прапанову, палічыўшы, што Ларыса Геніюш ніяк не звязана са Старымі Дарогамі, а яе помнік павінен стаць у Зэльве, дзе гэта ён і рабіўся. Па гэтай жа логіцы паставіліся да Гудзевічаў з дадаткам таго, што помнік належыць да мемарыяльнага мастацтва, а не з'яўляецца камерным творам. Застаўся апошні варыянт: захаваць помнік на нейкі час у ДOME літаратара.

Улічваючы неабходнасць усталявання на Беларусі першага помніка рэпрэсаваным грамадзянам, кіраўніцтва клуба "Спадчына" на сваім пасяджэнні вырашыла, што лепшым увасабленнем ахвяр сталінскіх рэпрэсій на Беларусі можа паслужыць скульптурны вобраз Ларысы Геніюш. Сябра клуба прафесар Аляксей Саламонаў звярнуўся да аўтара помніка скульптара Міхася Інькова з

просьбай даць дазвол на аўтарскі паўтор помніка. Дазвол быў атрыманы, а праз тры месяцы новы помнік Ларысе Геніюш, выкаваны ў медзі, быў дастаўлены на сядзібу Анатоля Белага і ў канцы верасня ўсталяваны на пастаменце. Першы помнік, выкаваны ў сілуме, застаўся ў ДOME літаратара і чакае свайго часу, калі нарэшце будзе ўсталяваны на радзіме вялікай беларускай патрыёткі.

Саюз беларускіх пісьменнікаў і кіраўніцтва клуба "Спадчына" прынялі рашэнне ўрачыста адкрыць помнік Ларысе Геніюш у Старых Дарогах 9 снежня гэтага года. У гэты дзень споўніцца 45 гадоў, як пісьменніца вярнулася на Бацькаўшчыну са сталінскіх лагераў. Улічваючы тое, што мы ставім першы помнік на Беларусі менавіта паліткатаржанцы, гэтая дата з'яўляецца знакавай. Клуб "Спадчына" запрашае ўсіх прыхільнікаў творчасці паэткі, усіх яе сяброў, вучняў, знаёмых прыехаць 9 снежня ў Старыя Дарогі на адкрыццё помніка. Няхай кожны выявіць сваю луннасць з беларушчынай не ў прыватных размовах, а на справе. А што да тэзы, "што Ларыса Геніюш ніяк не звязана са Старымі Дарогамі", то гэта памылка месцачкавага маштабу, бо вялікая дзялячка нашага Адраджэння кроўна знітавана з усёй этнічнай тэрыторыяй Беларусі, а таму і са Старымі Дарогамі. І кожны, хто прыедзе ў гэты горад на адкрыццё яе помніка, пераканаецца ў гэтым, калі сам пабачыць і пачуе, як "дзеткі патомныя" будуць чытаць вершы паэткі.

Дый уладам будзе спакойней, калі пераканаюцца, што помнік стаіць ужо некалькі месяцаў, але землятрусаў ці іншых тэхнагенных катастроф на Беларусі за гэты час не адбылося. Можна, і яны адумаюцца і ўрэшце дадуць дазвол на ўстаноўку помніка і на радзіме вялікай дачкі Беларусі ў Зэльве.

Анатоль БЕЛЫ

P.S. Па даведкі звяртацца ў Саюз беларускіх пісьменнікаў ці да Анатоля Белага па тэл. 235-66-08 у Мінску, альбо 8-292-55-2-53 у Старых Дарогах.

А. Б.

Зорачкі

У Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры адбылася вечарына "Зорачкі", прысвечаная 95-й гадавіне з дня нараджэння беларускага паэта, Сяргея Новіка-Пеюна. Ладзілася яна разам з Беларускім паэтычным тэатрам аднаго акцёра "Зьніч".

Пачалася вечарына з адкрыцця невялікай выставы, на якой былі прадстаўлены фондавыя матэрыялы з архіва Сяргея Новіка-Пеюна. Архіў быў набыты музеем у спадкаемцы пісьменніка Зубовіч Вольгі Міхайлаўны

ў 1996 г. і налічвае больш за 400 адзінак: рукапісы, фотаздымкі, машынапіс, асабістыя рэчы, лісты шматлікіх сяброў і знаёмых, кнігі пісьменнікаў з дароўнымі надпісамі. Упершыню архіў паэта, хай і не надта ў вялікім аб'ёме, быў прадстаўлены гасцям музея: пісьменнікам, музейшчыкам, аматарам творчасці Сяргея Міхайлавіча.

Можна было ўбачыць вельмі цікавыя прадметы: даваенная запісная кніжка з пажаданымі сяброў і знаёмых на беларускай і польскай мовах, фотаздымкі паэта 20-х гадоў, ноты і рукапіс знакамітага верша "На выгнанні" ("Зорачкі"), металічны мужчынскі пярсцёнак, зроблены Сяргеем Міхайлавічам адным з "папличнікаў па Калыме" з надпісам "1945 Калыма 1955", а побач зборнічак вершаў "Песні з-за кратаў" (1993). Цікавай старонкай з жыцця Сяргея Новіка-Пеюна з'яўляюцца кнігі беларускіх пісьменнікаў з дароўнымі надпісамі, многія з якіх былі прадстаўлены на выставе: Я. Брыль, І. Шамякін, С. Грахоўскі, В. Жуковіч, У. Дубоўка, М. Танк, Р. Барадулін, Г. Бураўкін, Р. Шырма і інш. Вельмі сімвалічна ў вітрыне ляжала скрыпачка паэта з парванымі струнамі і побач яго зборнік "Заўсёды з песняй" (1984). З архівам гасцей пазнаёміла намеснік дырэктара па навуцы Галіна Ладзісава.

Далей гаспадыняй вечарыны была Галіна Дзягілева, кіраўнік тэатра "Зьніч". Прагучалі вершы, песні ў выкананні Вячаслава Статкевіча і самой шануюнай Галіны. Сваімі ўспамінамі падзяліліся пісьменнікі Васіль Жуковіч, Сяргей Панізнік, які прачытаў і верш-прысвячэнне "Хроснік Купалы". Цікава расказаў аб уражаннях ад сустрэч з Сяргеем Міхайлавічам скульптар Сяргей Кляшчук. Практычна яны разам працавалі над партрэтамі паэта. Выступіла стрыечная пляменніца Бурбоўская Алена Уладзіміраўна. Было прыемна, што яна зрабіла вельмі каштоўны для музея падарунак — кніжачку "Сцягі і паходні" (1965) — творы паэтаў Заходняй Беларусі, у тым ліку Сяргея Новіка-Пеюна.

Вечарына прайшла ў цёплай, камернай атмасферы, бо сабрала сапраўдных аматараў творчасці паэта і яго сяброў.

Вольга ГУЛЕВА

"Беларускі гістарычны часопіс", № 5

Змешчаны артыкулы В. Ракуца "Адукацыйны стандарт прыняты, а што далей?", М. Мініцкага "Да развіцця канцэпцыі школьнай гістарычнай адукацыі (тэарэтыка-метадалагічныя і метадычныя асновы)", В. Гігіна "Узаемаадносінны большавікоў і левых эсэраў у Заходняй вобласці (лістапад 1917—чэрвень 1918 гг.)", Р. Платонава "Пад пятой германскага кайзера", Н. Гардзіенкі "Выхаванне шляхціцаў у Вялікім Княстве Літоўскім у XVIII ст.", С. Барыса "Беларускі музей-скаўсэн на Пцічы — наш гонар і ганьба", Н. Куркевіч "Падрыхтоўка педагогічных кадраў у навучальных установах у Беларусі ў 1920-я гады", В. Мянькоўскага "Англа-амерыканская гістарыяграфія палітычнай сістэмы СССР (1970—1980-я гг.)", Я. Юхо "Династыя Віцэневічаў у Беларусі", В. Чаропкі "Паходжанне і радавод вялікіх князёў літоўскіх", А. Алая, І. У. Мароз "Генералы Гуркі", Г. Злотнікава "Сынковіцкая Свята-Міхайлаўская царква-крэпасць" і шэраг іншых матэрыялаў.

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

Хвалі накідалі дохлых мідый На ўзбярэжжа сонечнай Элады. Мінатаўр у цэнтры лабірынту Думае пра цюты Арыядны. Спіць пачвара ў сэрцы прыгажуні. У накітаным час прачнецца. І Арфей дарма кранае струны, Каб крануць падманутае сэрца. Проста ўсё збываецца, што снілі Паркі, аднавокія старэчы. Проста з воску мы зляпілі крылы, Не ўсвядоміўшы ані пра вечнасць.

Дзверы не адчыняцца ў той далёкі свет, Дзе ідуць дзіця і леў побач, след у след. Дзе спявае Алканост, папараць цвіце, Забівае змея вай з сонцам на шчыце. На дзвярах туды замкі, ну а тут — зіма. І няма ў мяне ключа, і мяне няма.

Сляды спараджаюць сляды — і спародзяць дарогу. Мы рушым па ёй, адпачынак адклаўшы на потым. Мы — цені дарогі. І мы не сустрэнем нікога, Бо наша дарога замкнёная ў кола заўсёды. А я прыпыняюся. Што мне лавіць? Толькі вецер. А ён без таго прылятае ў абдоймы і плача. Не варта спяшацца. Цікавага столькі на свеце, Абапал дарогі, чаго мы не чуем, не бачым. Стамлёна прысяду на ўскрайку сваёй каляіны. Няхай праплываюць аблогі, трава вырастае.

Хай міма імчаць кавалькады, карэты, машыны... Я вырвуся з кола — нібыта з ваўчынае зграі.

Эмігранцыя

Дом зачынены. Вазок стаіць ля брамы. У гародчыку крывавыя вярціні. Дрэмле край прыўкрасных рыцараў і дамаў, Дрэмле край халопаў, здраднікаў і злыдняў. Па пялёстках і па страчаных марэннях, У апошні раз — між родных краявідаў. Любы край, тваё змарнуецца каменне, Назапашанае, каб мяне закідаць. Крылы складзены на дне маёй валізы. Ці чужое неба іх напоўніць ветрам? Клёна ліст ляціць, нібы краёчак рызы. Ды ніхто яго не пацалуе з верай.

Мой першы рыцар не са мной. Пльве ладдзя паўз нашу выспу. На мокрых дошках спіць герой, У хвалях мясяц, быццам рыба. Што я магу? Глядзець, нібы Мой позірк — мост праз прорву смерці. Цікуюць навакол рабы — З вачэй маіх слязу прыкмеціць. Не, не дазволю грутанам Піць з возера апошняй мроі. Няхай гадаюць — колькі нам Граху і шчасця Бог дазволіў. Не высведзіць паходня ім Ні рысачкі маёй жалобы. За караём пайдзі сваім У сэрца скрадзенай Еўропы. А ты сплываеш у туман, У ноч, у вечную дарогу... І слёз няма, і слоў няма. І больш няма ў мяне нічога.

Беларуская Ізольда, цёзка той, такой каханай, нахліяецца над ложкам, дзе паранены Трышчан трызніць, трызніць, паўтарае ўсё імя яе бясконца.

Ну чаму б і не паверыць — што якраз яе імя! Тая, іншая, далёка, па-за морам, па-за лёсам. Заставайся, бедны рыцар, тут, ва ўладзе белых рук. Залатыя косы лепей, чымсьці чорныя, ліюцца. Рукі белыя прылашчаць за смуглявыя — лацвей! Рыцар кідаецца ў ложку, рве шаўковыя прасціны, кліча ён сваю Ізольду. Не, душу не падмануць. Кубак падае з адварам на каменную падлогу. Дзве Ізольды. Дзве пакуты. Два каханні. Смерць адна.

Старасвецкія прарокі не пабачылі Месіі. Зоры ссыпаліся ў попел на ахвярнікі дарог. І скруцілася змяё, што кусае хвост бяссіла, Зло, якое спарадзілі, свята верачы ў дабро. Не пазналі нашу мару — бо ў рыззі, не ў аксаміце. Не пазналі — не на троне, басанож — не на кані. Не пазналі — не маліце, аб інакшай — не маліце. І ахвяры не паліце на згасаючым агні. На нябеснай калясніцы наша вечнасць адлятае. На жалезнай калясніцы высціца зямны ўладар. А свайго выратаваўцу зноў ніхто не распознае На сцяжыны прыдарожнай, у падранай рызе мар.

Не дадзена перарабіць нікога і нічога. Адна сатчэцца лёсу ніць. Адна звыдзе дарога. І менш за ўсё звычайна мне саму сябе... І, можа, ніхто пасля не пракляне... Як сёння — не паможа.

Нібыта жыццё сыходзіць — кугічуць начныя птушкі. Ніхто не адкрыў таямніцы — як жыць шчасліва і ціха. То ходзіш па тонкім лёдзе, то сыплеш вуголле ў рукі. То зноў здымаеш з паліцы сваю апошнюю кнігу. Ну што давядзец сусвету, пакрэсліўшы гэты аркуш, Пад кожны радок кідаючы сэрца — нібы пад нож. Начныя птушкі-паэты не пішучь для белых клавішаў. Іх песні — як ноч над Нараччу, як студні месціслаўскай дно. Вядома, і днём хапае і шчэбетаў, і руладаў. Але на маёй Беларусі не любяць спеваў сваіх. І ноч нашы песні хавае, захоўвае іх крылатымі. І толькі той, хто абуджаны, можа паслухаць іх.

Я хачу быць сама сабой. Не чапаю сусветны гной. Не слугую і не прашу. Праваслаўны крыжык нашу. Ты — у вечнасці, я — у сне. Памаліся ж ты за мяне.

І не варта жаліцца, відаць. Што чагось не выпала спазнаць. Толькі гэты вольны дождж, Важны, як венецыянскі дождж, Толькі гэту восень, гэты сум Я з сабой у вечнасць аднасу. Прагучыць між воблачных аліў: "Ці было халодна на зямлі?" Адкажу: "Усё, што там было — Восеньскае чыстае святло..."

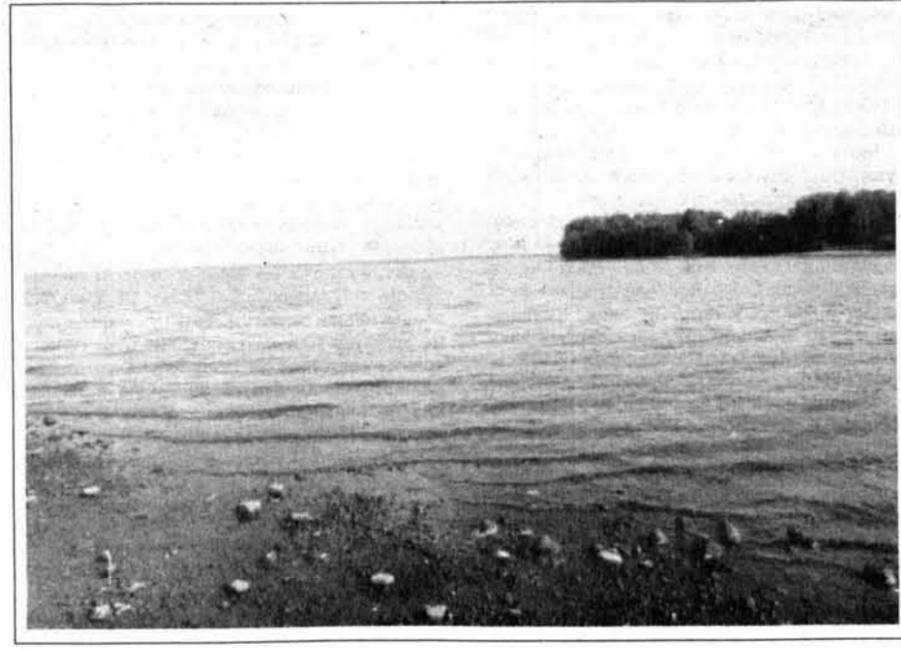
Гладзятар

Я выйду на арэну, каб забіць. Пясок усмокача кроў і гнеў хвіліны. Рабоў павінны забіваць рабы. Іх лёсы — як званы з чырвонай гліны. Я выйду і заб'ю. Або мяне Чужой удачы пакладуць пад колы. І ападуць аблогі, быццам снег, І цэзар палец свой апусціць долу. І — аніж не разарваць ланцуг Агульнай прагі смерці... Ёсць дарога — Меч выпусціць аднойчы з дужых рук. А на трыбунах — рогат, рогат, рогат...

У каўчэгу начной цішыні Адпльвае самота мая. Пагасаюць у вокнах агні. Спіць павук у гняздзе салаўя. Горал спіць, як паранены вой, Са смаўжом на каменным шчыце. Адпльваю з начной цішынёй, І не знойдуць мяне анідзе.

Дарогай залатой — праз восень, поле, неба. Дарогай залатой — да храмаў залатых. А золата душы — яшчэ ачысціць трэба Ад пылу мітусні, ад пожадаў сваіх. Дарогай залатой — да храмаў белых, белых. Між могількаў старых, між небам і зямлёй. Там грэшная душа, там стомленае цела Спазнаюць цішыню, спазнаюць супакой. Дарогай залатой імкнучь да храмаў людзі. І ў ходнікі падзей слятаюцца сляды. І золата лістоў не памірае ў брудзе, А сонцу аддае свой колер залаты.

Састарэлы кароль не баіцца аб смерці маліцца. І наследнік яго не саромецца ўладнае мроі. А ваяр малады на рудой памірае ігліцы, На дарозе лясной, пад нагамі чужацкага воя. Ручнікі пазрываюцца з нашых крыжоў прыдарожных. Цьмяны час. Цьмяны дзень. Над краінаю — золак крывавы. Толькі зноўку ваяр паўстае, малады і прыгожы. На шляху чужаніцаў, не мроячы нават пра славу. На ахвярнік вайны самых лепшых прыносіць краіна. І святлее прастор, і сціхае мячоў наваліца. Пераможцай і збаўцай завуць каралеўскага сына. Безыменныя воі ляжаць на збуцвелаі ігліцы.

"Край легенд" — так назваў я сваю кнігу, пісаць якую пачаў многа гадоў назад. Яе падзаглавак — "Гісторыя Беларусі паводле паданняў і легендаў". Выкарыстоўваючы народныя легенды і паданні, летапісы і хронікі, звесткі пра Беларусь старажытных пісьменнікаў і гісторыкаў розных краін, сучасныя навуковыя даследаванні, я намерыўся расказаць самым шырокім грамадскім колам, найперш моладзі, пра нашу многавяковую гісторыю. Я імкнуўся пісаць не сухой мовай навуковых трактатаў ды манаграфій, а па магчымасці папулярна, у форме гістарычных апавяданняў.

Адно з такіх апавяданняў — "Вяртанне Рагвалода і Тура" — і выношу цяпер на суд чытачоў "ЛіМа". Цалкам кніга будзе друкавацца ў часопісе "Малодосць". У самых бліжэйшых нумарах. Таму, хто зацікавіцца ёю, хто хоча ведаць гісторыю Беларусі, раю выпісаць гэты часопіс, бо ў кіёскі "Саюздруку" ён паступае ў зусім абмежаванай колькасці.

Аўтар

У Дзвіне, каля ўзбярэжнага чарота, стаў падгалісты, з тонкімі, як вытанчанымі, нагамі, харашун-алень і піў схаладалу за ноч ваду. Напіўшыся, ён няспешна падняў галаву і павёў ва ўсе бакі вушамі — слухаў раніцу. Зусім блізка ад яго кукавала зя-зюлька. Аднекуль з прыбярэжнага лесу, нібы эха, адгуквалася другая. Са свістам праляцела над ракою чародка качак. У беразе, каля вытыркнутага гарча, плёхнуў сом. Усе гэтыя гукі былі для алена прывычныя, знаёмыя, і ён прапускаў іх міма вушэй.

палац самога паморскага князя. Там яны нечакана трапілі ў абдымкі нейкіх бабулек, што са слязамі на вачах пачалі распытваць іх пра бацьку ды матку, якіх яны, аказваецца, добра ведалі, нават былі ім раднёю. Княжычам далі прытулак у харомах, прылучылі да княжацкай сям'і.

Калі Рагвалод вырас і ўзмужнеў, князь паслаў яго на княжанне ў адзін са сваіх удзелаў. Там і прайшоў ён усю навуку кіравання. Не раз даводзілася Рагвалоду хадзіць у баявыя паходы на германцаў,

Вяртанне Рагвалода і Тура

Але раптам да яго слыху данеслася нешта новае, незразумелае. Нібы над ракою ў белаватым тумане церлася дрэва аб дрэва і ў такт гэтаму трэнню чуўся гучны ўсплёск вады. Алень насцярожана скіраваў туды вочы. З-за сіваватага лазняку, адкуль выгінаючыся, ішла рака, высунулася чырвоная галава нейкага страшыдлы з лупатымі вачыма. Быў то нос вялікай, з высокімі бартамі лодзіі, на якой сядзелі ў жалезных шлёмах людзі. У іхніх руках відаць былі доўгія дзіды, з-за плячэй вытыркаліся выгінастыя лукі. За першай лодзіяй сунулася другая, за ёй — трэцяя і за трэцяй яшчэ выплывалі з ранішняга туману лодзіі.

Адзін з пльвіцоў пярэдняй лодзіі ўстаў і, цэлячыся ў алена, пачаў нацягваць лук. Але яго пералыніў другі пльвец, што стаў пабач. Малады, падцягнуты, у адмысловым дарагім убранні, ён прыкметна вылучаўся сярод іншых пльвіцоў. Гэта быў сам князь, кіраўнік дружныны. Звалі яго Рагвалод. З прасветленымі вачамі глядзеў ён на алена, які, з цікавасцю азіраючыся на прыбышчу, як бы нехаця трусіў да лесу. Нехта з дружнынікаў выснуў, і алень лёгкімі прыжымі скачкамі пусціўся ў лясныя скоў. Прасачыўшы за яго бегам, Рагвалод агледзеў караван лодзіяў і скамандаваў падналегу на вёслы.

Пасля доўгіх вандраванняў па чужых краях ён варочаўся цяпер з сабранай ім дружнай паморскіх славян-варагаў дамоў, у родны Полацк, на Бацькаўшчыну.

Свой дом, свой родны Полацк Рагвалод пакінуў яшчэ малым хлапчуком. Ён назаўсёды запомніў той дзень. Раніцай яго пабудзіў незвычайны шум, грукат, тупат мноства ног. Калі ён выбег са свайго пакоя, то ўбачыў, як з дзядзінца імчаў — з лукамі за плячыма і вострымі дзідамі ў руках — атрад за атрадам конных ваяроў, кіруючыся да абарончых валоў, за якімі відаць былі вялікія людскія сціжмы. Гэта сыхліся ў лютай сечы войскі нападнікаў-кіяўлян і абаронцаў-палачанаў. Адтуль даносіўся адзін суцэльны гул бітвы, лягзат жалеза, дзікае ржанне коней. То адзін, то другі, асядланы, але без седака, конь ляцеў адтуль, як ашалелы.

Вечарам, калі незлічоныя раці добра ўзброеных нападнікаў пачалі цясніць палачанаў усё бліжэй к гораду, маці разам са слягамі сабрала Рагвалода і чатырохгадовага Тура і, плачучы ды цалуочы, падвяла іх да атрада конных княжацкіх дружнынікаў. Рагвалод, які даўно ўжо навучыўся ездзіць верхам, сам ускочыў на загадзя асядланага для яго каня. Маленькага ж Тура пасадыў перад сабой у падоўжанае сядло стары, з сівай барадой дружнынік. Старшы дружнынік адразу ж скамандаваў ехаць, і атрад патрусіў патайнай дарогай за горад, у ноч.

Многа дзён, з прываламі на начлег ехаў з княжычамі па лясных ды палевых дарогах атрад княжацкіх дружнынікаў, пакуль перад вачыма не заблішчэла зівялата вадзяная прастрань Варажскага мора. А неўзабаве паказаліся і вастраверхія камяніцы горада памаранаў.

Малых полацкіх княжычаў прывялі ў

якія хацелі адабраць у памаранаў іхнія землі, а саміх заняволіць. Не раз скрыжоўваў ён свой меч з мячамі няпрошаных гасцей.

Рагвалод быў дужы, жылісты. Усё яму ўдавалася. Але вялікай радасці не чуў: ён жа быў не дома, начамі сніўся родны Полацк, перад вачамі ўсплывалі дарагія абліччы маткі і бацькі. Ён ведаў, што адразу ж пасля яго з брацікам уцекаў кіяўляне захпілі горад, завалодалі ўсёй Полацкай зямлёй. Параненага ў сечы бацьку яны ўзялі ў палон і павезлі з сабой. Што з ім сталася потым, ніхто з палачанаў не ведаў. Маці ж, як перадавалі, асталася ў Полацку, яе быццам бы схавалі там недзе верныя князю баяры.

Але зусім нядаўна ў Полацку ўчынілася завараха. Палачане ўзялі паўстанне супраць кіяўлянаў, скінулі з трона і выгналі з горада іхняга пасадыніка. Ачоліць Полацкае княства даручылі на вечы княгіні Прадславе, Рагвалодавай мацеры. Маці згадзілася з умовай, што яна будзе княжыць да таго часу, пакуль не вернецца з-за мора яе сын Рагвалод: цяпер ён як законны полацкі князь-пераемнік павінен заняць бацькоўскі пасады. Веча з задаволенасцю прыняло гэтую прапанову.

Калі полацкія паслы прыджгалі да князя Рагвалода з запрашэннем на вялікае княжанне ў Полацку, ён доўга не затрымліваўся ў Памор'і. Сабраў дружныну, загадаў падрыхтаваць караблі-лодзіі і, шчыра развітаўшыся з паморскім князем ды ад душы падзякаваўшы яму за прытулак, разам з падлеткам-братам рушыў морам да вусця роднай Дзвіны.

Сонца ўжо ішло пад паўднёны, калі перад вачыма дружнынікаў адкрыліся камяніцы і драўляныя пабудовы Полацка. Угледзеўшы Рагвалодавы лодзіі, палачане высіпалі на бераг Дзвіны сустракаць свайго князя. Калі Рагвалод ступіў з лодзіі на бераг, яму насустрач выйшлі паважаныя баяры з хлебам і соллю на вышываным ручніку.

Многа было ў той дзень радасці ў князя. Перад вялікай сціжмай людзей пакляўся ён быць верным палачанам, бараніць Бацькаўшчыну ад ворагаў, мацаваць дзяржаву, памнажаць багацці ўсёй Полацкай зямлі.

Але самая шчаслівая была сустрэча з маткай. Слёзы радасці так і пльлі з яе вачэй, калі яна абдымала ды расцалоўвала пасталельных Рагвалода і Тура, якіх так многа гадоў не бачыла, па якіх так доўга тужыла.

Заняўшы полацкі пасады, князь Рагвалод сабраў усіх баяраў і пачаў радзіцца з імі, як аднавіць Полацкае гаспадарства і пазабіраць у кіяўлян ды ў наўгародцаў захопленыя імі полацкія надзелы.

Некалі бацька расказаў маламу Рагвалоду пра колішнюю веліч і славу Полацка. Ён жа, Полацк, быў некалі сталіцай вялікай дзяржавы Крывіі, якая распасціралася на неагляднай прасторы ад вярхоўяў Нёмана і Вялікі на захадзе — да вярхоўяў Дняпра і Волгі на ўсходзе, ад самага Чудскага возера на поўначы — да Верхняга Сожа і Дзясны на поўдні. Крывіцкімі пасяленнямі былі, акрамя Полацка, — Менск,

Магілёў, Віцебск, Смаленск, Ізборск, Пскоў, Крывіч-горад і шмат якія яшчэ. Але хцівыя кіеўскія ды наўгародскія князі, назбіраючы з усяго свету велізарныя раці, сілай паадбіралі ў Полацка многія крывіцкія землі, разадраўшы на часткі калісьці вялікую Крывію.

Яму, Рагвалоду, выпала цяпер аднавіць, вярнуць яе ў свае ранейшыя межы.

Пачаў ён з бліжэйшага Пскова. Сабраў усё полацкае войска і разам са сваёй варажскай дружнай рушыў на поўнач. Рагвалод думаў, што за свае крывіцкія ўладанні — Пскоўскую зямлю — яму давядзецца многа паваяваць. Але атрымалася інакш: пскавічане, даведаўшыся, што на іх ідзе полацкі князь Рагвалод, самі прагналі наўгародскага пасадыніка ў Пскове і з радасцю адчынілі перад палачанамі крпацкія вароты. Яны хацелі ізноў вярнуцца ў сваю даўнюю крывіцкую дзяржаву — Полацкае гаспадарства.

Пасля гэтага быў адабраны ад Ноўгарада і далучаны да Полацкай зямлі крывіцкі горад Ізборск з усімі яго землямі.

Цяпер чарга была за Смаленскам — даўнім крывіцкім уладаннем, а таксама горадам Тарапцом і ўсімі крывіцкімі землямі,

Кастусь ЦІВІКА

што цягнуліся да прытоку Акі рэчкі Протвы і вярхоўяў Масквы-ракі.

Гэтакім чынам Рагвалод адноўіць усю старажытную Крывію, сталіцай якой здаўна быў Полацк.

Але пакуль што гэта была толькі мара. Рэальным яму бачылася далучэнне на першым часе роднай крывічам Дрыгавіцкай зямлі — яна ж таксама ўваходзіла некалі ў Полацкае гаспадарства. Туды ён намерыўся паслаць пасталелага ўжо і памужнела брата Тура...

Малады князь Тур з радасцю згадзіўся на братаву прапанову. Ён сам хацеў гаспадарыць. І ён зробіць усё, каб асвоіць і адбудаваць Дрыгавіцкую зямлю, далучыць яе з усімі багаццямі да бацькавай спадчыны — Полацкага княства. Тур не пабіцца ніякіх перашкод, ніякай небяспекі. Бо і ваяваць, бараніцца ад ворагаў патрапіць: ён жа добра патачыў свой меч аб варожыя шаломы ў баявых паходах разам з братам Рагвалодам.

З-за цёмнай паласы наддзвінскага лесу ўжо ўзыходзіла сонца, калі Тур з дружнынікамі адчалваў на лодзіях ад берага. Хоць і не лёгка было плысці ўверх па Дзвіне, усё ж грабчы, маладыя дужыя паморцы, даволі хутка гналі ўперад лёгкія паслухмяныя лодзіі. Галоўнае — далысці да волака, а там, па Дняпры, самі рачныя хвалі добра памогучы грабцам.

Тур стаў на карме і з цікавасцю аглядаў новыя, раней не бачаныя прасторы, што адкрываліся перад ім. Над галавой з прарэзлівым крыкам кружылі бакасы ды кнігаўкі, высока ў мрахх луналі, ледзьве варушачы крыламі, буслы, з-за лесу чуліся працяжныя, з мілагучнымі ноткамі крыкі журавоў.

Калі праз некалькі дзён лодзіі перацягнулі волакам у Дняпро, плысці і праўда стала веселей: хуткасць падвоілася. Радавалі вока высокія, абрывістыя берагі з маленькімі ямкамі-пярочамі ластаўчыных гнёздаў. Далей пайшлі лазнякі ды ракітнікі. І

вось — шырокае вусце Прыпяці. Лавы ўзбярэжнага чарота, неаглядная асаковая пойма ракі. А за поймай усталелі мройныя хваёвыя бары, адкуль пльвіў духмяны пах жывіцы, ішлі насустрач вясёлыя беразакі, усплывалі цёмнаватыя альшанкі. Там-сям кідаліся ў вочы з карэннем вывернутыя навалыніцай стромкія чырванастволяыя хвой — на вываратнях вабна жаўцеў пясок.

Убачыўшы больш высокі бераг, князь Тур загадаў прычаліць да яго: яму не цяпелася бліжэй агледзець гэтую поўную шчабятлівага птаства і сініх туманоў зямлю, ступіць на яе нагой. Калі лодзіі паставілі на прычал, ён разам з дружнынікамі напрасатаваў на сушышы груд, дзе высіліся разгалістыя дубы з шырокімі парэпанымі камлямі. Хоць паўдзённае сонца добра ўжо прыпякала, тут, пад густой лістотай перапеленых паміж сабой کروناў, быў суцэльны цені і халадок: сядзі ды адпачывай. Але князю Туру не сядзелася на месцы, і ён падаўся далей, дзе пачыналіся шырокія лугі ды верасовыя хвайнякі.

Вельмі спадабалася князю Туру Дрыгавіцкая зямля. Гэтулькі тут птушак, звяроў! Яму пападаліся сляды мядзведзяў, ласёў, казуль, тураў, а то і самі гэтыя звяры. У сваёй вандроўцы напаткаў князь Тур і некалькі дрыгавіцкіх паселішчаў. Людзі спачатку кідаліся ўцякаць ад невядомых узброеных людзей у лес, а калі ўбачылі, што яны і не думуюць рабаваць іх падворкі ды хаты, чыніць ім што-небудзь кепскае, пачалі не без асцярогі варочацца назад, знаёміцца з прыбышчамі, расказаць ім пра сябе, пра іхні край ды абывай.

Праз нейкі час Тур з дружнынікамі ізноў вярнуўся да свайго прычалу. На зялёнай прагаліне між дубоў загадаў зрабіць прыстанак. Дружнынікі адразу пачалі высікаць у лесе стаякі ды жэрдкі, намацаў густыя яловыя лапкі і ладзіць часовае жылло. Паставілі шалашы. Між імі змайстравалі вялікі шалаш для князя. Пасля заходу сонца ён, здарожаны вандроўкамі па краю, лёг на падасланую сухую траву паўзверх яловых лапак і адразу ж заснуў глыбокім сном.

Спіць князь Тур у самым цэнтры Дрыгавіцкай зямлі пад шырокімі векавымі дубамі і сніць дзівосны сон. Быццам ляжыць ён на высокім-высокім возе сена і бачыць перад сабой прыгожыя сасновыя дамы ды каменныя палацы, шумныя мнагалюдныя вуліцы вялікага і светлага горада. А за ім і там і сяма — раскінуліся ўдалечыні і ззяюць сонцам на сярэбраных дахах такія ж цудоўныя, такія ж светлыя гарады.

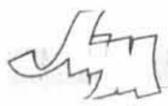
Прачнуўшыся, расказаў князь Тур сябрам-дружнынікам пра свой незвычайны сон. І ўсе ў адзін голас казалі князю, што гэта быў не просты сон, а прарочы. Тады загадаў князь Тур будаваць на гэтым месцы сапраўдны горад. І закіпела сярод лясной глушчэцы на ўзвышаным беразе Прыпяці работа. Спачатку, як кажа паданне, дружнынікі расчысцілі вялікую пляцоўку, насыпалі на ёй тоўсты слой рачнога пяску, па ім — трохаршынны слой дробнага вугалю ад спаленага навакольнага лесу, а вышэй вугалю накідалі бярозавай кары, потым — бітых гаршкоў, звярыных касцей і ўсё гэта прыкрылі слоём рыбінай лускі, якую прысыпалі зямлёй. Адразу ж пасля ўсяго гэтага пачалося вялікае будаўніцтва. Дзень і ноч разносіўся па наваколлі гучны стукат сякер, гоханне аб зямлю падсечаных камлюкаватых хвой, людскі гоман.

Многа ці мала прайшло часу, але на ціхалынай Прыпяці ўстаў светлы горад са звонкімі сасновымі дамамі і цудоўнымі палацамі. Назвалі гэты горад імем самога князя Тура — Тураў горад, або проста Тураў.

Пасярэдзіне горада быў выкапаны вялікі калодзеж, які здавён называлі людзі Туркалодзежам. Расказвалі, што ў ім былі асытры дны: меднае, сярэбранае і залатое.

Тураў стаў сталіцай усёй Дрыгавіцкай зямлі, Тураўскага княства. Нібы спраўджваючы Тураў сон, адзін за адным усталелі ў княстве новыя гарады — Бярэсце, Пінск, Слуцк, Клецк, Рагачоў, Мазыр, Капыль, Камянец, Мельнік, Драгічын, Бельск, Брагін...

Тураўскае княства, хоць і было самастойным, але дзейнічала заадно з Полацкім гаспадарствам, складала з ім адно цэлае. Палачане і дрыгавічы памагалі адны адным, хадзілі ў баявыя паходы на агульных ворагаў. Нідзе ў летапісах і іншых гістарычных крыніцах мы не знойдзем аніякіх звестак пра сярэчкі паміж імі. І гэта можна зразумець: наслялялі іх родныя паміж сабой плямёны, вельмі блізкаія сваімі звычаямі і мовай. Нездарма ж яны разам з радзімічамі Пасожжа склалі потым адзіны беларускі народ.

Юбілей Ніла Гілевіча ў Балгарыі

Шырока адзначана 70-годдзе народнага паэта Беларусі ў Балгарыі. Гэта не дзіўна. У братняй краіне за Дунаем імя Ніла Гілевіча — адно з самых вядомых і шанаваных замежных літаратурных імён.

Беларускі паэт, перакладчык і літаратуразнавец, ацэнены там ужо даўно і высока. Ён — ганаровы грамадзянін горада Враца — цэнтра вобласці, на тэрыторыі якой загінуў легендарны Хрыста Боцеў, лаўрэат Міжнароднай прэміі імя Х. Боцева (за пазію і публіцыстыку), кавалер ордэна Кірыла і Мяфодзія (за пераклады). Кнігі Н. Гілевіча выдаваліся ў Балгарыі шмат разоў, і не толькі пазію, але і манаграфія "Верная вялікім заповятам".

Ніл Гілевіч падарыў беларускім чытачам цэлую бібліятэку балгарскай літаратуры: каля трохсот балгарскіх паэтаў і пісьменнікаў загаварылі дзякуючы яму на мове Купалы і Коласа. Гэта — звыш тысячы вершаў і паэм, дзесяткі апавяданняў, аповесці, раманы, эсэістыка, народныя песні. Як піша Найдзэн Вылчаву, "мала ёсць іншакраінцаў, якія зрабілі штосці такога для нашай культуры, для нашай літаратуры, як Ніл Гілевіч — адзін з найпапулярных у гэтых адносінах, найглыбока унікальных у балгарскую славеснасць, найталенавіта перадаўшых сілу балгарскага слова ў сваёй мове". Дададзім да гэтага: яго пяру належаць сотні дзве артыкулаў пра Балгарыю і балгарскую літаратуру.

70-годдзе паэта вельмі прадстаўніча адзначыла галроўная пісьменніцкая газета "Балгарскі пісьцель", прысвяціўшы гэтай падзеі цэлы разварот: два артыкулы (Н. Вылчав і С. Пантанева), урывак з ліста юбіляра, 4 фотаздымкі і дзесяць вершаў у перакладзе Э. Аляксавіч. Другая пісьменніцкая газета "Літаратурен форум" надрукавала артыкул Н. Вылчавы "Быў і ёсць...", змясціўшы там жа рэспрадукцыю вядомай карціны мастака Л. Дударэнка "Быццё, Караткевіч, Гілевіч". Газета "Русія" апублікавала вялікае інтэрв'ю з юбілярам "Дзячыні Балгарыі і балгарскім сбрам", газета "Страма" — размову з Н. Гілевічам пад назвай "Непаўторная пазыцыя мова братэрства". Фонд "Славяне ўзнагародзіў беларускага паэта дыпламам — за агульнапрызнаную дзейнасць дзеля развіцця славянскай узаемнасці і паглыблення сувязяў і супрацоўніцтва між славянскімі краінамі і іншымі народамі". Старшыня фонду прафесар З. Захарыяў пераслаў юбіляру афіцыйны прывітаньні ліст, у якім імя Ніла Гілевіча называе адным з самых яркіх у сучаснай сусветнай паэзіі і падкрэслівае, што Балгарыя ганарыцца такім сбрам балгарскай літаратуры і культуры.

У гарадской бібліятэцы горада Ляскавец аформлены спецыяльныя куткі, прысвечаны жыццю і творчасці беларускага паэта. Экспазіцыя не часовая, а са сталай прапіскай і будзе папаўняцца новымі матэрыяламі.

М. М.

Свята ў будні дзень

Сустрэча з вядомымі літаратарамі — гэта заўсёды свята. Але калі іх творы чаканыя, іх хочацца слухаць і чытаць, дык захапленню няма меж. Днямі на гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка завіталі менавіта такія госці: Віктар Шніп, Уладзімір Марук і Станіслаў Валодзька. Іх пазытыўныя радкі паклікалі нас у краіну Паззіі.

На сустрэчы было так пазытыўна і весела (гучалі пароды і гумарыстычныя вершы), што мы, слухачы, нават не заўважылі, як праляцеў час.

Слухаючы расповеды і творы паэтаў, мы поўніліся адчуванням, што беларуская мова і літаратура не загінуць, бо ёсць такія шчырыя на Беларусі, як нашы госці. Здаецца, дзе толькі бяруцца ў іх такія мілагучныя і прыцягальныя радкі, рыфмы. Кожны з прысутных жадаў узяць ад сустрэчы хоць кроплю пазытыўнага святла і цяпла, што падарылі нам паэты.

Хочацца падзякаваць за такія святы нашаму выкладчыку беларускай мовы Мікалаю Віктаравічу Шабовічу. Менавіта дзякуючы яму мы за той невялікі час, што вучымся ва ўніверсітэце, змоглі сустрэцца з многімі выдатнымі літаратарамі. Спадзяёмся, што такіх сустрэч будзе яшчэ шмат.

Таццяна ВІТТ,
студэнтка 106-й групы гістарычнага факультэта БДПУ імя Максіма Танка

НАЧНЫЯ ЎСТАМІНЫ

(Заключэнне. Пачатак на стар. 8—9)

Шаура запрасіў да сябе мяне. І мы вельмі па-свойску, бадай па-сяброўску гутарылі, як ніколі раней. Касыгіна чакалі доўга. Нарэшце падыйшлі два "Зісы", і старшыня падняўся ў "Лі" на парадным трыне. З ім два чалавекі (усяго два!) з невялікімі чамадамамі. Не маглі ж таджыкі, якія шумна гутарылі на роднай мове, быць пераапраўнымі кадрабістамі, добрая палавіна з іх — жанчыны.

У палёне Шаура заснуў. Прачнуўся — і як спалохаўся. Апраўдаўся:

— Замаўляў. Учора ездзіў у Віцебск.

— На пахаванне Дорскага?

Ён зірнуў на мяне, як на блазна. Адказаў па-руску, хоць дагэтуль гутарылі мы з ім па-беларуску. Ён добра валодаў роднай мовай:

— Много чести.

Што ўдарыў мяне. Каму много чести?

Няшчаснаму Дорскаму ад таго, што на яго пахаванні ў каравуле пастаяў бы Шаура?

(Посіф Дорскі — шматгадовы дырэктар тэатра Якуба Коласа, паўгода назад быў прызначаны дырэктарам студыі "Беларусьфільм". Сям'я засталася ў Віцебску, і ён наведваў яе на ўласнай "Победе", сам за рулём. Паехаў перад мінулым выхадным. І ці то заснуў за рулём, ці здало сэрца, чалавек ён быў вельмі поўны, з задышкай, але пад Оршай разбіўся насмерць).

Мошна ўразіла мяне гэта "много чести".

Дык вось як наш ідэалаг думае пра нас, сваіх апякунаў! Жаж! І ў міг страціў я да яго ўсю павагу, хоць перад тым у размове я пранікся гэтай павагай, думаў: "Разумны ж чалавек!"

Гадзіны праз дзве палёту Шауру запрасілі ў салон да Касыгіна. Выйшаў ён адтуль, можа, праз гадзіну з выглядам імянініка. Не слова не сказаў, пра што было размова. *Много чести* — мне.

У Душанбе Касыгіна сустрэкалі з дывановай дарожкай, добрая паўсотня людзей. Шауру асобна чалавекі тры пасля таго, як дарожку скаталі. А потым ужо мы чакаваліся са сваімі калегамі.

З'явіўся ён толькі на вечары-адкрыцці Тэатра беларускай літаратуры з калегамі сваім таджыкам. А між тым асабіста для мяне паездка па Таджыкістане была незабыўнай. Казкай. Такага ўражання не было ні ад Малдавіі, ні ад Латвіі, ні нават ад Арменіі, дзе было грандыёзнае святкаванне стагоддзя з дня нараджэння Аванеса Туманяна, і з добрай сотняй пісьменнікаў з усіх рэспублік ездзілі Мікаян і Баграмян. Як іх сустрэкалі армяне ў гарадах і сёлах!

У хуткім часе дарогага Васіля Філімонавіча забралі ў Маскву ў ЦК КПСС, за гадчыкам аддзела культуры. Заслужыў. Умеў іграць на гармоніку. Сустрэкаючыся ў Маскве на з'ездах і пленумах СП СССР, ён аддаваў беларусам асаблівую ўвагу і няўменна запрашаў:

— Заходзьце. Раскажыце, як там мае землякі.

У мяне не было аніякага жадання заходзіць. Андрэй Макаёнак хацеў зайсці. Не Шаура яго цікавіў — ЦК, яго інтэр'ер, ахова, сістэма прапускоў. Няўжо спела камедыя пра такую ўстанову? Перабольшваў свае магчымасці сатырык.

Званілі колькі разоў. І мелі адказ сакратаркі: "У ад'ездзе". "На сакратарыяце", "Заняты". Апошні раз: "Васіль Філімонавіч прымае мастакоў". І Андрэй вылаяўся:

— Пайшоў ён, знаеш куды. Падумаеш, фігура!

Але ж, любіў Васіль, сын Філімонаў, мастакоў. Расказвалі масквічы. Калі Гарбачоў і Якаўлеў з дапамогай Шауры развалілі партыю, і былы загадчык аддзела мусіў ачысціць дачу ЦК, то разам з іншым дабром вывез 200 (!) арыгінальных карцін мастакоў з усіх рэспублік. Плюс скульптуры, адліттыя з каштоўных металаў. Цікава, у каго зараз гэта калекцыя?

P.S. Між іншым, Васіль Быкаў і Аляксей Адамовіч неаднойчы былі на прыёме ў Шауры, як правіла, пасля замежных паездак — са справаздачамі. Негаваркі Васіль пра гэта не раскаваў. Аляксей раскаваў нам з Андрэем з гумарам: як Шаура іх выходвае. Выхаванцель!

Незвычайны чытач

Недзе ў сярэдзіне пяцідзсятых гадоў у мяне пачаліся nelaды з жыватом, здаецца, ставілі дыягназ гастрыт ці, можа, каліт, дакладна не помню. Урачы парэкамендавалі курортнае лячэнне — Есентукі. Паехаў. У нялепшы час — напрудвесні. Мабыць, спадзяваўся, што на Каўказе будзе цёпла. А там, як у нас, у сакавіку па начах марозіла, а ў некаторыя дні падаў мокры снег.

Для ахоўнікаў здароўя я не стаў яшчэ

фігурай, хоць мой раман "Глыбокая плынь" быў адзначаны Сталінскай прэміяй і перакладаўся на некаторыя мовы народаў СССР. Браты-пісьменнікі і выдаўцы прызнавалі мяне, маладога лаўрэата, сталым літаратарам. Але мая сціпласць не дазваляла выбіваць у розных органах бытавыя даброты. Добрую кватэру, чатырохпакаёвую, мне вылаў Саюз пісьменнікаў у доме, збудаваным за сродкі Літаратурнага фонду. "Быў час, была эпоха", як пісаў ананімны аўтар у паэме "Сказ пра Лысю гару". Але, быў час, быў Саюз пісьменнікаў, самая значная ідэалагічная арганізацыя ў кожнай рэспубліцы, і пры Саюзе пісьменнікаў СССР існаваў Літфонд, якому адлічвалася, здаецца, шэсць працэнтаў ад усіх літаратурна-мастацкіх выданняў. А было іх безліч! Адзін Горкі, Шолахаў, Лявонаў, кожны з іх, маглі карміць калі не рэспубліканскую, то абласную арганізацыю напэўна.

Аднак я адхіліўся ад гэтых; пра саюз і літфонд таго часу варт а напісаць асобна. Карацей, лячэбная ўстанова, да якой я быў прымацаваны, выдала мне пушэчку ледзь не ў самы заходны санаторый Есентукоў — "Пралетарскі".

Першыя дні я жыў у пакоі на траіх. Адзін з іх — малады ўзбек з вельмі загадкавым захворваннем: ад яго "спускаў паветра", якое ён, па парадзе ўрачоў, не трымаў, ішоў такі незвычайны смурод, ад якога нармальных хворых ванітавала.

Толькі пасля размовы з урачом — сталай жанчынай, якой я назваў сваю прафесію, можа, і пра прэмію сказаў, мой "ранг узняў" і перавялі ў палату на двух. Трапіў я да калегі па майі тэхнікумаўскай прафесіі, якую я за вайну і дзесятак пасляваенных гадоў ушчэнт забыў, — да інжынера керамічнага завода. Інжынер гэты, ровенскі жўрэй, як і большасць людзей яго нацыянальнасці, быў чалавекам шырокаадуканым, дасведчаным не толькі ў цэгле — у палітыцы і нават літаратуры, толькі пра вайну не любіў гаварыць: у яго фашысты расстралялі маці, жонку, траіх дзяцей. З ім было цікава.

Але, узгадваючы гэтага свайго суседа, я адчуваю віну перад ім: не магу ўспомніць яго прозвішча. Але імя помню: Яўхім Майсеевіч.

Працэдур у нас былі розныя, нават, помню, на вадарой мы хадзілі да розных крыніц, і ў першую палавіну дня амаль не бачыліся. Між іншым, у Яўхіма было вельмі многа працэдур (выпрасіў столькі, ці што?), а ў мяне зусім мала. І я сумоваў.

У санаторый нават добрай бібліятэкі не было. Праўда, урыўкамі я пісаў — раман "Крыніцы". Запомніў гэта па незвычайнай прыгодзе. Напісаныя старонкі чамусьці вырашыў адаслаць далому цэннай бандэралю. Чаму прыйшла такая фантазія — не ўцялю: баяўся, што ў поездзе ўкрадуць? Але прыхаў дадому, а бандэралі няма. Вось табе і цэнная! Для мяне гэтыя старонак дваццаць былі бяспцённымі: я перажыў роспач. Не адзін я — Маша таксама. Сеў аднаўляць напісанае. Пакутлівая праца. Але на пошце бываюць і не такія дзівосы: чытаў нека, што адзін ліст ішоў нешта гадоў пяцідзесяць ці больш і не дзе-небудзь у нас — у звышакуратнай Англіі.

Прыйшла і мая бандэралю, абадраная, як мышы яе грызлі. Праз месяц ці больш. Параўнаў два варыянты аднаго і таго ж раздзела. Першы, напісаны на санаторнай тумбачцы, аказаўся лепшы — больш эмацыянальны, акруглены, героі жывейшыя. Ці захаваліся гэтыя рукапісы? Калі і захаваліся, то дзеці здалі іх у музей-архіў літаратуры і мастацтва.

Аднак зноў я адхіліўся.

Людзі мяне заўсёды цікавілі — мала ж аднаго інжынера. У калідоры, у сталаўцы я заводзіў размовы. Прафесіі сваёй не выдаваў — прасячком прыкідваўся.

Недзе пад канец лячэння, за тыдзень да ад'езду, мяне зацікавіў адзін чалавек. Ён ледзьве не ўвесь дзень сядзеў у канцы калідора каля вакна і... чытаў. Але як чытаў! Не вачамі — рукамі. Ён быў сляпы.

Я тады не ведаў, як называлася азбука, не бачыў, як чыталі сляпыя. Упершыню ўбачыў. Спыніўся перад ім і доўга глядзеў, як чуючы пальцы яго хутка бегаюць па старонцы, дзе замест звычайных літар — дзірачкі, як накілены шылам. Але рукі — само сабой. Цікавей было назіраць, як працтытанае адбіваецца на яго твары: хмураць, злосць, радасць, здзіўленне, захапленне.

Я стаяў не вельмі блізка, але чалавек пачаў мяне, адарваўся ад сваёй незвычайнай тоўстай кнігі, спытаў:

— Вы хочаце нешта сказаць?

Я разгубіўся:

— Не, я так. Мне проста цікава, як вы чытаеце.

— Што ж тут цікавага?

— Вы хутка чытаеце.

— Не так хутка, як вы.

Мне здалася, што яму не спадабаўся мой камплімент, і я папрасіў прабаўнення.

На другі дзень я спыніўся яшчэ далей, не адрываючы позірку ад яго пальцаў, якімі ён чытаў. Але і з такой адлегласці ён пачаў і, што самае дзіўнае, пазнаў мяне.

Адарваўся ад кнігі, спытаў:

— Гэта вы? Учарашні?

— Я.

— Вы стары, малады?

— Вашых гадоў. У мяне была кантузія, і я месяц нічога не чуў... Але, на шчасце, абышлося...

— У мяне з малых гадоў. Мясце ударылі на галаве.

— Хто? Равеснік?

— Не. Стары. Я па яблыкі залез.

— Сволач ён, гэты стары: так біць малаго.

— Мама мая кажа, што Бог пакараў яго. Ён павесіўся. Вы верыце ў Бога?

Сярод простых людзей, незнаёмых асабліва, гэта было самае цяжкае пытанне. Нека мяне спытала мая родная цётка, і я круціўся, як уюн на патэльні. Што адказаць гэтаму сляпому? Ды не, я не разгубіўся. Меўся адказ, які аспрэчыць ніхто не мог.

— Я камуніст.

— А-а, — сказаў сляпы і як бы страціў цікавасць да мяне. Мабыць, сам ён верыў у Бога ці, можа, яму хацелася выгаварыцца, паспрачацца.

На трэці дзень я падышоў да яго смела, павітаўся, як з добрым знаёмым, і адразу спытаў:

— А што вы чытаеце? — учора я быў упэўнены, што чытае ён Евангелле, не дарэмна спытаў, ці веру я ў Бога.

— "Глубокое течение".

— Што-што?

— Раман "Глубокое течение". Не чыталі? Цікава.

Я запытаўся ад нечаканасці, праглынуў усе словы. Другой такой разгубленасці не помню. Што адказаць? Што я — аўтар? Не паверыць! Безумоўна, не паверыць! Аўтар такога рамана — на мову сляпых перакладзены! — у заходным санаторыі! Засмеяцца ў твар. Ці ўвогуле пачаў да такой маперы. Ці падумае, што ў мяне не ўсё ў парадку ў галаве. Для яго ўсё роўна, што я сказаў бы, бышам напісаў "Ціхі Дон".

Баючыся прадаўжаць размову, стаіўшы дыханне, я на дыбачках адышоў ад незвычайнага чытача майго. І больш не падыходзіў — ні ў той дзень, ні ў наступны. А так хацелася сказаць яму! Шчыра: хто з нас, творцаў, не славалюбны? Усе! А раптам чалавек паверыў бы! Якая для яго, гаротнага, была б прыгода: пагутарыць з самім аўтарам. Як раскаваў бы ў сям'і сваёй, знаёмым!

Чаму ж я не магу сказаць яму? Чаму? Што мяне стрымлівае? Слепата яго? Любому, хто чытаў бы любую маю кнігу на любой мове, я, напэўна, не пасаромеўся б прызнацца ў сваім аўтарстве.

Не быў хвальком, рэкламшчыкам, але і асаблівай, дзясочай, сціпласцю ці сарамлівасцю не вызначаўся. Ды якая гэтая пахвальба — прызнацца, што ты сачыніў гэтую кнігу: на вокладцы ж тваё імя, прозвішча, ды і партрэт часта змешчаны. Дык чаму ж я не магу сказаць сляпому, што ён чытае маю кнігу? Прайшло ледзьве не паўстагоддзе, і я не магу вытлумачыць гэты псіхалагічны феномен.

Праўда, і да таго ў мяне былі два выпадкі, калі я не прызнаваўся ў аўтарстве, але там былі зусім іншыя сітуацыі, адна залішне сур'ёзная, другая камічная.

Ехаў у цягніку і пачуў, як два мужчыны раскавалі адзін аднаму пра сваё партызанства. Партызанілі яны ў адным злучэнні, але ў розных атрадах. Размова ішла аб прарыве Рэчыцкай брыгады з блакады. Калі я пісаў "Глыбокую плынь", я ведаў далёка не ўсё, бо меў расказы радавых партызан, камандзіраў невысокага рангу. Ды і логіка развіцця сюжэта і характараў патрабавала майі аўтарскай фантазіі, у шмат якіх дэталях далёкай ад рэальнай гісторыі. Праўда, пасля, калі я пазнаёміўся з камандзірамі брыгады, пачуў іх расказы, хоць і ў іх было нямама супярэчнасцяў, я, магчыма, напісаў бы блакадныя раздзелы інакш. Але ці лепш? З'ява жыцця, не прапушчанага праз творчую фантазію, часта ідзе не на карысць мастацкаму твору.

Дык пра вагонную размову. Адзін быў партызан раскаваў другому якраз пра блакаду і раскаваў амаль жа слова ў слова так, як падзея гэтая была адлюстравана ў

Міхась ПЯНКРАТ

рамана. Гэта здзіўля мяне. Аднак і парадвала: во як уздзеінічае раман нават на партызан!

Што я мог сказаць? Аспрэчваць? Якімі аргументамі? Да расказаў Палавінкі, Кожара ў мяне не было іншай версіі. Ды і пазней, калі пагаварыў з самімі блакаднікамі, пераканаўся, што камандзір злучэння Кожар, які сам не быў у блакадзе, штаб яго знаходзіўся на левым беразе Дняпра, ведаў агульную сітуацыю, але не мог ведаць лёсы людзей — маіх герояў, тых жа Мікалая ці Таццяны Маеўскіх. Раман мае зусім іншыя законы сваёй пабудовы, чым дакументальная проза. Во прыклад: "Вайна і мір" перажыла дзесяткі мемуараў удзельнікаў вайны з Напалеонам.

Даказваць гэта вагонным суб'яседнікам я не мог ды бадай што і не ўмеў яшчэ.

Другі эпізод. Ехалі некалькі з Макаёнкам на маёй ці яго "Волзе" на рыбалку на Бярэзіну. Здаецца, у Асіповіцкім раёне зайшлі ў сельскую краму. Першая цікавасць — кнігі. Іх было нямала, не тое, што ў наш "культурны час". І раптам Андрэй паказвае:

— Паглядзі, паглядзі, што стаіць! Стаяла "Глыбокая плынь". Але — якая! Зачытаная да дзірака. Партызаны на вокладцы — як гразею выпакананы. Мне ажно шкада стала кнігі. І дзіўна: такую прадаваць!

Крамшчыца спалохалася, калі Андрэй, мажны мужчына, у капелюшы, строга спытаў:

— Вы прадаеце такую кнігу? Апраўдвацца жанчына пачала: — Я нядаўна прыняла магазін, і мне яе такую перадалі. Былая прадаўшчыца давала яе ўсім чытаць. Такая дабрачка! Зачыталі, а мне цяпер думай, як яе прадаць. Хто купіць такую мурзатую? Будзе рэвізія — уцэннім ці спішам.

— Мы купім, — сказаў я. Знаходка — мець у сваёй бібліятэцы такі зачытаны экзэмпляр!

— За поўную цану? — здзіўлілася крамшчыца.

— Не, не за поўную, — сказаў жартульнік Андрэй. — У прыдачу вунь дзве тыя запыленыя пляшкі, што на верхняй паліцы.

У жанчыны расшырыліся вочы, у іх заіскрыўся страх.

— Тая пляшка — семдзесят рублёў. Каныяк армянскі. Ён ужо гадоў пяць стаіць тут. Хто за такую цану можа купіць? За месяц калгаснік не зарабіць.

— Мы купім, — сказаў Андрэй, дастаючы з кішэнні пачак чырвоных трыштак.

— Ой, бабачкі! Вы паглядзіце! — здзіўленая і ўзрадаваная жанчына звярнулася да пакупнікоў, іх было чалавек сем. — Во гэта людзі!

— Мы не людзі. Мы — камедыянты. Не зразумелі.

Крамшчыца спачатку ўзяла грошы, паглядзела адну купюру на святло, потым дастала каныяк, аспярожна, старанна, па-жаночаму ласкава выцерла ручніком пыл. Кнігу кінула на прылавак без павагі — мне: на табе, пакупнік, за дзесятку! Ды сам я і не разлічваўся, багаты рыбак разлічыўся.

Выйшлі на вуліцу. Андрэй весела засмяяўся:

— А знаеш, што я зараз зраблю? Пайду і скажу, хто напісаў кнігу.

— Не дзівак, Андрэй, не павераць. Письменнік у парваных штанах?

— Павераць.

Палажыў у машыну бутэлькі і вярнуўся ў краму. За ім выйшлі на ганак усе — прадаўшчыца і пакупнікі.

— Глядзіце, які ён. Нізенькі, тоўсенькі... Але з галавой.

Дзве старыя жанчыны пакланіліся мне. Разгубіўся, як ніколі раней, хоць прысутнічаў ужо на многіх чытацкіх канферэнцыях, на якіх мяне перахвалівалі.

Што рабіць? Памахаў людзям рукой.

— Жывіце шчасліва, — і нырнуў у машыну, за руль.

— Пішыце больш! — крыкнула крамшчыца.

Гісторыю гэтую я і Андрэй расказвалі неаднойчы калегам — як анекдот.

Размову ў поездзе ўспомніў хіба толькі тады, калі пазней гутарыў з Кожарам, Рудаком. Але калі тое было! Успомніў зараз, калі пачаў запісваць свае начныя ўспаміны. Эпізод са сляпым забыўся, як і дзесяткі, сотні іншых сустрэч з рознымі, часта незвычайнымі людзьмі. Усяго ўспомніць нельга, а запісаць — тым больш. Запісаў — успамін ажыў. І чалавек, які чытаў пальцамі! Дзякуй асветніку, які здолеў письменнасць падарыць калектам, — Брайлю. Дакараю сябе, што не прызнаўся сляпому ў сваім аўтарстве.

Беларуская літаратура панесла вялікую страту — 22 лістапада пайшоў з жыцця паэт і празаік Міхась Пянкрат.

Міхайлавіч Пянкрат нарадзіўся 28 жніўня 1918 года ў вёсцы Карпілаўка Чэрвеньскага раёна ў сялянскай сям'і. Пасля заканчэння сямігодкі вучыўся ў Смільавіцкім сельскагаспадарчым тэхнікуме, дзе атрымаў спецыяльнасць агранома. Восенню 1939 года пайшоў службы ў Чырвоную Армію, удзельнічаў у савецка-фінляндскай вайне, быў цяжка паранены. Пазней уладкаваўся на працу ў рэдакцыю рудзенскай раённай газеты "Большавіцкі

сцяг". Падчас Вялікай Айчыннай вайны наладзіў сувязь з парты-

занами, быў сувязным брыгады "Красное знамя", якая дзейнічала на Міншчыне, пасля быў прызначаны памочнікам начальніка штаба брыгады. У 1945 годзе пераехаў у Мінск, працаваў у рэдакцыях газет, у часопісе "Вождь".

Першы верш паэта пабачыў свет у 1937 годзе ў газеце "Чырвоная змена". Пазней многія яго вершаваныя творы друкаваліся ў газетах "Літаратура і мастацтва", "Піянер Беларусі", "Комсомольская правда", у часопісах "Польмя", "Смена", "Крокодил". У 1956 годзе выйшаў першы зборнік вершаў "Салаўіны бе-

раг", пасля былі выдадзены шматлікія сатырычныя і гумарыстычныя зборнікі нарысаў і апавяданняў пра сучасную вёску, апавесці "Буян", "Шчасце маё", "Ведрыцкія напевы", "Не астудзі сваё сэрца". Ён выдаў некалькі зборнікаў апавяданняў для дзяцей. Письменнік быў узнагароджаны ордэнам Айчыннай вайны 2-й ступені, медалямі.

Светлая памяць пра Міхаса Міхайлавіча Пянкраты — патрыёта, грамадзяніна, адданага сына Айчыны — назаўсёды захаваецца ў нашых сэрцах.

Саюз беларускіх пісьменнікаў

ПАМ'ЯТЬ

Ён любіў беларускую літаратуру...

Юрый Іванавіч Сураўцаў добра ведаў і па-сапраўднаму любіў беларускую літаратуру, з нязменнай павагай ставіўся да яе таленавітых творцаў, сачыў за іх творчым лёсам, радаваўся іхнім удачам. Аднак сёння цяжка прымірыцца з думкаю, што ўжытыя тут словы «быў», «любіў» мы вымушаны прамаўляць толькі ў мінулым часе... Так, Юрыя Іванавіча не стала... Пайшоў з жыцця таленавіты крытык, удумлівы, сур'ёзны вучоны, тэмпераментны публіцыст. Амаль пяцьдзесят няпростых, багатых на драматычныя падзеі гадоў працаваў Юрый Іванавіч у розных літаратурных жанрах і ў кожным пакаванні прыкметны творчы след. Сфера яго інтарэсаў як крытыка, даследчыка вельмі шырокая. Гэта і заканамернасці літаратурнага працэсу, прырода і функцыі крытыкі, жанравая структура буйных эпохічных форм, пазытыўнае майстэрства, нацыянальная спецыфіка літаратуры... Шматлікія артыкулы, літаратурныя агляды, кнігі пра Юхана Смула, пра Міколу Бахана, манераграфіі «Людзі мастацтва і навукі ў сучасным савецкім рамане», «Неабходнасць дыялектыкі», «У 70-я і сёння» былі прыкметнай з'явай літаратурна-творчага жыцця 60—80-х гадоў. Яны і па сённяшні дзень не страцілі навуковай і пазнавальнай вартасці. І беларускія мастакі слова таксама заставаліся ў цэнт-

ры зацікаўленасцяў Сураўцава-крытыка. Яго ўвагу прыцягвала невычэрпная спадчына вялікага Купалы, не раз звяртаўся ён і да творцаў І.Мележа, І.Шамякіна, В.Быкава, Р.Барадулліна, І.Чыгрынава, В.Казько. Пра кожнага паэта ці празаіка крытык здолеў сказаць сваё, арыгінальнае слова. Асабліва ценіў ён наватарскі характар іх мастацкіх пошукаў, адкрыццё новых герояў, асваенне новых пластоў рэчаіснасці. Дык і не дзіва, што да трапных меркаванняў, узважаных думак Юрыя Іванавіча як аўтарытэтнага крытыка аўтары заўжды прыслухоўваліся, цанілі ягоны густ, тонкую назіральнасць, даражылі парадзімі. І дзейнасць беларускіх навукоўцаў, крытыкаў ніколі не пакідала Юрыя Іванавіча аб'якавым, пра што яскрава сведчаць ягоныя водгукі на акадэмічную «Гісторыю беларускай літаратуры» і «Нарысы па гісторыі беларуска-рускіх літаратурных сувязяў». У асабе Сураўцава-рэцэнзента аўтары шматомных калектыўных прац знайшлі ўважлівага, зацікаўленага чытача, прычынопавага крытыка і добраўмысленага дарадцу. Не магу не прыгадаць і таго, што Юрыя Іванавіч быў даволі частым госцем у Інстытуце літаратуры, меў трывалыя сяброўскія стасункі з Навумам Перкіным, з Віктарам Каваленкам.

Як адзін з кіраўнікоў пісьменніцкага саюза Юрыя Іванавіч, аддамо яму належнае, нямала

зрабіў у наладжванні трывалых кантактаў паміж прадстаўнікамі розных літаратур, уключаючы і беларускай. Ён імкнуўся надаць літаратурным сувязям жывы характар, напоўніць гэтыя паняцце рэальным зместам. Ды і асабісты выступленні Сураўцава на пісьменніцкіх з'ездах, пленумах, падчас творчых сустрэч і «круглых сталаў» вызначаліся ўзважанасцю ацэнак, былі прасякнуты шчырым клопатам пра лёс нацыянальнай літаратуры, яе заўтрашні дзень. Мусіць жа, невыпадкова адна з апошніх прац Юрыя Іванавіча мае назву «Да разумення спецыфікі беларускай культуры». Нягледзячы на ўсе складанасці грамадска-палітычнага жыцця, Юрыя Іванавіч заставаўся паслядоўным абаронцам дэмакратычных ідэй і гуманістычных каштоўнасцей. Службовае становішча, можа, і прымушала сакратара Праўлення СП СССР (а ён быў на гэтай пасадзе з 1976 па 1992 г.) трымацца афіцыйных рамак, затое ў неформальнай абстаноўцы ён раскрытваўся ва ўсім багаці сваёй натуры. Юрыя Іванавіч заўчасна пайшоў з жыцця, але ён пакінуў па сабе добрую памяць як шчыры, сардэчны чалавек, таленавіты крытык, актыўны даследчы і прапагандыст лепшых здабыткаў беларускага прыгожага пісьменства.

Міхась МУШЫНСКІ

КНИГАРНЯ

Так было...

Шмат кніг напісана пра Вялікую Айчынную вайну. Але мастацкі лепінік працягваецца. З'яўляюцца новыя творы, у якіх аўтары імкнуча глыбей зазірнуць у трагічнае мінулае нашага народа, паўнае асэнсаваным жыццём чалавека на вайне, асвятліць яго рознабакова, паказаць, як усё было на самай справе, амаль з дакументальнай дакладнасцю.

Галоўны герой новай апавесці Анатоля Сульянава "Полет в никуда" (часопіс "Книжный калейдоскоп", № 3, 2001 г.). беларус Міхась Клімковіч, вайсковы лётчык, не прыдуманы: у яго быў прататып, такі ж малады чалавек, які прымаў непасрэдны ўдзел у вайне. Сюжэт апавесці, такім чынам, пабудаваны на рэальных фактах. Пра шмат якіх эпізодаў з жыцця франтавікоў мы чулі, чыталі ў мемуарнай літаратуры. І тым не менш мастацкі пераказ гісторыі, што адбылася з Клімковічам, уражвае, прымушае здрыгануцца ад жалівай, пачварнай несправядлівасці, бязлітасна-суровых законаў вайны, якія зневажаюць, а часам перакрэсліваюць само паняцце "маральнасць".

Уявіце сабе: толькі што вярнуўся з чарговага задання экіпаж транспартнага самалёта "Дуглас", людзі не паспелі адпачыць, адаспаца пасля бяссоннай ночы, а іх выклікаюць у штаб, каб зноў паслаць у начны палёт. Прычым палёт павінен быць ажыццэўлены тэрмінова, без належнага часу для падрыхтоўкі, нават без некаторых абавязковых дадзеных для разліку штурманам маршруту ў надта складаных метэаралагічных умовах зімы. Да ўсяго, у штабе палка выяўляецца, што баявое заданне на гэты раз вялікай дзяржаўнай важнасці, асаблівае выкананне

якога ўзята пад кантроль самім ведамствам Берыі. Дакладней, экіпаж трэба скінуць на парашутах спецгрупы са зброяй і радыёстанцыямі ў тыле ворага ў вызначаным месцы. І камандзір палка маёр Нязлобін, і камандзір экіпажа капітан Нірадзеўка, і штурман самалёта Міхась Клімковіч усведмяюць небяспеку незвычайнага палёту, экстрэмальнасць сітуацыі. Але палехае не гэта, не складанасць аперацыі — экіпаж прывык выконваць самыя небяспечныя заданні, адбіваць ад воражых самалётаў... Прыгнітае лётчыкаў беспадстаўны недавер з боку службы бяспекі, з якім іх рыхтуюць у палёт: падазронасць, праверкі, удакладненні — хто і што? Каго пераправаляюць? Абаронцаў Радзімы, сапраўдных патрыётаў, экіпаж з баявым вопытам, кожны з якіх ужо бываў у пераплётах, рызыкаваў уласным жыццём? Пры гэтым даводзіцца слухаць прыхаваныя і непрыхаваныя пагрозы палкоўніка НКУС: калі што не так — трыбунал.

Урэшце рэшт здзейснена немагчымае. У неверагодна цяжкіх умовах палёту група перапраўлена ў тыл ворага. Адна бяда: яна не выходзіць на сувязь. Можа, дэсант высаджаны не там, дзе трэба? І зноў амаль допыты — жорсткія, зневажальныя. І галоўным віноўнікам праліку называюць штурмана Міхаса Клімковіча. Яго арыштоўваюць, дапытваюць, судзяць. Прысуд страшны — расстраляць, бо нібыта на сумленні Клімковіча знікненне групы асобага прызначэння НКУС. Колькі перажыта, колькі перадумана маладым штурманам за гэты час! Толькі шчасліва збег абставін выратаваў Міхаса Клімковіча ад смерці — прысуд вайсковага трыбунала адмянілі пасля таго, як спецгрупа ўсё ж выйшла на сувязь, а экіпаж Нірадзеўкі ў тым жа складзе, на тым жа транспартным

самалёце выканаў яшчэ адзін небяспечны палёт у тыл ворага. Для галоўнага героя апавесці ўсё скончылася добра, як у чароўнай казцы. Але ў жыцці не заўсёды так атрымліваецца. Ды і аўтар твора ставіў перад сабой пэўную задачу: паказаць, як неабмежаваная ўлада ведамства Берыі калечыла людскія лёсы, бязлітаснымі расправамі і здэкамі над сумленнымі людзьмі падрывала аўтарытэт тагачаснага дзяржаўнага ладу, веру чалавека ў чалавечнасць.

І яшчэ адзін важны вывад напрашваецца, калі заканчваеш чытаць цікавую, драматычную апавесць Анатоля Сульянава: толькі беззапаветная любоў да Бацькаўшчыны, моцная баявая дружба дапамагалі выстаяць, правяць мужнасць вайскоўцаў у самых здавалася б, невыносна цяжкіх абставінах франтовага жыцця. Міхась Клімковіч адчуваў падтрымку сяброў у час арышту, яго не пакінулі ў той жалівай сітуацыі, памагалі і добрым цёплым словам, і справай. Асабліва камандзір авіяпалка Нязлобін: гэта ён званіў і прасіў абараніць штурмана камандзіра дывізіі, смела, не баючыся, што сапсуе сабе кар'еру, пераконваў палкоўніка з органаў не браць грэх на душу — пашкадаваць, не караць маладога чалавека. Пакутліва-балючыя яго развагі пасля суда над Клімковічам, менавіта яны знаходзяць водгук у сэрцы чытача, выклікаюць суперажыванне: "Что жэ это такое творыцца... Вопіючая несправядлівасць... Чалавек лішаюць жыццём! Невіновнаго! Гдзе жэ правда? Людзі, да

што жэ вы дэлаеце? К расстрелу вчерашнего мальчишку ни за что! Люди гибнут на фронте от вражеских бомб и пуль. Здесь погибает человек от своей пули! За что?"

Перажывае за свайго каханага і абаяльнага Алеся, якая працуе ў армейскай сталовай. Письменнік надае вобразу дзяўчыны асаблівае значэнне, бо кароткае шчасце маладых людзей яшчэ больш падкрэслівае драматызм падзеі. Ён спрабуе разабрацца: адкуль такая жорсткасць учынкаў спячоў са слаўтага ведамства?! І знаходзіць, на маю думку, правільны адказ — гэтыя людзі страцілі міласэрнасць і спагаду, з'яўляючыся сляпымі выканаўцамі любога загаду, які ідзе адтуль, зверху, дзе ўжо даўно пераступілі мяжу законнасці. Яны ж не пашкадуюць і родную маці, калі так пажадае начальства, хоць і іх асабістае жыццё не ў цане, як і жыццё іхніх ахвяр.

Па-добраму здзіўляе і радуе, што ўсе выпрабаваны, якія выпалі на долю штурмана Міхаса Клімковіча, не змаглі зламаць міласэрнага чалавека, знішчыць у ім высакароднае пачуццё адданасці свайму народу, веру ў праўду жыцця.

Адзначаючы мастацкія вартасці апавесці "Полет в никуда", нельга не заўважыць, што твор напісаны з зайздросным веданнем "лётнай справы", бо сам Анатоль Сульянаў у мінулым — лётчык. Паводзіны, учынкі герояў псіхалагічна абрунтаваныя, натуральныя. Аўтар здолеў выйсці на шырокае поле разваг не толькі пра мінулае, але і пра наш час.

Яўген КАРШУКОЎ

Заказнік "Купалаўскі"

памяць і надзея

Купалаўскія мясціны... Вязынка, Яхімоўшчына, Акопы, Ляўкі. Колькі сказана і напісана пра іх прыгажосць, адметнасць і знакавецць! Кожная з іх знаходзіцца ў арэале свята неўміручай Купалавай паззіі. Свой сённяшні выгляд і статус яны набылі пасля вайны і ў розны час. Так, у маі гэтага года адкрыты філіял Яхімоўшчына, а тры дзесяцігоддзі назад, у 1972 годзе, заснаваны і адкрыты Купалаўскі мемарыяльны запаведнік "Вязынка". У 1978 годзе створаны запаведнік "Ляўкі", а ў 1992-ім на Лагойшчыне, у адным з маляўнічых яе куткоў, прыняў наведвальнікаў яшчэ адзін філіял — "Акопы". Минула ўжо больш за год, як дзякуючы хадаініцтву Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы і ў адпаведнасці з пастановай Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь "Акопы" сталі сімвалічным цэнтрам Рэспубліканскага ландшафтнага заказніка "Купалаўскі". Раскінуўся ён на землях Лагойскага і Мінскага раёнаў і заняў 3834 гектары. Палі і ўзгоркі, камяні і дарогі, лясы і пералескі па праве сталі запаведнымі.

Гісторыя хутара Акопы ў дачыненні да сям'і Луцэвічаў пачалася з восні 1909 года, калі ў памешчыцы Марыі Жылігоўскай пачала арандаваць зямлю маці пазта. Янка Купала быў тут кожнае лета пачынаючы з 1911 года і аж па 1926-ы. Невыпадка даследчыкі і біяграфы пазта адводзяць Акопам ролю, аналагічную ролі Міхайлаўскага для Пушкіна і Яснай Палыны для Талстога. Хутар і яго ваколіцы, блізка і далёкія вёскі былі ў той ці іншай ступені крыніцай натхнення для пазта, тут жылі прататыпы яго шматлікіх вобразаў. Невыпадка і для арганізацыі музея выбрана вёска Харужанцы, што знаходзіцца непдалёку. Дарчы, прычыніўся да гэтай высакароднай справы ў свой час (пачатак 90-ых) народны пазт Беларусі Ніл Гілевіч, радзіма якога таксама Лагойшчына. Дзякуючы яго намаганням, як дэпутата Вярхоўнага Савета 12-га склікання і рушэйнай працы купалаўцаў — музей быў адкрыты.

хутара Карпілаўка, дзе жыві вядомы беларускі пісьменнік Ядвігін Ш. /Антон Ляўкі/, у якога не раз бываў Купала, засталіся толькі рэшткі старога парку, які памятае свайго гаспадара.

На тэрыторыі заказніка знаходзіцца вёска Малыя Бясыды. Тут да 1907 года жыві былі удзельнік паўстання К.Каліноўскага Зыгмунд Чаховіч. Да яго часта наведваўся Ясь Луцэвіч, браў чытаць кнігі, сярод якіх была і нелегальная літаратура. Малыя Бясыды сталіся тым месцам, дзе закладваліся асновы рэвалюцыйна-дэмакратычных поглядаў будучага пазта. Як напамін пра жыццё ў Малых Бясядах Зыгмунда Чаховіча растуць там лістоўніцы, якія па ўспамінах прывёз ён з Сібіры, куды быў высланы за ўдзел у паўстанні 1863—1864 гадоў.

Увайшла ў гісторыю і вёска Бяларучы. У 1897—1898 гадах Янка Луцэвіч хадзіў з Селішча ў Бяларучы кае двухкласнае народнае вучылішча, якое скончыў за адзін год. У Бяларучы, дарчы, вясной 1912 года ў свайго сябра І.В.Міцкевіча жыві Якуб Колас і працаваў над пазмай "Сымон-музыка".

У вёсцы Лысяя Гара, што паблізу Акопаў часта бываў Янка Купала ў маладыя гады. Амаць штогод, улётку, разам з сёстрамі прыязджаў на традыцыйны кірмаш, прысутнічаў на нелегальных сходках лысагорцаў, прывозіў забароненую літаратуру, чытаў свае вершы, запісваў песні, паданні. Непдалёку ад Лысай Гары месціцца вёска Буды, якая ў свой час таксама была для пазта крыніцай народных песень. Сведчаннем таго, што Іван Луцэвіч быў у вёсцы Косіна, з'яўляецца мемарыяльная дошка, размешчаная на будынку школы. Тут у 1887—1889 гадах жыла сям'я Луцэвічаў, і шасцігадовага Яся вучыў грамацка сын служачага ў маентку, вучань гімназіі Паталовіч.

З імем Купалы звязаны вёскі Мачаны і Корань, у апошняй, дарчы, пахаваны бацька Купалы, брат Казік і сёстры Гэля і Сабіна. На гэтых жа могілках пахаваны і Сымон Пятровіч Гілевіч (бацька Ніла Гілевіча і Міколы Гіля).

У чым жа асаблівасць зямлі Лагойскай, што выкаліхала і ўзгадала, дала сілу і моц не толькі Вялікаму Купалу, але і іншым пазтам, празаікам і мастакам. Відаць, ёсць у ёй нейкая загадка... Таямнічасцю вее ад сівых курганоў ды Лысай гары, вышыня якой 342 метры над

узроўнем мора (другая па велічыні ў Беларусі). А можа, узгоркава-лясістая мясцовасць і багатая расліннасць давалі і даюць пэўны імпульс для творчасці? Такіх пытанняў-загадкаў шмат. Сёння важна, што заказнік існуе, вядзецца тут планавая, абгрунтаваная праца, што яшчэ адна мясціна на карце нашай Радзімы будзе захавана. А значыць, што і расліны, якія растуць на месцах былых паселішчаў і звыры, якія блукаюць забытымі сцежкамі, будуць захаваны таксама.

На тэрыторыі заказніка расце 568 відаў раслін. Сярод іх 6 відаў хвасчоў, 11 папаратнікаў, 26 відаў дрэў, 460 відаў шматгадовых і 43 віды аднагадовых травяністых раслін. Разнастайнасць і кантрастнасць экалагічных умоў, наяўнасць унікальных прыродных ландшафтаў абумоўліваюць гэту шматколерную і непаўторную гаму. 8 відаў раслін занесены ў Чырвоную кнігу Беларусі: купальнік горны, баранец звычайны, званочак шыракалісты, пярэсна еўрапейская, лілея кучаравая, пушпалянік зялёны, тайнік яйкападобны, шпакнік (гладыёлус) чарліцавы, а таксама адзін від грыбоў: смярдзюх звычайны (вясёлка).

У лясных масівах перавагу складаюць вольха і елка, радзей сустракаецца хвоя. Большасць тэрыторыі заказніка пакрыта лесам. Тут налічваецца 119 відаў жывёл і шмат відаў птушак і млекакормячых. Два віды птушак, зялёны дзяцел і звычайная пушпаля, з'яўляюцца рэдкімі і таксама занесены ў Чырвоную кнігу Беларусі. Жыве ў заказніку 9 відаў птушак і 11 млекакормячых, што выкарыстоўваюцца для спартыўнага палывання.

Такім на сённяшні дзень у гісторыка-культурным і прырода-ахоўным аспекце з'яўляецца заказнік "Купалаўскі". Думаецца, што праца музейшчыкаў і супрацоўнікаў прыродаахоўных устаноў дадуць свой плён — захаванне для нашчадкаў і памяць пра Вялікага Купала, і непаўторнасць багатай і шчодрой зямлі.

Напярэдадні 120-годдзя з дня нараджэння пазта проста неабходна, каб да справы ўшанавання яго памяці далучыліся ў першую чаргу мясцовыя ўлады, а тыя знакавыя мясціны, што памятаюць Янку Купала, сталі блізкамі кожнаму чалавеку.

Лідзія МАКАРЭВІЧ,
намеснік дырэктара па навуцы
Дзяржаўнага літаратурнага
музея Янкі Купалы

Пра гарманічнасць і прыгажосць гэтых мясцін пісаў у 1926 годзе Янка Купала ў вершы "Па Даўгінаўскім гасцінцы":

*Бяжыць пад коламі гасцінец,
Бягуць прысадзіны назад.
Вакол баскоцца свет-дзядзінец,
Палеткі, вёскі, лес, як сад.*

Ландшафтна непаўторнасць Лагойшчыны адзначалася ва ўсе часы, і невыпадка называюць яе "беларускай Швейцарыяй". Стварэнне заказніка "Купалаўскі" абумоўлена неабходнасцю захавання і аднаўлення мясцін, звязаных з жыццём і дзейнасцю народнага пазта Беларусі Янкі Купалы. Тут, на Лагойшчыне, калі б не зрабілі сваю сумную справу час і людзі, звыш дзесятка мясцін магло быць пазначана мемарыяльнымі дошкамі і знакамі, якія б узгадалі пра той ці іншы перыяд у жыцці пазта і яго сяброў Ядвігіна Ш., У.Самойлы, З. Чаховіча і інш. Назвы ўжо даўно не існуючых паселішчаў і повяз іх з пазтам мы акрэслілі яшчэ раз, бо ўсе яны знаходзяцца на тэрыторыі заказніка.

Доўгія гады (з 1929-га і аж да канца 80-ых) тэма "Янка Купала і Лагойшчына" была забароненай, нягледзячы на тое, што менавіта там пазтам былі напісаны ўнікальныя творы: непаўторная "Паўлінка", драмы "Раскіданае гняздо", "Тутэйшыя" і "Прымакі", пазмы "Бандароўна", "Магіла льва", "Яна і я", пераклад "Слова аб палку Ігаравым" каля 80 вершаў, сярод якіх "Песня мая", "Зоркі", "За свабоду сваю", "Перад будучыняй" і інш. Пад імі пазначаны розны час напісання, але адно месца — хутар Акопы. Таму мемарыялізацыя былога хутара, стварэнне музея і арганізацыя заказніка — неабходная і кананічная з'ява. У саміх Акопах зараз толькі сімвалічны зруб на месцы, дзе раней быў калодзеж, падмуркі будынкаў, вежавыя дрэвы і каменьвалун, які быў сведкам нараджэння пазтычных радкоў.

Суфлёр

ПАДКАЗКІ—АНОНСЫ—ПАРАДЫ АД "ЛіМа"

Гаспадары "Цацачнай крамы" —

кампазітар Зміцер Вайцшошківіч і паэт Леанід Дранько-Майсюк

Відавочна, што Беларуска музыкальная альтэрнатыва спадзяецца "адхапіць" у гэтым годзе на чарговай "Рок-каранацы" нейкую намінацыю, кшталту, "найбольш прадуктыўны беларускі лэйбл" — столькі цікавых рэлізаў і прэзентацый новых дыскаў падрыхтавана імі за гэты перыяд. Не паспелі сулакоіцца жарсці вакол канцэртаў барда С. Сокалава-Воюша, прэзентацыі "Легендаў Вялікага Княства", не паспела "адгрымець" прэзентацыя першага беларускамоўнага extreme-альбома "Hard Life — Heavy Music", як прадзюсеры ўжо запланавалі наступныя цікавыя музыкаграфічныя імпрэзы.

Так б снежня ў тэатры Юнага глядача (Энгельса, 26) запланавана прэзентацыя сольнага праекта Зміцера "Тодара" Вайцшошківіча "Цацачная крама", што створаны паводле цыкла сатырычных і гумарыстычных вершаў Леаніда Дранько-Майсюка. Пачатак прэзентацыі ў 19.00.

Акрамя песень з новага дыска, будуць гучаць і творы з супольных праектаў "Народны альбом", "Святы вечар", "Я нарадзіўся тут"...

Іншая ж "Крама" — легендарны беларускі блюз-рокавы гурт запрашае прыхільнікаў 12 снежня на прэзентацыю новага альбома з незвычайнай назвай "Хавайся ў бульбу!" Пачатак канцэрта, прымеркаванага да выхаду альбома і дзесяцігоддзя гурта, у 19.00 у Дому культуры МТЗ.

Ну а на Каляды БМАГруп запрашае прыхільнікаў фолк-мадэрна на калядаванне і святочныя скокі пад музыку лепшых фолк-рокавых калектываў Беларусі — "Палаца", "Postscriptum", "Акругі вольнага мастацтва". Добры настрой і святочныя музычныя нечаканкі гарантаваны! Канцэрт абудзецца ў ДК МТЗ, пачатак у 19.00.

Анатоль МЯЛЬГУЙ

Дарагія сябры!

9 снежня 2001 года ў Мінскім палацы дзяцей і моладзі (Старавіленскі тракт, 41) абудзецца літаратурна-музычная вечарына "Ты вышэй ад усіх, Максім!", прысвечаная 110-й гадавіне з Дня народзін Максіма Багдановіча. У імпрэзе бяруць удзел: А. Вярцінскі, С. Панізнік, Л. Галубовіч, М. Скобла, А. Камоцкі, Э. Акулін, А. Галіч і іншыя вядомыя беларускія пазты і барды.

Пачатак вечарыны — а 16-ай гадзіне. Уваход вольны.

Малюнак
М. ГАРЭЛАВАЙ

ЛІТАРАТУРА
І МАСТАЦТВА

ЗАСНАВАЛЬНІК

ГА "Саюз
беларускіх
пісьменнікаў"

ВЫХОДЗІЦЬ
З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар

Алесь
ПІСЬМЯНКОЎ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА
Святлана БЕРАСЦЕНЬ,

Павел ВЕРАБ'ЁЎ,

Алесь ГАЎРОН —

адказны сакратар,

Мікола ГІЛЬ,

Уладзімір МАРУК —

намеснік галоўнага

рэдактара,

Алесь МАРЦІНОВІЧ,

Яўген РАГІН,

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ,

Віктар ШНІП —

першы намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС

РЭДАКЦЫІ:

220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прымемная рэдакцыя — 284-8461

намеснікі галоўнага

рэдактара — 284-8525,

284-7985

АДДЗЕЛЫ:

публіцыстыкі — 284-8204

пісьмаў і грамадскай

думкі — 284-7985

літаратурнага

жыцця — 284-8462

крытыкі

і бібліяграфіі — 284-7985

пазіі і прозы — 284-7985

музыкі — 284-8153

тэатра, кіно — 284-8153

выяўленчага

мастацтва — 284-8462

фота-

карэспандэнт — 284-8462

бухгалтэрыя — 284-8462

Тэл./факс — 284-7965

Пры перадруку просьба

спасылацца на "ЛіМ".

Рукапісы рэдакцыя

не вяртае і не рэзэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі

можа не супадаць

з меркаваннямі

і думкамі аўтараў

публікацый.

Набор і вёрстка

кам'ютэрнага цэнтра

тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень

па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага

унітарнага прадпрыемства

"Выдавецтва

"Беларускі Дом друку"

(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 79)

Індэкс 63856 Наклад 2556

Нумар падпісаны ў друку

29.11.2001 г. у 17.30

Рэгістрацыйнае

пасведчанне № 715

Заказ 7003

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12